

Služba Božja

liturgijsko
pastoralna
revija
godina XLVIII.
Split, 2008.
broj 2.

SADRŽAJ - CONTENTS

ČLANCI I RASPRAVE

- 119 Luka Tomašević, *Nastanak i uloga bioetičkih povjerenstava*
Origin and role of bio-ethical commissions
- 142 Mladen Parlov, *Srce pastorala - pastoral zvanja*
The heart of pastoral – the pastoral of vocation

LITURGIJA – SVETI SUSRET

- 161 Gilsam Lafont, *Euharistija. Hrana i riječ*
- 185 Adrian H. van Luyn, *Različite vrste zla*

PRAKTIČNA TEOLOGIJA

- 188 Romano Guardini, *Zahvalnost*
- 194 Raniero Cantalamessa, *Riječ i život*

PRIKAZI, OSVRTI, OCJENE

- 217 Stipe Nimac, *Pastoral grada*
- 220 Katarina Maglica, *Zašto redovnica?*
- 223 *Primljene knjige*

Luka Tomašević
NASTANAK I ULOGA BIOETIČKIH POVJERENSTAVA
Origin and role of bio-ethical commissions

UDK: 241.3
179:577
614.253

Pregledni znanstveni članak
Primitljeno 3 (2008.)

SAŽETAK

U ovom radu autor najprije ukazuje na nastanak same bio-etike kao nove znanstvene discipline koju je izazvao suvremeni znanstveni napredak, posebice u medicini i biomedicini.

Kako je medicina postavljala sve više etičkih dilema u kliničkoj praksi i u istraživanjima, posebice nad ljudima s jedne strane, s druge je trebalo odgovarati na te iste probleme. Zbog toga i nastaju etička povjerenstava koja su i dokaz da je moderni svijet, posebice medicina, izgubio osjećaj za etiku i za etičko djelovanje i prosuđivanje.

Autor, potom donosi povijesni pregled nastanka etičkih povjerenstava, najprije u Kanadi i SAD-u, a potom u Europi i kod nas, kao i po čitavom svijetu. On ističe kako su nastanku etičkih povjerenstava posebni zamah dali kanadski biskupi vođeni idejom II. vatikanskog koncila.

U drugom dijelu autor se posebice osvrće na europsku praksu koju sagledaje i u našem hrvatskom kontekstu, te upozorava da naša praksa još nije dosegla ono europsku, posebice kada je riječ u edukaciji i konzultacijama.

U zadnjem dijelu autor govori o etici u etičkim povjerenstvima, naglašava neka etička načela Crkve i nudi personalistički etički model kao jedini dostojan čovjeka.

Ključne riječi: *bioetika, bioetička povjerenstva, etika, Crkva, kršćanstvo, čovjek.*

UVOD

Dovoljno je baciti samo letimičan pogled na povijest, pa i na povijest medicine, kako bi se uočilo da u njoj nema govora o „etičkim povjerenstvima“.¹ Ona nastaju tek šezdesetih godina prošloga stoljeća najprije u Kanadi i SAD-u, a potom u čitavom svijetu. Njihovi članovi postaju medicinski stručnjaci, pravnici, svećenici, ali i obični ljudi. Zadaća im je bila etičko propitivanje teških kliničkih slučajeva. Njihov nastanak je bio, kako su neki rekli, *znak vremena*, ali i znak promjena koje su se dogodile u zapadnom društvu, kao i znak novih problema u njemu. Premda svi autori naglašavaju da su se stvarala zbog etičkih dilema u kliničkoj praksi i u istraživanjima, posebice nad ljudima, ipak bi valjalo postaviti pitanje: *jesu li etička povjerenstva bila stvorena radi altruizma i pomoći drugima ili iz straha i liječničkog egoizma, tj. iz potrebe da se djeluje iz sigurnosti i da se ne mora odgovarati za to djelovanje*. Konačno, nastanak etičkih povjerenstava je i dokaz da je moderni svijet, posebice medicina, izgubio osjećaj za etiku i za etičko djelovanje i prosuđivanje. Zapravo, suvremeni liječnici mogu biti izvrsni kao liječnici, ali ne i kao odgovorne i moralne osobe u djelovanju.

Etička povjerenstva su, dakle, prvotno stvorena zato da promiču etičko promišljanje na području zdravstva. Drugim riječima, to znači da su biološke i medicinske znanosti dosegle ogromnu moć i postale opasno sredstvo u ruci pojedinaca. Odjednom medicina nije više bila samo *čuvarica i službenica* života i zdravlja, već je na neki čudan način postala i njegova *gospodarica* s ogromnom moću manipulacije. Genska manipulacija, presađivanje organa, oplodnja in vitro i embryotransfer, određivanje spola djetetu, distanazija (terapeutska upornost) i eutanazija, kloniranje, kao i čitavi spektar problema koji se tiču čovjekova rađanja, življenja i umiranja, sve je to izazvalo nova pitanja i tražilo odgovore. Nove tehnologije su omogućile čovjeku da svoju sudbinu uzme u vlastite ruke.

No, kao i uvijek kada je riječ o eksperimentalnim znanostima i tehnicima, teško je opravdati sve što čine, a ni one same to ne znaju opravdati te im se stoga i ne smije dopustiti razvitak „pod svaku cijenu“. Odnosno, one bi morale ostati pod nekakvom

¹ R.P.CRAIG-C.L.MIDDLETON-L.J.O'CONNEL, *Etički komiteti. Praktični pristup*, Pergamena, Zagreb 1998., str. 13.

kontrolom i pod zakonima etike i etičnosti. Osnovno pitanje i opet glasi: *je li ispravno sve ono što one mogu izvesti?*

Kad je riječ o medicini, onda to pitanje postaje od ogromne važnosti za liječnika, ali i za istraživača, za čitavo medicinsko osoblje, za rodbinu oboljeloga, za njegovu obitelj, za njegova župnika, za teologa, za pravnika, za političara, za upravitelja bolnica i instituta, konačno za društvo u njegovoj čitavosti.

Upravo u tom kontekstu se i rodila bioetika čiji je osnovni cilj bio omogućiti znanosti i tehnicima da se stave u službu čovjeku, njegovu životu i cjelovitom razvoju na korist ne samo njegov već i čitavoga stvorenja.

Prethodna *medicinska etika* (deontološke naravi) je predstavljala osobni način primjene tradicionalnih medicinskih kodeksa što je stvaralo dobru liječničko-etičku praksu, dok s nastankom bioetike medicina priznaje da je na njezino djelovanje izvršen „napad“ i drugih čimbenika – teoloških, filozofskih, pravnih, političkih i socijalnih, - i da svi oni utječu i mogu utjecati na liječničke odluke. Sva ta pravna, filozofska, etička, teološka pitanja, zapravo i jesu bioetika, odnosno bioetička pitanja se postavljaju upravo zbog silnog razvoja biomedicinskih znanosti i moći koje one imaju.

1. NASTANAK I VRSTE ETIČKIH POVJERENSTAVA

Usporedo s rađanjem bioetike, imamo i rađanje etičkih povjerenstava koja imaju ili, bolje rečeno, traže iste osnovne vrijednosti za čovjeka, a to su *njegova neotuđiva prava kao osobe i njegovo ljudsko dostojanstvo*. Etička povjerenstva upravo imaju taj osnovni zadatak: *u košmaru raznih biotehnoloških i medicinskih mogućnosti pronaći pravu mjeru njihove primjene na čovjeka-osobu*. U tom smislu se u povjerenstva i imenuje širi krug ljudi jer je njihova kulturalna podloga ovisna o različitim ideologijama i pristupima čovjeku i životu. Kroz iskrenu raspravu oni bi i trebali pronaći te zajedničke vrednote, preporučiti ih i liječnicima i svima koji su prisutni uz bolesnikov krevet. To je osnovna pretpostavka svakog etičkog povjerenstva, ali i njegova slaba točka, jer ako te volje za zajedničkim pronalaženjem osnovne vrijednosti nema, rad etičkog povjerenstva je nemoguć.

1.1. „Božji komitet“ – začetak bioetičkih tijela

Prvo etičko povjerenstvo, premda ne i zakonsko, je tzv. „Božji komitet“ sveučilišne bolnice u Seattleu. U javnosti je postao poznat 1962. zahvaljujući članku pod naslovom „They Decide Who Lives Who Dies“ tada mlade *Life*-ove novinarkе Shane Alexander. Ona je u *New York Timesu* pročitala informaciju o jednom povjerenstvu koje u Sveučilišnoj bolnici u Seattleu odlučuje koji od pacijenata će biti dijaliziran, tj. koji od pacijenata će preživjeti, a koji umrijeti. Odlučila je napisati priču o tom i objavila ju 09. studenog 1962., što se smatra početkom bioetičke (pret)povijesti.² To je ujedno i začetak bioetičkih konzultacija koje predstavljaju temeljnu odrednicu onog što se 1980-ih pojavilo kao klinička bioetika.

„Božji komitet“ je nastao stoga što dr. Belding H. Scribner s Washington sveučilišta u Seattleu 1961. izumio „umjetni bubreg“, tj. aparat za hemodijalizu.³ To otkriće bilo je za bolesnike u posljednjem stadiju bubrežne bolesti spasonosno, a takvih je, prema nekim podacima, samo u Seattleu bilo čak oko 15.000, tako da se novoosnovani Centar za umjetni bubreg Sveučilišne bolnice u Seattleu morao već u samom početku rada suočiti s dva velika problema: ograničenim brojem aparata i nedovoljno kvalificiranim osobljem. Nastao je problem selekcije pacijenata, a selekcija je zapravo značila život, odnosno smrt. Pojavilo se pitanje tzv. „3 Tko“, tj. Tko će živjeti, Tko će umrijeti i Tko će to odlučiti. U tim okolnostima nametnula se ideja osnivanja jednog stručnog tijela koje bi bilo kompetentno dati odgovore na prva dva Tko. Oformljeno je povjerenstvo od 9 članova u kojemu su bila samo dva liječnika, a svi ostali laici u medicini, jer se odmah uvidjelo da zdravstveni djelatnici nisu obrazovani i osposobljeni donositi odluke koje se izdižu iznad čisto medicinske kompetencije, a u ovom slučaju pojavila su se pitanja koja tradicionalno „pripadaju“ etičarima, pravnicima, moralnim teolozima i drugim profesionalcima iz domene društveno-humanističkih znanosti, koje je neminovno trebalo uključiti u ovakvo odlučivanje.

Povjerenstvo su sami pacijenti – kandidati za dijalizu prozvali „Božjim komitetom“ zbog karaktera odluka koje je donosi-

² Usp. E. FREEMAN, *The God Committee*, u: „New York Times Magazine“, May 21, 1972., str. 30-32.

³ Craig P, MIDDLETON CL, O'Connell LJ. *Zašto etički komiteti? Što oni mogu učiniti? Etički komiteti*. Zagreb: Pergamena; 1998., str. 15-23.

lo. Međutim, pojavilo se pitanje kriterija na osnovi kojih je povjerenstvo donosilo odluke. Očito ti kriteriji nisu bili više samo medicinski, kada su u proces odlučivanja uključeni i „laici“. Pitanje koje se ovdje direktno nameće jest mogu li nemedicinski kriteriji biti jednako objektivni. Povjerenstvo je, naime, kao preduvjete odlučivanju uvrstilo i neke društvene vrijednosti kao moralne kriterije, kao što su npr. produktivan život, ugled poštenog građanina i sl. Otvorila se žustra bioetička rasprava o problemu pravednosti u korištenju medicinske tehnologije i etičkim implikacijama odluka o njezinoj dostupnosti pojedinim pacijentima. To je izazvalo snažnu reakciju javnosti i mnoge kritike.

U rasprave su se uključili stručnjaci iz društvenih i humanističkih znanosti smještajući problem u širi etički kontekst. To je označilo povijesnu prekretnicu u donošenju odluka u sustavu biomedicine i zdravstva, gdje je po prvi puta došlo do „prihvatanja laičkog mišljenja u donošenju odluka koje su prije bile rezervirane samo za liječnike“.

1. 2. Etička povjerenstva

Prvo službeno etičko povjerenstvo je nastalo u SAD-u, u državi New Jersey odlukom Vrhovnog suda te države za slučaj Karen Quinlan.⁴ Sudska presuda se izrijekom pozvala na odluku

⁴ Zanimanje za etička povjerenstva se intenziviralo tijekom 1970-ih i ranih '80-ih, nakon što su se zbilja tri, moglo bi se reći, ključna događaja u sustavu zdravstvene skrbi SAD-a.

Prvi je bio „slučaj Karen Ann Quinlan“ iz 1976. u kojem je Vrhovni sud države New Jersey preporučio uključivanje etičkog povjerenstva u donošenje odluke o obustavi umjetnog održavanja na životu. To je bio slučaj-presedan u američkoj povijesti, u kojem je sud uključio povjerenstvo u proces donošenja odluka, tj. u – do tada – ekskluzivan odnos liječnik-pacijent. „Slučaj baby Doe“ iz 1982. specifičan je jer je pokrenuo formiranje tzv. „Infant Care Review“ povjerenstava, te utvrđivanje konkretnih protokola za postupanje s kritično bolesnom novorođenčadi. Godine 1983. etičkim povjerenstvima je i službeno potvrđena važnost kada je donesena preporuka Predsjednikove komisije za proučavanja etičkih problema u medicini, biomedicinskim i biheviorističkim istraživanjima (*The President's Commission for the Study of Ethical Problems in Medicine and Biomedical and Behavioral Research*), pod nazivom *Deciding to Forego Life-Sustaining Treatment*, u kojoj je navedena potreba za razvijanjem sustava koji će analizirati etički upitne slučajeve, pri čemu se posebno naglašava formiranje upravo etičkih povjerenstava (2, 10, 19, 28, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55).

Također treba spomenuti još dva događaja. Godine 1991. donesen je Patient Self-Determination Act koji zahtijeva da svaka zdravstvena ustanova u SAD-u ima etičko povjerenstvo koje će osigurati poštivanje tzv. „smjernica unaprijed“ (*advanced healthcare directives*), dok je 1992. Zajednička komisija za akrediti-

etičkog povjerenstva, što je bio putokaz za sve bolnice da uvedu svoja etička povjerenstva. Etička povjerenstva se od tada vrlo brzo šire po svim bolnicama, posebice u katoličkim bolnicama Kanade i SAD-a. Naime, potaknuti i idejom II. vatikanskog koncila, kanadski biskupi su preporučili osnivanje etičkih i pastoralno-konzultativnih povjerenstava i vijeća u svim svojim bolnicama. Stoga je od 1400 katoličkih bolnica u SAD-u početkom 80-tih godina njih 620 imalo etička povjerenstva. Tu praksu je brzo prihvatila i Europa, a konačno i Hrvatska.

Danas su sva društva svjesna da su nam etička povjerenstva potrebna ne samo u bolnicama, već i daleko šire jer smo svi postali svjesni da je napast nepoznatoga jača što svijet ide brže i da moramo znati sebi dati vremena, vremena preispitivanja, tj. vremena intenzivnog promišljanja o ostvarenom, učinjenom, ali i o mogućim posljedicama što iz toga proizlaze. Zapravo, riječ je o tome da ponovno dozvolimo etici da počne upravljati našim djelovanjem. Drugim riječima, nastupilo je ozbiljno vrijeme preispitivanja i konzultiranja.

Teološko-etičko razmišljanje ima za cilj procjenu ponašanja svih djelatnika i samog pacijenta u konkretnom slučaju kako bi se ne samo sačuvala, već i ne vrijeđale vrednote u igri. Dakle, u igru ne ulaze samo vrednote tehničkih mogućnosti, već i one što ih nosi sam čovjek bilo da je riječ o kliničkom djelovanju ili o znanstvenom istraživanju.

Etička povjerenstva se, dakle, bave posebnim etičkim pitanjima koja se pojavljuju onda kada valja odlučiti ili odrediti terapiju u kliničkoj praksi ili u istraživanju. Ona se u engleskom govornom području smatraju iznimnom pomoću liječnicima pri odlučivanju terapija. Svakako valja naglasiti da etičko povjerenstvo nije nikakva kontrola liječnikova posla, već kvalificirana pomoć koja se temelji na iskustvu i mudrosti. Stoga etičko povjerenstvo i jest konzultativne naravi.

ranje zdravstvenih ustanova (*Joint Commission on the Accreditation of Healthcare Organizations – JCAHO*) odlučila da svaka ustanova koja dobije akreditaciju mora osnovati mehanizam za rješavanje etičkih problema (10, 28).

1.3. Podjela etičkih povjerenstava

Etička se povjerenstva danas uglavnom dijele na dva osnovna tipa: istraživačka i klinička etička povjerenstva⁵.

Istraživačka etička povjerenstva (Institutional Review Board – IRB, Research Ethics Committee) su tijela koje se bave etičkom procjenom, odobravanjem i nadzorom provođenja biomedicinskih istraživačkih protokola. Njihova djelatnost je pravno regulirana (zakonima, uredbama, međunarodnim dokumentima), a odluke o prihvaćanju ili odbijanju protokola istraživanja imaju pravnu vrijednost. Njihov sastav je multidisciplinaran, a sastoje se od najmanje pet članova (barem jedan član je izvan institucije u kojoj se vrše istraživanja, barem jedan član ima znanstveno-istraživačko iskustvo i barem jedan član se ne bavi znanstvenim istraživanjem). Članovi posjeduju takav skup znanja i vještina da mogu kompetentno izvršiti analizu protokola istraživanja sa znanstvenog i etičkog aspekta. S obzirom na razinu na kojoj djeluju, mogu imati nacionalni, regionalni, lokalni ili institucionalni karakter

Klinička etička povjerenstva (Healthcare Ethics Committee – HEC, Clinical Ethics Committee, Hospital Ethics Committee) su tijela koja predstavljaju neku vrstu foruma za diskusiju i rješavanje etičkih problema u svakodnevnoj kliničkoj praksi. Njihov nastanak najčešće nije pravno reguliran, a njihove odluke imaju samo savjetodavnu vrijednost. Sastav im je multidisciplinaran, mogu imati različiti broj članova (preporuča se ne više od deset radi boljeg funkcioniranja samog povjerenstva), a karakterizira ih prevlast laika u medicini u odnosu na biomedicinske stručnjake (59). Idealan sastav prema literaturi bio bi: 1. liječnik, 2. medicinska sestra (više zastupljene u američkim nego u europskim povjerenstvima), 3. predstavnik bolničke administracije, 4. pravnik (ne iz bolnice), 5. socijalni radnik, 6. predstavnik pacijenata ili lokalnog stanovništva (ne političar ili iz lokalne samouprave), 7. svećenik ili predstavnik vjerske zajednice, 8. bioetičar, teolog ili filozof (osoba koja posjeduje znanja i vještine rješavanja etičkih pitanja u medicini), 9. politolog, 10. novinar.

⁵ Postoji još i tzv. „miješani tip“ etičkog povjerenstva. Ne nalazimo ga u literaturi, ali prisutan je u nekim europskim zemljama, između ostalog i u Hrvatskoj. On predstavlja kombinaciju funkcija etičkog povjerenstva za istraživanje i kliničkog etičkog povjerenstva (analiza protokola istraživanja i rješavanje etičkih pitanja u svakodnevnom radu s pacijentom unutar neke zdravstvene ustanove).

Važnost interdisciplinarnog sastava posebno je naglašena. Smatra se, naime, da je najveća vrijednost kliničkog etičkog povjerenstva mogućnost promoviranja pluralističke razmjene.

1.4. Uloga kliničkih etičkih povjerenstava

Etička povjerenstva bi trebala imati barem tri uloge:

- edukacijsku ulogu svih članova u pitanju;
- etičko-savjetodavnu potporu svim posebice liječnicima kada se nađu pred teškim pitanjima i donošenjem odluka;
- savjetovanje ili konzultacije što je daleko više od analize konkretnog slučaja. Zapravo je riječ o prospektivi i retrospektivi samog etičkog problema, odnosno slučaja⁶ što je veoma zahtjevno i nužno potrebno.

Uz ove tri uloge valja naglasiti da etičko povjerenstvo treba donijeti i odluku koja je uvijek savjetodavna i mora biti kompetentna.

⁶ Američki bioetičar i filozof hrvatskog podrijetla G. Agich ukazuje na potrebu razlikovanja administrativne analize slučaja od analize kao sastavnog dijela konzultacijskog procesa. Administrativna analiza slučaja svojstvena je upravo etičkim povjerenstvima. Čitavo povjerenstvo razmatra slučaj koji mu je predložen, predstavljajući neku vrstu neutralnog „apelacionog suda“ koji u predloženom mu slučaju razmatra konflikte koji se pojavljuju tijekom pacijentova liječenja/njege i dileme koje se pri tome razvijaju. Nakon razmatranja, povjerenstvo izdaje svoje službeno izvješće ili preporuku. Sam konzultacijski proces, s druge strane, pruža tim ili individualni konzultant. Konzultativni model preferira se nad administrativnim, koji se smatra udaljenim od pacijentova kreveta, i podložnijim paternalističkom pristupu.

Judith Wilson Ross, pak, smatra da postoje čak tri različita shvaćanja te funkcije etičkog povjerenstva, ovisno kojim pristupom se služi. Prvi je klasični „pristup medicinske konzultacije“ kod kojeg povjerenstvo smatra da koristeći svoja znanja i vještine, tj. etičku ekspertizu svojih članova mora donijeti preporuku. Pri tome se uopće ne postavlja pitanje *treba li* povjerenstvo doista donositi preporuke (koje zbog autoriteta samog povjerenstva kao institucije u stvari najčešće postanu i konačne odluke), već razmatra *kome* treba uputiti preporuku. Drugi je „pristup analize slučaja“ kod kojeg se naglasak stavlja na administrativnu proceduru, a povjerenstvo – poput suca ili porote – doista *donosi* odluku o nekom slučaju (iako je samo savjetodavno tijelo). Treći je „savjetodavni pristup“ u kojem povjerenstvo pokušava pomoći u identificiranju i razumijevanju problema, ukazuje na moralno prihvatljive alternative i istražuje upravljačke strategije koje bi mogle dovesti do rješenja problema. Ovaj pristup počiva na dijalogu i naglašava edukaciju svih članova povjerenstva, ali i u slučaj uključenih strana. Primarno je orijentiran na komunikaciju i razumijevanje, usmjeren na proces, a ne produkt (odluku).

Te tri uloge jesu: 1. edukacija, 2. davanje smjernica, 3. konzultacije. Prema nekim autorima, povjerenstva imaju još i dodatnu funkciju u proceduralnim i organizacijskim pitanjima koja se protežu izvan konteksta bolnice ili klinike i sežu u širi kontekst cjelokupne zajednice.

U praksi su veoma važne teološke refleksije i primjedbe jer bi one morale biti usmjerene na razumijevanje vjerskih sadržaja i propisa svakog pojedinca, bilo zdravstvenog djelatnika ili pacijenta.

U svijetu su danas u kliničkim bolničkim centrima etička povjerenstva dio dobro razrađenog, šireg programa kliničke bioetike. U okviru takovih programa zaposleni su, u punom radnom vremenu, bioetičari, odgovorni za programe edukacije, konzultacija i istraživanja.

Uz samo analiziranje pojedinih kliničkih slučajeva, veoma važna uloga povjerenstva je i analiza istraživačkih projekata, kao i razvijanje ideja vodilja o gorućim pitanjima života i zdravlja, jednako kao i informiranje i formiranje osoblja i svih zainteresiranih u bioetičkoj materiji. U tom smislu već postaje uobičajeno da etička povjerenstva i stvaraju svoje etičke kodekse, npr. u uporabi biološkog materijala u istraživanjima i pokusima, o odlaganju biološkog otpada, itd.

Jednako tako je goruće pitanje stvaranja etičkog, ne samo pravnog, kodeksa o pravilnom informiranom pristanku (posebice kada je riječ o osobama bez svijesti, maloljetnicima ili religioznom odbijanju određenog tretmana. U tim slučajevima itekako valja poštivati osnovno dostojanstvo svakoga, kao i osobna prava. To su dvije najosjetljivije stvari.

Danas se etička povjerenstva diljem svijeta susreću s novim pitanjima i izazovima što ih pred njih stavlja razvoj moderne biotehnologije. Pogotovo je to danas u Europi kada je i Europski parlament u Strasburgu donio ne samo mišljenje već i normu koja se protivi kloniranju ljudskih embrija za istraživanja. To je sigurno bio "veliki znak civilizacije koja se protivi biomedicinskom istraživanju za koje se činilo da je izgubilo osjećaj ograničenja".⁷ A najveće znanstveno otkriće i jest *sposobnost otkrivanja vlastitog ograničenja* kako se izrazio engleski znanstvenik

⁷ SGRECCIA E., u: "La Repubblica", 8 settembre 2000.

Barrow: "Znanost postoji ukoliko postoje ograničenja na ono što je prirodno dozvoljeno".⁸

Kategorija ograničenja je važna i s etičkog stanovišta: na teoretskom planu služi da definiramo subjekt i objekt razumskog mišljenja, a na praktičnom planu se odnosi na sredstva kojima se služi, na ciljeve koji su postavljeni, kao i na ekstenziju njihove primjene (npr. ograničavanje na privilegirane odsjeke). Osjećaj za ograničenja podrazumijeva i ukazivanje na mete prema kojima usmjeravamo djela. Kad je riječ o etičkim povjerenstvima, onda valja gledati na terapijske primjene i na znanstveno istraživanje.

128

Osnovni problemi današnjih etičkih povjerenstava mogu se izreći u nekoliko točaka ili pitanja:

- a. očuvanje ekosustava, tj. životne ravnoteže na općem planu tako da se već govori o *biocentrizmu*, što uključuje i očuvanje samoga čovjeka. S jedne strane to podrazumijeva donošenje prikladnih zakonodavnih akata koje bi države bezpogovorno prihvaćale (danas ne postoji zajedničko opće zakonodavstvo koje bi svi prihvatili), a s druge strane pojedine države u Europi i izvan nje, propagiraju zakonodavnu autonomiju posebice kad je riječ o GMO-u, smrtnoj kazni i to argumentiraju posebnostima vlastitih naroda i kultura. Koje mjesto u tom kontekstu imaju hrvatska etička povjerenstva, posebice ono nacionalno?
- b. svako znanstveno istraživanje bi moralo biti *javno* i svako bi moralo biti podvrgnuto zakonima i pravilima etike. Je li to tako kod nas? Optuženi smo zbog velikog paternalizma, ali i zbog netransparentnosti istraživanja!
- c. odbacujemo li etički diskutabilne metode znanstvenog istraživanja čija nužnost nije adekvatna znanstvenim planovima.⁹
- d. imamo li medicinski jasnu i svima prihvatljiva demografsku politiku, kao i jasne zahtjeve i obrambene mehanizme protiv globalnog tržišta?
- e. Ulažemo li u edukaciju jer u Hrvatskoj još uvijek prevladava analiza znanstveno-istraživačkih protokola i pravnih propisa. Pravih analiza slučaja onih retrospektivnih i

⁸ BARROW J., *Impossibilità. I limiti della scienza e la scienza dei limiti*, Rizzoli, 1999., pp. 390.

⁹ To su ispitivanja na fetalnim stanicama ili na ljudskim embrijima dobivenima pomoću kloniranja.

onih prospektivnih gotovo da i nema, kao ni konzultacija, davanja pisanih smjernica. Nadalje, nemamo timskih ni individualnih konzultacija, a ostalo je nepoznato i neistraženo djelovanje bolničkih kapelana! Danas se konzultacije smatraju veoma važnima u razvoju etičkih povjerenstavazana naše novostoljeće. Zaštou svemukasnim?

- f. Što je s razvojem palijativne medicine i skrbi u Hrvatskoj? Da li naša povjerenstva uopće o tome raspravljaju? To je goruće pitanje današnjeg razvoja i stanja u društvu

2. ETIČKA POVJERENSTVA U EUROPI I HRVATSKOJ

U SAD-u je veoma važno djelovanje državne agencije *National Institute of Health* (NIH) koja je, kao i *Department of Health and Human Services* (DHHS), institucija koje su glavni izvor financiranja brojnih biomedicinskih istraživanja, ali i posrednika službene politike za donošenje etičkih smjernica, regulacija ili izvještaja potrebnih za rad etičkih povjerenstava.¹⁰ Sličan model državnih agencija nadležnih za istraživačku politiku na snazi je i u Kanadi i Australiji, dok je u Europi situacija ponešto drugačija.¹¹

Naime, unatoč činjenici da su se prve inicijative za formiranje etičkih povjerenstava pojavile u SAD-u, spomenuta se praksa ubrzo pojavila i drugdje, posebno u mnogim europskim državama. Posebno snažan interes, ali i zabrinutost za važna pitanja bioetičkog karaktera javio se u dokumentima i pravilnicima današnje Europske unije, s obzirom da su gospodarski, a kasnije i politički, udružene zemlje Europe postale jedno od središta svjetskog znanstveno-tehnološkog napretka. Razvoju znanosti i novim istraživačkim projektima, posebno prirodnih, teh-

¹⁰ Koristan izvor na jednom mjestu okupljenih najvažnijih dokumenta službene američke politike nalazi se i u knjizi BRODY, Baruch, 1998.: *The Ethics of Biomedical Research*, Oxford, Oxford University Press.

¹¹ Ovdje se nećemo baviti primjerima pojedinih europskih država već je naš glavni interes biopolitička praksa na razini EU. Spomenimo samo da je glavni izvor službene istraživačke politike u pojedinačnim europskim državama zakonodavstvo. Iznimku čini Velika Britanija u kojoj se službena politika prema znanstvenim istraživanjima formira iz više različitih izvora (zakona, službenih smjernica nadležnih tijela ili izvještaja o pojedinima pitanjima poput Warnock Report-a o istraživanju reprodukcije (1984.), Polkinghorne Report-a o korištenju fetalnog tkiva (1989.) ili Clothier Report-a o genskoj terapiji (1992.). Posebno utjecajni su i izvještaji Royal College of Physicians i Nuffield Councila on Bioethics (Brody, 1998.: 9).

ničkih i biomedicinskih znanosti, dodatno je pogodovao proces europskih integracija koji je ukinuo brojne dotadašnje barijere znanstvene suradnje. Unapređenje kooperativnosti u znanosti, razmjena informacija, mobilnost znanstvenika postupno su i u europskim znanstvenim, ali i političkim krugovima potakli svijest o tome da već vidljive, ali i one nepredvidive posljedice tog istog znanstvenog napretka i nadmoći moderne tehnike u suvremenom društvu nisu selektivne te zahtijevaju odgovoran i učinkovit pristup njihovom rješavanju.

Traganje za prihvatljivim i efikasnim modelima rješavanja sve prisutnijih bioetičkih problema u europskim je državama teško sagledavati izvan procesa europskog udruživanja i više desetljeća rada na stvaranju nadnacionalne zajednice europskih naroda. Razvoj europskih integracija na načelima federalizma i komplementarnosti različitih razina vlasti oduvijek je bio usmjeren konceptu o postupnom delegiranju suverenih prava s nacionalnih na nadnacionalnu razinu. Uz politiku nužnog očuvanja nacionalnih, regionalnih i lokalnih posebnosti, za kreatore politike ujedinjene Europe nije bilo upitno da za formiranje i funkcioniranje nadnacionalne (europske) zajednice nužno moraju postojati neovisne, demokratske institucije zakonodavnih ovlasti nadležne za donošenje odluka u područjima gdje je zajedničko djelovanje učinkovitije od djelovanje svake pojedine zemlje članice zasebno. Zajedničko se djelovanje također pokazalo zahvalnijim u kompleksnim i sveobuhvatnim bioetičkim pitanjima te je razumljiva činjenica da su u njihovom rješavanju veliku ulogu imale pojedine europske institucije i zajedničko nadnacionalno europsko pravo.

S obzirom na podrijetlo, današnje nadnacionalno europsko pravo dijeli se su u dva osnovna izvora: Europska Unija (primarni, sekundarni i ostali izvori prava) i Vijeće Europe. Dokumenti koje je donijela Europska Unija imaju veći pravni autoritet. No za područje bioetike svakako su značajniji dokumenti i djelovanja Vijeća Europe.¹² Ipak treba istaknuti da su jedino Ugovori o ulasku u Europsku Uniju izvor prava koji su *u potpunosti* ob-

¹² Postupnim prepoznavanjem važnosti bioetičkih pitanja i potrebe za njihovim pravovremenim i pravovaljanim rješavanjem Vijeće Europe je svojevremeno osnovalo i radno tijelo za bioetiku Steering Committee on Bioethics - CDBI, s ciljem unapređenja zakona, etike i ljudskih prava u biomedicinskim znanostima (posebno u pitanjima transplantacije organa, medicinskih istraživanja, zaštite embrija i fetusa, humane genetike i kloniranja).

vezujući za zemlje potpisnice/članice. U člancima Ugovora nisu zastupljena i definirana sva pitanja europskog zajedništva s obzirom da Unija unatoč progresivnoj integraciji nema apsolutnu pravnu moć i sklona je prepuštanju nekih pitanja nacionalnoj nadležnosti. Ipak, čak i u pitanjima u kojima je Unija nadležnost prepustila nacionalnom zakonodavstvu, prostor za djelovanje osiguran joj u okviru smjernica pojedinih članaka Ugovora o stvaranju europskih zajednica. Tri su slučaja u kojima Unija ipak može djelovati pozivajući se na pojedine članke potpisanih Ugovora:

- *javno zdravstvo* (Članak 152 Treaty of European Community TEC)
- *istraživanje* (Članci 163 - 173 TEC)
- *unutarnje tržište* (Članak 95 TEC).

Osim pozivanjem na članke Ugovora, institucije Unije mogu djelovati i prema drugim izvorima svojih pravnih stečevina. Polazeći od komplementarnosti djelovanja EU i Vijeća Europe¹³ i vrlo uske suradnje od 70-tih godina 20. stoljeća pojedini pravni akti Vijeća Europe (konvencije) smatraju se dijelom pravne stečevine Unije. Konvencije su najznačajniji dokument Vijeća Europe, ali su obvezujuće samo za zemlje koje ih ratificiraju. Jedan dio konvencija smatra se dijelom pravne stečevine EU i predstavlja dio uvjeta za pristup novih članica u Uniju (riječ je o takozvanim *acquis conventionelle*). Preporuke su druga vrsta dokumenata Vijeća Europe¹⁴, nisu obvezujuće i nemaju pravnu težinu pred sudom, ali predstavljaju način predlaganja učinkovitih i praktičnih rješenja novih problema. Konačno, postoje i rezolucije koje nisu klasičan pravni akt, no obrađuju niz aktualnih političkih pitanja. Većina spomenutih pravnih dokumenata i danas čini dio pravnog nasljeđa Europske Unije.

¹³ Pravni akti Vijeća Europe djeluju u području međunarodnog javnog prava, lokalne i regionalne demokracije, obiteljskog, kaznenog, građanskog, upravnog i financijskog prava, civilnog društva, ljudskih prava i prava manjina, državljanstva, socijalnim pitanjima, korupciji, kretanju osoba, azilu, izbjeglicama, sportu, medijima, komunikacijama, javnom zdravstvu, kulturi, obrazovanju, psihijatriji, bioetici, biotehnologiji i biološkoj sigurnosti, zaštiti životinja i zaštiti podataka.

¹⁴ U području bioetike mnogo je takvih preporuka, spomenimo samo najpoznatije: Preporuka o radu s rekombinantnom deoksiribonukleinskom kiselinom DNA No. R (84) 16, Preporuke za medicinska istraživanja na ljudskim bićima No. R (90) 3, Preporuka o prenatalnim genetičkim testovima probira, prenatalnoj dijagnozi i uključenim genetičkim savjetovanjem No. R (90) 13, Preporuka o genetičkom testiranju i screeningu u svrhu zdravstvene njege No. R (92) 3, Preporuka o testovima probira (screening) u službi preventivne medicine No. R (94) 11 – redom iz razdoblja prije stvaranja današnje zajednice europskih država.

Posebno značajni dokumenti Vijeća Europe su oni koje je usvojilo Vijeće ministara¹⁵ i zemljama članicama preporučilo na usklađivanje s postojećom ili planiranom, ali prilagođenom nacionalnom legislaturom.

Pod zajedničkim nazivnikom *Znanstvena revolucija i pravna zaštita ljudskih bića* u okviru svojih pravnih poslova (*Legal cooperation*) Vijeće Europe obrađuje raznolika pitanja bioetike, biotehnologije i biološke sigurnosti, te zaštite podataka. Još 1991. Parlamentarna skupština Vijeća Europe donijela je i Preporuku 1160 (1991.) o pripremi konvencije o bioetici. Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini (ETS No. 164) donesena je 4. travnja 1997. u Oviedu¹⁶ i danas je jedan od najvažnijih dokumenta Vijeća Europe, ali i Europske Unije.

Osim donošenja Konvencije, Vijeće Europe obrađuje i ostala bioetička pitanja: uglavnom u obliku *preporuka* Vijeća ministara (rekombinantna DNA, genetička testiranja i screening, istraživanja na ljudskim bićima, prenatalna dijagnostika i genetičko savjetovanje, upotreba DNA u forenzičke svrhe, klinička upotreba krvi i plazme, pohranjivanje tkiva, preventivna medicina i screening, zaštita medicinskih podataka, ksenotransplantacija, harmonizacija medicine i prava u slučaju autopsije) – njihovo prihvaćanje se preporuča u okviru nacionalnog zakonodavstva ili upravne prakse, ali bez konkretnih uputa za provedbu preporuka. Pitanja transplantacije organa obrađena su u okviru rezolucije i imaju najmanju pravnu težinu. U okviru *Biotehnologije i biološke sigurnost*, Vijeće Europe je donijelo dokumente o zaštiti životinja: zaštita životinja u međunarodnom transportu, uzgoju, skloništima, prilikom upotrebe u znanstvene svrhe – prehrana, smještaj, milostivo ubijanje, stručno vodstvo istraživanja; zaštita kućnih ljubimaca - predmet su konvencija, dakle obvezujućeg karaktera ukoliko se ratificiraju. *Zaštita podataka* obrađena je u Konvenciji (ETS No 108), odnosno brojnim rezolucijama i preporukama usvojenim od strane Vijeća Ministara (Preporuka No R (81) i No R (97) 5) o regulaciji automatskih baza medicinskih podataka, Preporuka No (83) 10 o zaštiti osobnih podataka korištenih u znanstvenim istraživanjima i statistici, Preporuka No (2002)9 o zaštiti podataka prikupljenih za svrhe osiguranja...).

¹⁵ Riječ je o Vijeću ministra Vijeća Europe (trenutno ga čini 46 ministara vanjskih poslova zemalja članica Vijeća Europe), a ne o Vijeću Europske Unije (na zasjedanjima ovog Vijeća sudjeluju resorni ministri 25 zemalja članica EU).

¹⁶ Iste godine, 11. studenog, UNESCO je donio Univerzalnu deklaraciju o ljudskom genomu i ljudskim pravima.

Najvažnijim dokumentom smatra se ipak već spomenuta Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini, ETS No 164¹⁷. Nakon njenog izglasavanja, stavljena je na potpisivanje članicama Vijeća Europe, ali i drugim međunarodnim subjektima – do 15. studenog 2005. Konvenciju je potpisalo 14 zemalja, dok je još 19 zemalja nakon potpisa Konvenciju ratificiralo i nacionalnim pravom (bez implementacije u nacionalne zakone, isključivo potpisivanje Konvencije nema pravnu težinu).

Konvencija ETS No 164 nije obvezujuća za članstvo u Vijeću Europe ili EU – čak 6 sadašnjih članica (Austrija, Belgija, Irska, Malta, Njemačka, Velika Britanija) ju nije potpisalo, a drugih 8 ju nakon potpisa nije ratificiralo. Od današnjih 25 zemalja članica EU, 11 ih je nakon potpisa i ratificiralo Konvenciju, od toga čak 7 ih je iz posljednjeg “vala proširenja” 1. svibnja, 2004.¹⁸ Iako Konvencija predstavlja pravni i moralni okvir brojnih drugih dokumenta, te važan kriterij zaštite ljudskih prava u biomedicini, ali i zaštite ljudskog dostojanstva uopće, s oprezom treba gledati na njenu stvarnu, a ne samo formalnu težinu. Između ostalih kritika koje su upućuju Konvenciji, ističe se kako slični dokumenti o ljudskim pravima obično reguliraju odnose države i pojedinaca, dok ova Konvencija obrađuje različite odnose i relacije poput pacijent – zdravstveni sustav, ispitanik – istraživač... Posljedica objedinjavanja pripadajućih prava i obveza pojedinaca i grupacija različitih interesa i pozicija u jednu konvenciju jest da je prilično teško jednoznačno odrediti granice odgovornosti uključenih stranka. Kritičari Konvencije ukazali su i na nedostatak spolno/rodnog i etičkog senzibiliteta u sadržaju, te ističu kako je od krucijalne važnosti obratiti više pozornosti na pitanja medicinskih istraživanja, uvođenja i korištenja novih dijagnostičkih i terapijskih postupaka, te poštivanja informiranog pristanka.

¹⁷ Puni naziv dokumenta glasi Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića s posebnim naglaskom na primjenu u biologiji medicini, ali se uglavnom koristi kraća verzija, Konvencija o ljudskim pravima u biomedicini.

¹⁸ Pozivanje na potpisivanje Konvencije “starih” članica EU trebalo bi služiti i kao dodatni poticaj novijim članicama koje su potpisivanjem i ratifikacijom iskazale jasnu namjeru o modernizaciji prava pacijenata i zdravstvenog zakona te prihvaćanju inovacija u medicinskoj etici (Nieuwenkamp Kits, 2000.: 332). Također, takav je poziv indikator da dobri standardi i etički standardi zdravstvenog sustava zemalja zapadne Europe nisu nužno u korelaciji s ratificiranjem Konvencije o ljudskim pravima u biomedicini.

Pozivanje na javnu debatu, uz kontinuiran uvid u nova pitanja koja se javljaju kao posljedica napretka u biologiji i medicini (uz relevantne medicinske, socijalne, ekonomske, etičke i pravne implikacije), u proteklih su nekoliko navrata potaknuli i stvaranje dodatnih protokola Konvencije. Uz Dodatni protokol o zabrani ljudskog kloniranja (ETS No 168) iz 1998. i nedavni protokol o transplantaciji organa i tkiva ljudskog podrijetla (ETS No 186) iz 2002., a 25. siječnja 2005. u Strasbourgu je donesen Dodatni protokol o biomedicinskim istraživanjima.¹⁹

Ono što treba istaknuti temeljem Protokola ETS No 195 jest da etička povjerenstva postaju ključna tijela nezavisne etičke procjene svih istraživačkih projekata. Spomenuta bi se povjerenstva trebala formirati u svakoj zemlji i donositi etička mišljenja za istraživačke projekte koji se provode u pojedinoj zemlji. Povjerenstva su nezavisna tijela, nepodložna vanjskim utjecajima, a u slučaju mogućeg sukoba interesa, pojedini član/ovi ne participira/ju u etičkom ocjenjivanju.

Izričito naglašavajući osnivanje etičkih istraživačkih povjerenstava u *svakoj pojedinoj zemlji*, odgovornost na europskoj razini prebačena je na nacionalnu razinu. Europske su strukture u prvom redu zainteresirane za znanstveno-istraživački napredak i iako nude nužan minimum etičkih smjernica, one u pravilu nisu obvezujuće. Takva situacija nije nužno sporna, štoviše svakoj pojedinoj zemlji otvara prostor da na temelju vlastite tradicije, zakona i javnih rasprava donosi odluke i za njih preuzima odgovornost. Mogućnost neprihvatljivih ishoda nastaje tek ukoliko u pojedinim zemljama ne postoje prihvatljivo razrađeni modeli uspostave efikasnih, funkcionalnih i pouzdanih etičkih povjerenstva.

U okviru Vijeća Europe formiran je COMETH (The European Conference of National Ethics Committess), predstavničko tijelo koje okuplja i koordinira rad nacionalnih etičkih povjerenstva ili drugih odgovarajućih tijela na taj način pružajući svojevrsnu infrastrukturnu podršku nacionalnim tijelima etičke procjene. Cilj COMETH-a jest promocija međunacionalne suradnje etič-

¹⁹ Detaljnije razrađujući pitanja koja se tiču načina i koraka provedbe znanstvenih istraživanja u biomedicini Protokol u Poglavlju III: Etičko povjerenstvo, jasno navodi i smjernice formiranja takvih tijela unutar četiri razrađena članka: Članak 9 - Nezavisni pregled od strane etičkog povjerenstva, Članak 10 - Nezavisnost etičkog povjerenstva, Članak 11 - Informiranje etičkog povjerenstva i Članak 12 - Neprijmjeni utjecaji (ETS No 195).

kih povjerenstava, pomoć zemljama u njihovom formiranju te poticanje javne debate o etičkim pitanjima na polju biologije, medicine i javnog zdravstva.

Sastav nacionalnih etičkih povjerenstava (brojčano i profesionalno) uglavnom ovisi o interno donesenim propisima, ali se načelno polazi od i teži k nepristranosti i interdisciplinarnosti članova povjerenstva koja se nastoji ostvariti zastupljenošću članova različitih profesija, edukacije i stavova. Značajna razlika postoji s obzirom na povjerenstva koja se bave istraživačkom etikom (mogu se formirati pri istraživačkim institucijama ili primjerice kao lokalno/regionalno/nacionalno etičko povjerenstvo – odlučuju o (ne)provedbi pojedinog istraživačkog projekta s obzirom na poštivanje propisanih etičkih standarda), odnosno povjerenstva koji se bave etičkim aspektima u praksi/primjeni (uglavnom djeluju kao savjetodavno tijelo).

Paralelno s radom Vijeća Europe na polju bioetike, Europska Komisija je 1991. na razini Zajednice ustanovila nadnacionalno savjetodavno etičko tijelo. S obzirom na ograničene ovlasti u pitanjima poput genetičke tehnologije i medicine, a uz stalne etičke upite iz zemalja članica, formirana je Grupa za etičke implikacije biotehnologije koju je činilo 6 eksperata (kasnije 9) uz različitih profesija i država. Ovo je grupu 1998. zamijenilo novo tijelo, Europska grupa za etiku u znanosti i novim tehnologijama (European Group on Ethics in Science and New Technologies EGE), koje u osnovi ima sličnu ulogu kao etičko povjerenstvo na nacionalnoj razini. Razlika postoji u tome što je Europska grupa za etiku u znanosti i novim tehnologijama, premda djeluje kao interdisciplinarno i neovisno tijelo, određena pravom zajednice koje ima manje ovlasti u odnosu na nacionalno pravo prema nacionalnim etičkim povjerenstvima.

EGE je prilikom osnivanja definirala glavne ciljeve svog djelovanja: umanjiti znanstvene granice i unaprijediti interdisciplinarno rješavanje problema, političarima kontinuirano dostavljati najnovije informacije²⁰, promovirati dijalog koji će potaknuti obostranu toleranciju za izlaganje različitih mišljenja prije nego što Komisija donese odgovarajuću regulaciju. Formiranje Eu-

²⁰ "Bioetička edukacija za političare i javne djelatnike proizlazi iz potrebe da svi oni koji sudjeluju u predlaganju i donošenju odluka i zakona o pitanjima života, zdravlja i smrti, kao i oni koji utječu na stavove javnosti o tim pitanjima i problemima budu u stalnom kontaktu s novim bioetičkim spoznajama i informacijama." (GOSIĆ, 2002.: 128).

ropske grupe za etiku u znanosti i novim tehnologijama dokaz je da integracija Europe nije isključivo pitanje tržišta nego teži i unapređenju dobrobiti i prava njenih građana²¹. Unatoč takvom službenom tumačenju, EGE dosljedno zadržava isključivo poziciju *savjetodavnog tijela* što je značajan pokazatelj opreza europskih struktura u preuzimanju potpune odgovornosti u sličnim pitanjima.²²

Ulogu kakvu Europska grupa za etiku u znanosti i novim tehnologijama ima na razinu Unije, danas u nacionalnim okvirima pripada nacionalnim etičkim povjerenstvima. Glavni poticaj osnivanju spomenutih tijela bila su nastojanja da se bioetička pitanja više ne reguliraju isključivo unutar pravne znanosti već da im se posveti puna socijalna i etička pozornost. Kompleksnost i pluralizam modernog društva podrazumijeva otvorenu debatu, pojedinačan pristup od slučaja do slučaja, interdisciplinarnost i transparentnost, te se etička povjerenstva u svom radu nastoje pridržavati takvih načela. Iako danas uglavnom imaju (samo) savjetodavnu ulogu koja podrazumijeva da o pojedinim problemima etičke naravi iznese svoja mišljenja i preporuke, etička povjerenstva uglavnom nemaju pravne težine i obveze, no unatoč tome predstavljaju značajno tijelo etičke korekcije u društvu.

Suvremenu potrebu za osnivanjem etičkih povjerenstava zaduženih za različite implikacije i posljedice razvoja znanosti i prateće tehnike, dodatno potiču različita izvješća, strategije, planovi i ciljevi znanstveno – tehnološkog napretka čije su perspektive vrlo ambiciozne. Početkom 2001. Europska je komisija donijela Strategiju za Europu u biološkim znanostima i biotehnologiji (Toward strategic vision of life sciences and biotechnology – consultation document, u okviru koje je nedavno završen 6. okvir programa za istraživanja i tehnološki razvoj (The Sixth Framework Programme for Research and Technological Development, FP6) kao službeni instrument europske istraživačke politike.²³ S financijskim sredstvima od 17,5 milijuna eura (što

²¹ http://www.europa.eu.int/comm/european_group_ethics/gee1_en.htm, (08.02.2005.)

²² Ovo tijelo u određenoj mjeri prati rad nacionalnih etičkih povjerenstava te glavne informacije objavljuje u svom newsletteru "Ethically speaking". U trećem broju spomenutog izdanja iz 2004. donosi i tekst na temu etičkih povjerenstava u Hrvatskoj.

²³ Tome je prethodio sastanak Europskog vijeća 2000. u Lisabonu na kojem je definiran strateški cilj Europske Unije: poticanjem društva znanja postati naj-

predstavlja 5% svih javnih rashoda u Uniji) u razdoblju 2003.-2006., taj je program trebao unaprijediti rad istraživačkih centara i potaknuti daljnji tehnološki napredak. U razradi strategije FP6 korišteni su i podaci znanstveno-tehnološke razvijivosti SAD-a, te istaknuti sektori u kojima EU treba uložiti više napora kako bi preuzela vodstvo u njihovoj međusobnoj utrci (COM(2001), 454 final, 10). Istraživanja u biotehnologiji i genetici nedvosmislen su prioritet FP 6, čime se dodatno ističe potreba uspostave odgovarajućih etičkih smjernica i mreže odgovornih etičkih povjerenstava.

Premda je Hrvatska pred ulaskom u Europsku Uniju, ona se još uvijek smatra tranzicijskom zemljom kulturološki, ekonomski i tranzicijski. I naš zdravstveni sustav još uvijek predstavlja zanimljiv kontekst u europskim okvirima. Kako navode gotovo svi autori koji su se ovim problemom bavili, sva istraživanja iz kliničke bioetičke prakse u Hrvatskoj su usmjerena na *povjerenstva za etička pitanja* na medicinskim fakultetima i zdravstvenim institucijama.²⁴

3. ETIKA U ETIČKIM POVJERENSTVIMA

Budući da etička povjerenstva donose *etičke sudove*, onda je veoma važno pitanje etike i samog morala. Za to nije dovoljno imati samo zdrav razum i mogućnost zdravog rasuđivanja jer „zdrav razum nije dovoljan za zdrave etičke odluke“.²⁵ Nužno je nešto i znati o etici, o etičkim kodeksima koje donosi sudstvo i ostala etička tijela.

No, teologija, odnosno kršćansko-katolički pristup ovome problemu traži i neka druga načela:

- a) poštivanje ljudskog života od samog začeća pa sve do prirodne smrti;

razvijivanja svjetska ekonomija, održivi razvoj, bolje zapošljavanje i veća socijalna kohezija (COM / 2001.), 454 final: 3).

²⁴ Usp. I. ŠEGOTA, *The first bioethics committees in Croatia*. HEC Forum 1999.; 11:258-62.

²⁵ K. D. O'ROURKE - D. BRODEUR, *Medical Ethics: Common Ground for Understanding CHA*, St. Louis 1989., sv. 2, str. 147; preuzeto od V. POZAIĆ, *Uloga etičkih povjerenstava*, u: Ž. ZNIDARČIĆ (ur.), *Medicinska etika 2*, Zagreb 2006., str. 285.

- b) očuvanje i promicanje zdravlja i prava na zdravlje, kao i svih ljudskih prava;
- c) poštivanje i usvajanje crkvenog nauka o pitanjima života i zdravlja;
- d) poštivanje svih nacionalnih i međunarodnih dokumenata kad je riječ o čovjeku, životu i zdravlju, kao i u svim biomedicinskim istraživanjima.

Naime, biološka i medicinska otkrića su izazvala mnoga pitanja koja traže odgovore. Svi se slažu da u središtu bude čovjek kao takav: on je glavna vrednota, glavni kriterij, mjera i sud svih bioetičkih problema, etičkih prosudbi i liječničkih intervencija. No, *tko je čovjek?* Od odgovora na to pitanje ovisi sve ostalo.

Upravo u tome se i vidi čitav paradoks. S jedne strane stvaranje bioetike ovisi direktno o antropološkom shvaćanju čovjeka, a s druge strane ta činjenica postaje kritična jer postoji veoma puno antropologija.

Stoga i postoji onoliko bioetika koliko postoji i antropologija koje bioetike slijede.

3.1. Etika u modernoj znanosti

Moderna znanost često zahtijeva *apsolutnu slobodu* istraživanja kao jedinu vrednotu. Tada dobro nije u onome *što* se vrši, već u onome *kako* se to vrši ili ne vrši. To *kako* zapravo znači *kako* se hoće. Tako je *moralno dozvoljeno sve ono što čovjek vrši slobodno*. Jedina postojeća vrednota je sloboda koja postaje i norma djelovanja. Po tom modelu je onda opravdan i dozvoljen slobodni pobačaj, eutanazija, samoubojstvo, itd. Takav stav je u veoma čest: *ako se ne ometa sloboda druge osobe i ako je izbor bio slobodan, nema nikakva motiva da se negira određeni čin*.

Kršćanstvo veli da preveliko uzvisivanje slobode vodi njezinom samom uništenju. Uzeta apsolutno, sloboda postaje snaga razjedinjavanja društva, a i samoga čovjeka. No, treba priznati da je čovjek slobodan, jer bez toga nema moralnosti, ali je čovjek i biće suodnosa s drugim *ti* koje isto tako ima svoju slobodu (Tvoja sloboda prestaje onamo gdje počinje pravo drugoga čovjeka). Tako je moja sloboda u suodnosu sa slobodom drugih, kao i njihova prema meni. Ishod tih suodnosa može biti dvostruk: *sukob ili suradnja*. Sukob se obistinjuje kada se vlastita sloboda nameće slobodi drugoga: *pobjeđuje tko je jači*. Na taj način se stvara nepravda i diskriminacija. Suradnja se obistinjuje kada

se dvojica slažu u nekoj stvari od zajedničkog interesa, ali ne nameću svoju slobodu već se dogovaraju o svemu.

Postoji i drugi stav u modernoj znanosti, onaj *sociološko-utilitaristički*. Za taj stav bitna je kultura određene države, u određenom vremenu. Pod kulturom ovdje mislimo veoma široko: tekući običaji, utjecaj mas-medija, ekonomsku dominantnu moć, postojeće pozitivno zakonodavstvo. To su osnovni nosioci kulture, a oni se mijenjaju u prostoru i vremenu, što onda znači da takvo etičko ponašanje postaje relativno i promjenljivo. U biologiji i medicini se onda postupa *pragmatički*, tj. samo što koristi određenom momentu ili narodu. Ovaj model je u našoj eri moralnog relativizma, ekonomskog bogatstva i kulturi utilitarizma i hedonizma, veoma čest. Stoga papa Benedikt XVI. i govori o *teroru relativizma*.

Postoji i stav *tehnološke znanstvenosti*. To je pravi filozofski stav nekih istraživača i tehničara. Osnovno polazište je da je sve podvrgnuto manipulaciji, pa i sam čovjek i njegove životne moći već u samom izvoru. To je tzv. *totalna manipulacija*. Ovdje se manipulacija shvaća ne samo kao puka mogućnost, već kao zadatak ili neko poslanje koje je povjereno čovjeku-znanstveniku. Tako manipulacija postaje kao neki etički imperativ. Ishod svega je onda sljedeći: *sve što je tehnički moguće je i moralno dozvoljeno*. Ostvarivanje manipulacije je *dobro u sebi*.²⁶

Ovaj model uopće ne postavlja glavno pitanje: *je li sve što je tehnički moguće i moralno ispravno?* Tako je znanstvenost zapravo bez ikakve etike ili je etika sljedeća: svaki pokus koji unapređuje znanost je u sebi vrednota, dakle dobar. To je upravo najveća zabluda i najveća opasnost po čovječanstvo, jer po toj etici *činjenica* postaje *vrednota*, a čovjekova *moć* nad stvarnošću sama sebi svrhom. Time čovjek sam postaje autonomni i apsolutni gospodar svega. Jedini zakon bi bio opet isključivo i jedino *zakon jačega*.

3.2. Personalistički etički model

Stoga Crkva i njezina teologija i promoviraju *personalistički model* po kojemu se moralni kriterij nalazi *u samom čovjeku ukoliko je osoba*. Upravo jer je osoba, čovjek posjeduje objektivnu vrijednost, koja je transcendentna i nedodirljiva, a kao takva onda i *normativna*.

²⁶ O modernoj manipulaciji usp. B. HÄRING, *Medicina e manipolazione*, Paoline Roma 1977. J. ENDRES, *L'uomo manipolatore*, Paoline Roma 1974.

Kršćanska objava upravo rasvjetljuje to uzvišeno dostojanstvo i veličinu čovjeka: čovjek je stvoren na sliku i priliku Božju, razuman i slobodan je pozvan na suživot s Bogom. Utjelovljenje Božjeg Sina je najveće svjedočanstvo tog dostojanstva i čovjekove vrijednosti. On se utjelovio i otkupio sve ljude. Papa Ivan Pavao II. o tome misteriju zgodno veli: "U toj dimenziji čovjek ponovno nalazi veličinu, dostojanstvo i vrijednost svoje čovječnosti. U otajstvu Otkupljenja čovjek biva iznova "izražen" i na neki način iznova stvaran. On biva iznova stvaran!"²⁷

To je i filozofska istina koja veli da je ljudsko društvo emancipacija osobe. Društvo je, naime, radi osobe i na službu osobi. Čovjek-osoba je nedodirljiv ne samo zato što živi i što ima pravo na život. Slično pravo bi imala i životinja jer i ona živi. Čovjekov život je nepovrediv jer je čovjek *osoba*. Osoba znači sposobnost samokontrole i osobne odgovornosti, života u istini i po moralnom redu. Osoba ima egzistencijalnu narav i ne ovisi o dobi, o fizičkim ili psihičkim datostima, već o duhovnoj duši koja se nalazi u svakom čovjeku. Osobnost može biti i nesvjesna kao kad čovjek spava, ali je i tada treba poštivati. Moguće je i da se ne ostvari kad nedostaju psiho-fizički preduvjeti kao kod luđaka ili idiota, ali ona i tamo postoji i kulturan čovjek je uvijek poštuje. Ona može biti skrivena kao u embriju, ali je već i tada nosilac osobnih prava i embrij nije stvar već subjekt.²⁸ Sama zabrana ubojstva je kruna čovjeka kao osobe, tj. nikada ga se ne smije tretirati kao stvar. I poštivanje čovjeka kao osobe je osnovni zahtjev koji nikada ne smije doći u diskusiju.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Iz svega rečenog proizlazi jasan zaključak: dobro je sve što čuva, brani, ozdravlja i promiče čovjeka kao osobu, a zlo je sve što prijeti, napada, vrijeđa, instrumentalizira i uništava čovjeka kao osobu.

Kršćanstvo onda i posjeduje neke svoje istine:

- *čovjek je jedinstveni totalitet*, i to kao tjelesno-psihičko-duhovno biće. To znači da ljudsko tijelo nije samo kompleks organa i funkcija s kojima se može po miloj volji raspolagati, već

²⁷ RH, br.10.

²⁸ Usp. R. GUARDINI, *Il diritto alla vita prima della nascita*, Vicenza 1985., str. 19-21.

je ono kao *znak* kroz koji se pokazuje čovjek ili *mjesto* na kojem se čovjek ostvaruje;

- *čovjek je i racionalno biće*, ukoliko je on i *živ i u odnosu* s drugima. Stoga svaki čovjekov problem ima i društvenu dimenziju, te je stoga i nužno da i na biološko-medicinskom planu postoje zajedničke norme;

- *čovjek je slobodno i odgovorno biće*. On je obdaren razumom, voljom i ljubavlju te stoga i ne smije biti samo običan *pacijent* koji samo pasivno prihvaća ono što mu drugi čine;

- *čovjek je etičko biće*. Po toj svojoj dimenziji čovjek se otvara vrednotama i konačno vječnoj Vrednoti, a to u njemu nije nešto nasilnoga već spontanoga i naravnoga;

- *čovjek ima osnovno pravo na život*, jer kao čovjek-osoba može živjeti svoje vrednote i ostvarivati svoja prava.

ORIGIN AND ROLE OF BIO-ETHICAL COMMISSIONS

Summary

In this work the author points to the emergence of bio-ethics as a new scientific discipline as a result of contemporary scientific progress, especially in medicine and biomedicine.

As medicine was faced with ever more ethical dilemmas in clinical practice and in researches, the need was felt to form ethical commissions for ethics and for ethical activity and judgement.

The author presents historical reference of the origin of ethical commissions, first in Canada and USA, then in Europe and with us. He points out that the Canadian bishops, led by the idea of the Second Vatican Council, gave impetus to the emergence of ethical commissions.

In the second part the author makes reference to the European practice and considers it in our Croatian context as well, and warns that our practice has not reached the European yet, especially when talking about education and consulting.

In the last part the author speaks about ethics in ethical commissions, emphasises some ethical principles of the Church and offers personalized ethical model as the only one worthy of man.

Key words: bioethics, bio-ethical commissions, ethics, Church, Christianity, man.

Mladen Parlov
SRCE PASTORALA – PASTORAL ZVANJA
The heart of pastoral – the pastoral of vocation

UDK: 262.14
Pregledni znanstveni članak
Primljeno 3 (2008.)

SAŽETAK

Autor najprije kratko konstatira krizu duhovnih zvanja u suvremenom svijetu koji je izradio antropološki model «čovjeka bez zvanja». Navodi značajke tog antropološkog modela koji je u dubokoj suprotnosti s kršćanskom antropologijom. Potom progovara o zvanju (pozivu) Crkve te o zvanjima u Crkvi, polazeći od izvornog Božjeg plana o pozivu čovjeku, a što je svoje ispunjenje i vrhunac imalo u događaju Isusa Krista. U trećem dijelu članka autor izlaže koja bi bila zadaća svećenika, kao izravnih pastoralnih službenika, u pastoralu duhovnih zvanja te potom navodi i neka konkretna pastoralna djelovanja u radu s djecom i mladima, a u pogledu duhovnih zvanja. Na kraju autor kratko navodi kriterije razlučivanja autentičnosti duhovnih zvanja.

Ključne riječi: pastoral, zvanje/zvanja, svećenik, ministerijalno svećeništvo, Crkva, Isus Krist, kriteriji razlučivanja.

UVOD

Od svih kriza koje potresaju suvremeno društvo i Crkvu u tom društvu, čini se da je najteža kriza duhovnih zvanja. Današnji mladi žive u 'politeističkoj' i neutralnoj kulturi koja im zamagljuje pogled na velike stvarnosti i životne vrijednosti. Ako s jedne strane traže autentičnost, osjećajnost, proživljene međuljudske odnose, s druge su razočarani ideologijama, ranjeni blagostanjem, zbunjeni etičkom dezorijentacijom.

Sekularizacija društva i procesi unutar tog fenomena doveli su do krize tradicionalne religioznosti, ali i do krize institucionalnog autoriteta koji ju je podržavao. To se, naravno, nije moglo ne odraziti i na krizu svećeničkih zvanja te općenito na krizu svećeničkog života. U situaciji u kojoj potreba za religioznošću raste («religija da, Bog ne!»), a istodobno religija u društvenom kontekstu znači puno manje nego u prošlosti, i uloga klerika, svećenika je redimenzionirana, umanjena. Potrebno je stoga na nov način pristupiti pitanju svećeničkog identiteta, njegove uloge u suvremenom društvu te pastoralu svećeničkih zvanja.

U ovom razmišljanju najprije ćemo promotriti suvremeni kulturni kontekst u kojemu žive današnji mladi, tj. upitati se koji se antropološki model krije iza suvremene kulturne ponude nastale unutar procesa sekularizacije društva. Potom ćemo se upitati koja je uloga Crkve u takvom svijetu i kulturi, a posebno što je svećeniku činiti.

1. Svijet i čovjek bez zvanja

Suvremeni zapadni svijet, prema kojem Hrvatska kroči, u svojoj kulturno-društvenoj složenosti i slojevitosti, svojim ponudama i perspektivama, doveo je do antropološkog modela «čovjeka bez zvanja», kako taj model naziva dokument Papinskog djela za crkvena zvanja, *Nova zvanja za novu Europu*.¹ Riječ je u biti o tome da «pluralistička i složena kultura ima tendenciju stvarati mlade s nedovršenim i slabičkim identitetom sa susljednom stalnom neodlučnošću u izboru zvanja. Mnogi mladi nemaju ni 'osnovnu gramatiku' egzistencije, oni su nomadi: lunjaju bez zastavljanja na zemljopisnoj, afektivnoj, kulturalnoj, religioznoj ravni, oni 'iskušavaju'! Usred velikog mnoštva i različitosti informacija, ali sa siromašnom formacijom, izgledaju izgubljeni s malo preporuka i rijetkim preporučiteljima. Zbog toga se boje svoje budućnosti, tjeskobni su pred konačnim obvezama i pitaju se o svom bitku. Ako s jedne strane traže autonomiju i neovisnost pod svaku cijenu, s druge strane, kao pribježištu, sklone su velikoj ovisnosti o društveno-kulturalnom ozračju i traženju trenutačnoga zadovoljenja osjetila: od onoga: 'dobro mi je', 'osjećam se dobro' do afektivnoga svijeta koji im je po mjeri».²

¹ Usp. Papinsko djelo za crkvena zvanja, *Nova zvanja za novu Europu*, KS, Zagreb 2000., br. 11, str. 21.

² Isto.

U zanimljivoj knjizi eseja, pod naslovom *Napast nedužnosti*, suvremeni francuski filozof Pascal Bruckner opisuje čovjeka kojeg je iznjedrila suvremena zapadna kultura i civilizacija kao osobu koja ne želi odrasti, koja želi ostati vječni adolescent, tj. odbija preuzeti odgovornost kako za vlastiti život tako i za svijet u kojemu živi. Taj će čovjek rado izigravati ulogu «žrtve» koja ima pravo na svoj komad neba i svoju 'porciju' sreće. Taj si je čovjek sagradio svoje nove suvremene katedrale – shopping centre – u kojima je raj na dohvata ruke. «Čarolija robnih kuća – piše Bruckner – leži u tome što nas oslobađa od robovanja neposrednim potrebama eda bi nam prišapnula mnoštvo drugih: jedini užitek krije se u tome što želimo ono što nam ne treba».³ Svoj komad raja želi se odmah, a u eventualnom pomanjkanju sredstava u pomoć uskaču kreditne kartice. Time je dokinut vremenski razmak između iskazivanja želje i njena ostvarenja, a to dalje dovodi do velike nestrpljivosti. Svoj raj, na koji imam pravo, želim odmah i ovdje. To dalje dovodi suvremenog čovjeka do nesposobnosti da planira na duge staze, da planira svoje životno zvanje, da donosi odluke koje će mu obilježiti čitavi život.

Današnja prevladavajući kultura nudi mladima model čovjeka koji je bitno osiromašen u odnosu na čovjeka kako ga zamišlja i želi Katolička crkva, a koja svoje znanje o čovjeku ne crpi samo iz razuma nego i iz božanske Objave. Riječ je o osiromašenju koje cilja na samo otajstvo čovjeka, na njegovu najdublju bit, a time su pogubnija za samoga čovjeka u kojemu usprkos svemu trajno progovara neugasiva žeđ za smislom i istinom. Ako bismo pokušali u par riječi sažeti utjecaj suvremene kulture na današnjeg čovjeka, tj. ako bismo htjeli predstaviti model – lik čovjeka kojega oblikuje suvremena prevladavajuća zapadna kultura, uočili bismo nekoliko temeljnih značajki tog modela.

U prvom redu radi se o modelu *čovjeka bez transcencije*. U suvremenoj zapadnoj misli, ne samo filozofskoj, nego životnoj, Bog ne samo da pada u zaborav, nego se čini da je njegova negacija nužna za afirmaciju samoga čovjeka. Čini se da je suvremeni čovjek žrtva strašne dileme: ili Bog ili čovjek. Izabirući sebe odbacuje se Boga, a time ne preostaje drugo doli tumačiti vlastiti život samo u svjetlu razuma. Život ostaje zagonetka kojoj nedostaje ključ razumijevanja. Između Boga i čovjeka kulturalno se

³ P. Bruckner, *Napast nedužnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1997., str. 43.

je uspostavio odnos neprijateljstva, isključivosti, ravnodušnosti, otuđenosti. Drugim riječima, Bog nema ništa sa životom ni sa životnim odlukama.

Nakon što je postao siromašniji za Boga, suvremeni je zapadni čovjek izgubio i *vlastitu otajstvenost*, vlastitu tajnu, izgubio je potpunost, cjelinu. Gubitak cjeline je odbacivanje misterija osobe u njenoj najdubljoj biti i u njenoj transcendentalnoj dimenziji, u njenoj žeđi za slobodom i ograničenjima. Gubitak cjelovitosti sastoji se u pre naglašavanju jednog vida čovjekova misterija, ignorirajući ili čak negirajući druge. Zasebno, pojedinačno zauzima mjesto cjeline, dio definira sve. Time sam projekt ostvarenja čovjeka zapada u veliku krizu. Jedni kao put ostvarenja predlažu odnos prema stvarima, tj. naglašavajući ekonomsku dimenziju drže kako će čovjek preko materijalnih bogatstava ispuniti svoju želju za srećom. Drugi pak nude put razuzdane slobode u kojoj je vlastita sloboda mjera svih stvari, što dovodi do velike nemoralnosti i dubokog prijezira prema čovjeku. Ako je s pozornice povijesti uklonjen Bog, ta – kako je govorio Nietzsche – najveća pogreška ljudske povijesti, s njim su pokopane i evanđeoske vrijednosti ljubavi, poniznosti, strpljivosti, skromnosti, jednom riječju uklonjen je križ kao put spasenja. Eto čovjeka kojega nudi suvremena zapadna kultura, a koja nam se svakodnevno smiješi i nudi u brojnim hrvatskim kako tiskovnim tako i elektronskim medijima. Eto novog čovjeka, bez Boga, bez transcendencije, bez povijesti; njegovo je konačno zvanje slobodno ostvarenje vlastite spolnosti i odnos s drugima u funkciji tog ostvarenja.

Suvremeni čovjek nije samo bez transcendencije, bez misterija, on je i *bez drugoga*. U ozračju pre naglašenog individualizma i vlastitih prava za drugoga nema mjesta. Suvremeni zapadni čovjek je vječno dijete u borbi za vlastita prava, a ona su prava na ugodu, na zadovoljenje često i najnižih poriva. Lice suvremenog čovjeka je lice čovjeka bez projekta, bez prošlosti i budućnosti, čovjeka koji odbija svako nepotrebno iščekivanje unutar kulture neposrednoga. On je nesposoban promišljati i planirati dugoročno, a još manje na temelju duhovnih vrijednosti koje nadilaze samu povijest. On je dakle *čovjek bez povijesti*. Važna je jedino sadašnjost i u njoj onaj trenutak koji donosi uzbuđenje, zadovoljenje, iskustvo. Na mjesto starih stupaju novoproglašene vrijednosti: sloboda, kreativnost, ljubav prema svim oblicima

života, oslobođenje čovjeka (još više žene), želja za izgradnjom boljeg svijeta i sl. To su nosive ideje gotovo svih antropologija koje je iznjedrila suvremena zapadna kultura. No, istodobno one su neostvarive unutar tih antropologija jer je u krizi razum koji bi im trebao dati sadržaj te ih ostvariti. Ovo je vrijeme slabog razuma. Ako je u krizi razum nisu osjetila, a upravo jezik zadovoljenja osjetila govori o dubokoj krizi čovjeka koji ne poznaje dubine vlastitog otajstva te je iz sjećanja izgubio vlastiti cilj. Jedine sigurnosti koje vrijede u svjetlu ovog jezika jesu one koje nudi sadašnjost. Sve ostalo pada u nesigurnost prošlosti ili budućnosti koji nisu kadri priopćiti značenjske poruke mladima našega vremena. U ovom kultu sadašnjega čudnima i zabranjenima se čine vrijednosti poput strpljivosti, poniznosti, spremnosti na žrtvu, moralna disciplina, nutarnja sabranost, molitva itd.⁴

Ipak, nije sve tako crno. Uz spomenute negativne značajke suvremene kulture postoje i pozitivne. Na neke od njih upozorava nas Ivan Pavao II. u svojoj apostolskoj pobudnici *Pastores dabvo vobis*: «Mladi današnjice – veli Papa – snagom i svježinom svoje dobi nositelji su ideala koji traju kroz povijest: žeđ za slobodom, prepoznavanje neizmjerne vrednote osobe, potreba vjerodostojnosti i jasnoće, novi pojam i način uzajamnosti odnosa muža i žene, uvjerenost i žudno traženje pravednijega, solidarnijega, jedinstvenijega svijeta, otvorenost i dijalog sa svima, nastojanja oko mira».⁵ Navedene značajke svijeta mladih ono su s čime Crkva treba računati u svome pastoralu i radu s mladima. Makar se činilo da je negativnih značajki puno više te da su negativni utjecaji prevladavajući, ipak u srcu svakog čovjeka, osobito mladoga, progovara neugasiva želja za ljepšim i boljim svijetom, za pravednijim odnosima među ljudima i narodima, za sveopćim mirom. Crkva polazi od tog nemira, te želje koja se krije u srcu ljudi te im polako otkriva bogatstvo njihova vlastita života otkrivajući im lice Isusa Krista i njegovu ljubav prema svakom čovjeku. Drugim riječima, Crkva želi pomoći suvremenom čovjeku – tom potrošaču koji sanja o zemlji Dembeliji (usp. poznata grafika Bruegela Starijeg) – da otkrije svoje najdublje zvanje na način da ga upozna s Isusom

⁴ Usp. E. Masseroni, *Vocazione e vocazioni. Tra segni dei tempi e profezia*, Piemme, Casale Monferrato 1999., str. 18-27.

⁵ Ivan Pavao II, *Pastores dabvo vobis*, Nadbiskupski duhovni stol - GK, Zagreb 1992., br. 9.

Kristom koji je najsveobuhvatniji i najdublji odgovor na nemire koji prožimaju svako ljudsko srce. To otkrivanje zvanja događa se u Crkvi – otajstvu zvanja.⁶

2. OD ZVANJA CRKVE DO ZVANJA U CRKVI

Povijest čovječanstva povijest je zvanja, od svojih početaka do svoga konačnog ispunjenja; od prvog Adama, koji nije drugo doli neispunjeno, neostvareno zvanje, do zadnjeg Adama koji je ostvareno, ispunjeno zvanje. U činu stvaranja Bog zove čovjeka na opstojnost, na prijateljstvo sa samim sobom, na sudjelovanje u svome božanskom životu. Bog se objavljuje kao Bog koji zove, a čovjek je pozvani, stvorenje s jedincatim zvanjem u povijesti stvaranja. Jedinstvenost čovjekova poziva očituje se i u jedinstvenosti kojom se Bog obraća svakom čovjeku; Bog se ne ponavlja, On svakoga poznaje i zove po imenu. Bog poziva čovjeka k sebi, poziva ga da nadiđe sama sebe upravo ondje gdje bi u pokušaju samoostvarenja riskirao da se izgubi. Povijest spasenja ipak ukazuje na to da postoji određena struktura poziva kojeg Bog upućuje čovjeku.⁷

Cjelokupna povijest čovjekova poziva/zvanja sažima se u jednu točku: u događaj Isusa Krista koji je od svoga prvog početka do svoga ispunjenja zgusnuta i na radikalan način uzvišena povijest zvanja. Poslanica Hebrejima na Krista primjenjuje riječi pslamiste (usp. Ps 40,7): «Žrtva i prinos ne mile ti se, nego si mi tijelo pripravio; paljenice ni okajnice ne sviđaju ti se. Tada rekoh: 'Evo dolazim!' U svitku knjige piše za mene: 'Vršiti, Bože volju tvoju!'» (Heb 10,5-7). Isus je Onaj koga Otac šalje; Onaj koji se lišava svoga božanskog bogatstva da bi nas obogatio svojim siromaštvom (usp. Fil 2,6 sl; 2 Kor 8,9). Njegova je hrana i njegovo je zvanje «vršiti Očevu volju» (usp. Iv 4,34). U Isusu se ispunjavaju sve povijesti zvanja: od Adama, preko starozavjetnih karizmatika, kraljeva i proroka. Isus nije samo pozvani koji savršeno

⁶ O svijetu mladih i njihovoj religioznosti postoji obilna bibliografija. Spomenimo neka važnija djela: M. Midali – R. Tonelli, *L'esperienza religiosa dei giovani*, LDC, Torino 1995.; O. Galland – A. Cavalli (a cura di), *Senza fretta di crescere. L'ingresso difficile nella vita adulta*, Liguori, Napoli 1996.; R. Tonelli, *Per la vita e la speranza. Un progetto di pastorale giovanile*, LAS, Roma 1996.

⁷ Usp. C. Castagnetti, «Vocazione», u: *Nuovo dizionario di spiritualità*, Edizioni Paoline, Milano 1989., str. 1692-1705; G. Fischer – M. Hastschka, *Sulla tua parola. Vocazione e sequela nella Bibbia*, Apostolato della preghiera, Roma 1998.

odgovara na Božji poziv/poslanje, nego sam postaje zvanje. On je Zvanje, jer je Riječ – Logos, jer je u njemu, za njega, po njemu sve stvoreno (usp. Kol 1,16-17). On je original, izvorni nacrt, prototip prema kojemu je stvorenje pozvano u opstojnost.

Isus nije samo Logos - Riječ u kojoj se Bog ogleda i kojom se izriče, on je istodobno i Riječ kojom Bog izlazi ususret stvorenju na tako radikalna način da i sam postaje stvorenje. Logos/Riječ je tijelom postala, to znači da je zvanje postalo vidljivo, znači da je zvanje dobilo odgovor, ljudski savršeni 'Da'. U Isusu čovjek je odgovorio Bogu; na Božji neopozivi 'Da' čovjeku, dolazi neopozivi i savršeni 'Da' sa strane čovjeka Isusa. Taj 'Da' nije samo njegov, on je i naš, on je općeljudski, jer nas je u sebe uzeo, jer smo mi u njemu i on u nama. Nitko ne može iznutra preobraziti našu slobodu, osim Onoga koji je Isusa pozvao i poslao u opstojnost, u ograničenu ljudsku slobodu koja odgovara na Božju savršenu slobodu. S Isusova križa izarava se zvanje u svome trostrukom usmjerenju: prema vani, u svijet; prema gore, k Ocu, ali i poziv prema njemu samome, u zajednicu, u Njegovo mistično tijelo, u Crkvu. Ovo je temelj, sve drugo je posljedica i razradba ovih temeljnih stvarnosti. Nas posebno zanima poziv/zvanje k Njemu, u njegovu Crkvu, zajednicu pozvanih.⁸

Drugi vatikanski sabor predstavlja Crkvu kao sakrament ili oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda (usp. LG 1). Crkva je, piše Ivan Pavao II., «otajstvo, jer su ljubav i život Oca, Sina i Duha Svetoga posvemašnje nezasluzeni dar svima koji su rođeni iz vode i Duha, pozvani živjeti samo Božje zajedništvo i očitovati ga u povijesti».⁹ Drugim riječima, Crkva – 'puk skupljen u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga' (izraz sv. Ciprijana kojeg preuzima Drugi vatikanski sabor, usp. LG 4), primarno je otajstvo zajedništva usmjereno prema poslanju prema svijetu. «Crkva je, veli dekret o misijskoj djelatnosti Crkve – *Ad gentes* –, od Boga poslana svim narodima da bude 'univerzalni sakrament spasenja', budući da po svojoj naravi potječe iz slanja Sina i slanja Duha Svetoga po odluci Boga Oca (usp. AG 1-2).

Promatrati Crkvu kao 'sakrament spasenja' znači znati nađići opoziciju koja je dugo vladala između 'unutarnjeg života Cr-

⁸ Usp. K. Hemmerle, *Scelto per gli uomini. Profilo del sacerdote*, Citta Nuova Editrice, Roma 1995., str. 33-37.

⁹ Ivan Pavao II., *Christifideles laici*, KS, Zagreb 1990., br. 8.

kve' i 'prisutnosti Crkve u svijetu'. Nadilaženje ove lažne napetosti trebalo bi dovesti i do obnove pastorala zvanja. Naime, zvanje bi trebalo predstaviti ponajprije kao poziv same Crkve da postane kvasac svijeta koji će pomoći čovječanstvu da se usmjeri prema svome istinskom cilju. Crkva živi u svijetu te dijeli probleme koji su vlastiti današnjem čovjeku. Pozvana je da bude solidarna s ljudima kojima je upućena. Drugi vatikanski sabor naglašava da je zadaća Crkve u suvremenom svijetu dvostruka: s jedne strane mora se posvetiti evangelizaciji i posvećivanju ljudi, a s druge cilj je Crkve usavršavanje vremenitog reda evanđeoskim duhom (usp. AA 5). Drugim riječima, poput svoga Utemeljitelja i Gospodina Crkva je pozvana utjeloviti se u duboko u stvarnosti ovoga svijeta te ih preobražene privoditi njihovom cilju, uskrsnom i proslavljenom Kristu. Ovo dvostruko poslanje je dio zvanja svih članova Crkve te je to u biti istinski apostolat: «Crkva se rodila zato da šireći posvuda na zemlji kraljevstvo Kristovo na slavu Boga Oca, sve ljude učini dionicima spasonosnog otkupljenja, i da se po njima sav svijet doista upravi ka Kristu. Svaka djelatnost mističnog Tijela usmjerena prema tom cilju zove se apostolat, koji Crkva vrši svim svojim udovima, dakako na različite načine; kršćanski je naime poziv po svojoj naravi također i poziv na apostolat» (AA 2). Drugim riječima, Crkva - Majka i Učiteljica - treba pomoći svojoj djeci da otkriju svoje zvanje i poslanje u ovome svijetu, svjesni cjelokupne stvarnosti u kojoj žive i u koju su po Božjoj volji postavljeni kao kvasac i svjetlo. Crkva je, poput svoga Utemeljitelja, pozvana na sebe preuzeti rizik utjelovljenja u stvarnosti ovoga svijeta.¹⁰

Crkva i suvremeni svijet nisu tuđi jedno drugome. Naprotiv, međusobno su povezani u jedincatu stvarnost. Crkva, uči Sabor, «hoda zajedno s čitavim čovječanstvom i sa svijetom proživljava istu zemaljsku sudbinu; ona je kao kvasac i takoreći duša ljudskog društva, koje ima da se u Kristu obnovi i preobrazi u Božju obitelj» (GS 40). Crkva, sakrament spasenja, je tu poradi svijeta kao što je i svijet poradi Crkve, makar iz drugih razloga. U Crkvi valja razlikovati dva vida; prvi koji promatra Crkvu kao sakrament spasenja svijeta i drugi koji u Crkvi gleda početak Kraljevstva Božjega. Kao sakrament spasenja Crkva je posve za svijet, ona je instrument novog stvaranja. Kao početak, prvina Kraljevstva Božjega Crkva je cilj i svrha svijeta. Svijet je za Cr-

¹⁰ Usp. P. Mariotti, «Chiesa», u: *Nuovo dizionario della spiritualità*, str. 195-224.

kvu, prema Crkvi usmjeren, ukoliko je ona početak novog stvaranja. Pod oba navedena vida može se reći da je Crkva 'konačno zvanje ovoga svijeta'; u Crkvi se ostvaruje Božji poziv te se u njoj nalazi početak ostvarenja konačnog smisla ljudske povijesti. «Crkva kad sama pomaže svijet i kad od njega mnogo prima teži jedino za tim da dođe kraljevstvo Božje i da se ostvari spase-nje svega ljudskog roda» (GS 45). Drugim riječima, ona teži sve ljude privući Kristu jer je on «cilj ljudske povijesti, točka prema kojoj smjeraju želje povijesti i civilizacije, središte ljudskog roda, radost svih srdaca i punina njihovih želja» (GS 45).

Crkva, po primjeru svoga Utemeljitelja, postaje zvanje svijeta. Teološki temelj pastoralna zvanja može nastati samo iz tumačenja tajne Crkve kao *mysterium vocationis*.¹¹ Ako iz ove perspektive promatramo apostolat Crkve, njezino poslanje u ovome svijetu tada je jasno da je pastoral Crkve u svojoj najdubljoj biti pastoral zvanja, pastoral koji svemu, svakom članu Crkve i svakom čovjeku otkriva njegovo najdublje zvanje. «Pastoral zvanja se pojavljuje - kako ističe dokument *Nova zvanja za novu Europu* -, kao čvrst i dosljedan iskaz materniteta Crkve, otvorene nezaustavljivu Božjemu naumu koji uvijek rađa život».¹² Pastoral zvanja više se ne može odnositi na neka zvanja, nego teži k promicanju svih zvanja, budući da u cjelini Crkve ili rastu svi ili ne raste nitko. Isto tako pastoral zvanja više se ne može svesti na novačenje mladića i djevojaka, koristeći se metodom propagande, nego se mora usmjeriti cilju služenja osobi da prepozna Božji naum o svome životu za izgradnju Crkve i društva u cjelini. A nije li vrhovni zakon kršćanskog i svakog drugog života «vršiti volju Božju»? Upravo zato je danas pastoral zvanja srce suvremenog pastoralna. Otkrivanje Božjeg nauma, otkrivanje Božjih darova, udijeljenih pojedincima na izgradnju zajednice postaje središnja tema današnjeg pastoralna.

Sažeto rečeno: suvremeni pastoral zvanja ide za tim da se od zvanja Crkve dođe do zvanja u Crkvi, da u cjelini zajednice pozvanih svaki pojedini vjernik otkrije vlastito zvanje i poslanje u Crkvi i svijetu. Naime, nakon II. vatikanskog sabora u Crkvi je sazrela svijest o tome da svaki čovjek ima vlastito zvanje, tj. da je svaki pozvan na život, na suobličenje Kristu, na život u Crkvi, na svetost, na konačnu slavu u nebu. U Crkvi zvanja kršćanin

¹¹ Usp. *Pastores dabo vobis*, br. 34.

¹² Papinsko djelo za crkvena zvanja, *Nova zvanja*, br. 13, str. 34.

je pozvan otkriti vlastito zvanje u jednome od specifičnih zvanja kojima Duh Sveti obogaćuje Crkvu, a koja se mogu podijeliti u dvije velike skupine: *zvanja na crkvene službe* te *zvanja na različite oblike života*. U prva, tj. u zvanja ustanovljena kao izravno služenje dobru kršćanske zajednice ubrajaju se *zaređeni službenici* (biskupi, svećenici, đakoni); *ustanovljeni službenici* (akolite, lektori) te *prigodni službenici* (izvanredni djelitelj sv. pričesti, katehete itd.). Druga skupina, *zvanja na različite oblike života*, ustvari su načini na koje se ostvaruje osobno suobličenje Kristu u uvjetima trajnog življenja, bilo da je riječ o kršćanskoj ženidbi, udovištvu, posvećenju u religioznom životu, posvećenju u svjetovnim institutima, djevičanstvu i celibatu u pogledu kraljevstva Božjega.¹³

U ovako promatranom pastoralu zvanja jasno je da je animacija zvanja zadaća čitave kršćanske zajednice, župe, biskupije, biskupa, svakog svećenika i svakog vjernika. Nas, naravno, zanima uloga svećenika u ovako promatranom pastoralu zvanja te u okviru pastorala zvanja zanima nas uloga svećenika u pastoralu duhovnih (svećeničkih) zvanja.

3. SVEĆENIK U PASTORALU ZVANJA

Prije nego ukažemo na ulogu svećenika u pastoralu duhovnih (svećeničkih) zvanja te na sredstva kojima se ostvaruje taj pastoral, možda ne će biti suvišno upitati se kakav lik svećenika prevladava danas u kulturi koja rađa «čovjeka bez zvanja», osobito kakav je svećenik u očima mladih.

Danas je uveliko promijenjeno poimanje svećenika i njegove uloge u društvu u odnosu na prošla vremena. Prije je institucija 'nosila' svoje službenike, udijeljujući im položaj i ulogu u društvu. Danas pak službenici trebaju 'nositi' instituciju na način da svojim životom ukazuju na njenu vjerodostojnost. Ukoliko je «simbol» jedne «institucije» svećenik danas mnoge mlade ostavlja ravnodušnima, a kod drugih izaziva podozrivost ili čak odbijanje. Za mnoge on predstavlja sliku Crkve koja pripada prošlosti i čija je moć toliko oslabila da je postala beznačajna i nezanimljiva. Za druge svećenik, kao simbol institucije, još uvijek upućuje

¹³ Usp. C. Castagnetti, «Vocazione», str. 1696-1699.

na klerikalnu Crkvu koju je Drugi vatikanski barem u svojem proroštvu već pokopao.¹⁴

Ukoliko je «simbol transcencije» svećenik se predstavlja kao osoba koja je tu da protumači ostatke religioznosti u srcima ljudi koji su već naučili graditi svijet i bez Boga i njegovih čudesnih zahvata. Ljudima su dostatni tehnologija i znanstveni napredak. Dovoljno je posjetiti jedan od mnogobrojnih foruma mladih na internetu da bi se uvjerali u rečeno.

No, i takav je svećenik, ukoliko je još uvijek osoba od javnog značenja i značaja, primjerice, veoma zanimljiv medijima, osobito u aspektima koji ukazuju na ljudsku, da ne kažemo prizemnu, stranu njegova života, tj. na njegov odnos prema novcu, prema politici i političarima, prema ženama (pitanje celibata, pedofilije itd.).

Na kraju, kod dijela mladih ali i drugih suvremenika, svećenik, ukoliko je «svjedok» života posvema darovana službenju Bogu i ljudima, života življena u radosti i altruizmu, izaziva poštovanje i zanimanje, a ujedno budi i potiče brojna bitna pitanja u životu osoba koje susreće i s kojima živi.¹⁵

Osobno mi se čini da je prva zadaća današnjeg pastoralna duhovnih (svećeničkih) zvanja pojasniti tko je to katolički svećenik i koje je njegovo osnovno, temeljno poslanje u Crkvi i svijetu. Nije mi namjera ovdje izlagati dobro poznata mjesta iz teologije ministerijalnog svećeništva, a koja su tako dobro obrađena u dekretu *Presbyterorum ordinis* te u postsinodalnoj apostolskoj pobudnici Ivana Pavla II., *Pastores dabo vobis*, nego tek ukazati na ono što je prisutno u svijesti današnjeg čovjeka, a što mu nameću mass-mediji.

Suvremena zapadna kultura, koja oblikuje današnje mlade, tj. one kojima želimo uputiti poruku o zvanju kako Crkve tako i njihovu vlastitu, promatra svećenika i njegovo službu previše sociološki, funkcionalno. Naime, promatra svećenika primarno u onome što on čini u fragmentiziranom društvu u kojem su podijeljene društvene uloge. Sociološki pogled u svećeniku otkriva «religioznog profesionalca», jedno zvanje među tolikim drugima; zvanje koje je (još uvijek) potrebno jer i suvremeni čovjek (još

¹⁴ Usp. J. Séguy, «Le clergé dans une perspective sociologique ou que faisons-nous de nos classiques?», u: Aa. Vv., *Prêtres, pasteurs et rabbins dans société contemporaine*, Du Cerf, Paris 1982., str. 50 sl.

¹⁵ O liku svećenika u svijetu mladih usp. E. Masseroni, *Vocazione e vocazioni*, str. 98-99.

uvijek) osjeća duhovne (religiozne) potrebe. S te točke gledišta naravno da je manje važno kakav je svećenik «u sebi», kao osoba, a puno je važnije «što» on čini. Drugim riječima, važni su «čini», «obredi», ono što se obavlja, a manje je važno tko ih obavlja: je li duhovan, svjetovan, moralan, nemoralan, svet ili grješnik. *Funkcionalan pogled* promatra svećenika primarno u odnosu prema zajednici kojoj je upućen, a u konačnici i ovlasti koje ima mogu mu dolaziti od same zajednice. Zajednica je sposobna sama sebi udijeliti svoje službenike. Ovim se praktički briše razlika između ministerijalnog i općeg svećeništva, odnosno sv. red prestaje biti sakramentalna stvarnost.¹⁶

Katolička crkva na svećenika gleda «ontološki», tj. vjeruje i uči da se po sakramentu sv. reda u ređeniku događa objektivna promjena, nešto ontološki duboko što dira samo središte njegova bića. To objektivno što se događa jest svećeničko suobličjenje Isusu Kristu Glavi i Pastiru Crkve te po tom suobličanju, biljevu sv. reda, svećenik je osposobljen obnavljati čine i ljubav Isusa Krista na jedinstven način koji isključuje one koji nisu primili tu osposobljenost. Katolička Crkva vjeruje da nije kadra sama sebi dati svećenike. Ona ih samo može primiti kao dar odozgor. Naime, sv. red je jedan od sakramenata koje je Crkva primila od svoga Utemeljitelja. Zato je pozvani-darovani svećenik netko tko primarno uspostavlja odnos s Isusom Kristom, a tek onda s Crkvom. Iz svećenikova odnosa s Kristom rađa se i bogatstvo njegovih odnosa s Crkvom, tj. konkretnom zajednicom kojoj je poslan priopćiti ponajprije samoga Krista i njegovu spasenjsku ljubav. Sociološko-funkcionalni pogled na svećenika je djelomičan, odnosno zaboravlja na dublju, ontološku dimenziju svećeničkog života, tj. na njegov najdublji identitet, a to je njegova suobličnost Isusu Kristu Glavi i Pastiru Crkve. Iz njegova identiteta, tj. iz njegova «biti» proizlazi i njegovo «činiti». Tu spada i pastoral duhovnih zvanja.

Premda prvotna odgovornost pasterala usmjerenog prema svećeničkim zvanjima pripada biskupu (usp. CD 15), istina je da sam biskup bez suradnje svećenika ne može učiniti gotovo ništa. Na svećenike «kao odgojitelje vjere spada da se sami ili

¹⁶ O naravi ministerijalnog svećeništva te općenito o svećeničkom identitetu postoji obilna bibliografija. Ovdje samo uputimo na: G. Greshake, *Essere preti. Teologia e spiritualità del ministero sacerdotale*, Queriniana, Brescia 1995., str. 13-38; usp. također J. Murphy, «Suradnici vaše radosti». Papa Benedikt XVI. o svećeništvu», u: *Crkva u svijetu* 42 (2007.) 2, str. 244-258.

preko drugih brinu da pojedini vjernici budu u Duhu Svetom dovedeni do toga da razvijaju vlastiti poziv» (PO 6; usp. PDV 41). Na tragu Drugog vatikanskog Ivan Pavao II., u pobudnici *Pastores dabo vobis*, veli da «život prezbitera, njihovo bezuvjetno predanje Božjemu stadu, njihovo svjedočanstvo odanim služenjem Gospodinu i Crkvi, svjedočanstvo koje je obilježeno izborom prihvaćenoga križa u nadi i vazmenoj radosti, bratska sloga prezbitera i njihova revnost za evangelizaciju svijeta, prvi su i najuvjerljiviji čimbenici plodnosti zvanja». ¹⁷ Misao je jasna: primjer radosnog i svetog svećeničkog života najbolje je sredstvo u pastoralu zvanja. No, nije jedino niti je dovoljno.

154

U zajednici koja je povjerena njegovoj pastirskoj ljubavi svećenik bi trebao doživjeti sebe i svoju karizmu, koju je dobio po sakramentu sv. reda (i sam sv. red je ujedno karizma), kao dar darovan za obogaćenje drugih. Drugim riječima, svećeniku je udijeljena karizma da budi, promiče i potiče darove/karizme kod svojih vjernika. Njegova karizma je karizma koordinacije karizmi vjernika u zajednici, a zajednica u cjelini raste i napreduje po rastu karizmi pojedinih vjernika. Ako se svećenička služba promatra s ove točke gledišta, a nju zahtijeva Sabor i poimanje Crkve kao otajstva zvanja, tada je jasno da je jedna od temeljnih karizmi u svećeničkom životu karizma razlučivanje duhova, odnosno dar prepoznavanja darova koje je Duh Sveti udijelio pojedincima u povjerenju mu zajednici. To dalje vodi do potrebe osobnog osluškivanja Duha Svetoga, odnosno do izgradnje duboko proživljenog i življenog osobnog duhovnog života. Primarna zadaća koja se postavlja pred svećenika jest zadaća i uloga duhovnika, duhovnog oca koji zna prepoznati darove koje Duh udjeljuje njegovoj duhovnoj djeci, a on im služi kako bi ti darovi procvjetali i donijeli plod svetosti i radosti življenja. Tu, u duhovnom očinstvu, i celibat nalazi svoje ispunjenje ili, drugačije rečeno, srce celibata jest karizma svećeničkoga duhovnog očinstva koje je odsjaj i sudjelovanje u očinstvu Onoga koji je poslao svoga Sina da nas sabere u Očev dom. Ivan Pavao II. veli da će «briga za svećenička zvanja znati pronaći oblik postojane i uvjerljive ponude duhovnog vodstva. Potrebno je ponovno otkriti bogatu duhovnu baštinu onoga što se suvremenim rječnikom naziva 'osobna duhovna pratnja' koja je uvijek donosila toliko dragocjenih plodova u životu Crkve... Neka svećenici budu prvi

¹⁷ *Pastores dabo vobis*, br. 41 (usp. OT 2).

koji će uložiti vrijeme i snagu tome odgojnom radu i osobnoj duhovnoj pomoći». ¹⁸

Čini se da je definitivno prošlo vrijeme birokratskog upravljanja župnom zajednicom na način da svećenik u uredu čeka na stranke te im udijeli zatražene sakramente, sakramentale i sl. Nije dosta da svećenik predstavlja određenu instituciju s veoma dugom prošlošću (to može biti otežavajuća okolnost) da bi osigurao vjerodostojnost poruci koju naviješta. Današnje vrijeme zahtijeva dodatnu karizmu, u smislu onoga što smo već naveli. Svećenik se suvremenom društvu predstavlja kao «specijalista za pitanje smisla» (života, patnje, smrti) te posrednik svetoga preko liturgijskih čina, i sam uvjeren da je njegov život odgovor na jedno zvanje, a ne puko obavljanje službe. Konkretno obavljanje povjerene mu službe manje je na crti autoriteta (onaj koji bdije nad pravovjermem, upravlja zajednicom, ispravlja tuđe savjesti), a više je na crti praćenja (svećenik učitelj životnih vrijednosti, savjetnik, dobar slušatelj, iskusni duhovnik i ispovjednik, animator društvenog dijaloga o pitanjima smisla života i načina kao ga ostvariti). Svećenik je pozvan znati dešifrirati i protumačiti duboke težnje ljudskog srca koje se kriju u traženju trenutnog zadovoljenja želja. Polazeći od Božje riječi treba znati upozoriti i raskrinkati sirenski zov potrošačkog društva, osvjetljavajući procese i događaje u tom društvu. ¹⁹

U ovako promatranom svećeničkom životu i djelovanju primat pripada molitvi, tj. osluškivanju glasa Onoga čiji je službenik postao. Papa Benedikta XVI. nedavno reče svećenicima svoje, Rimske biskupije: «Posvetiti vrijeme molitvi u Božjoj prisutnosti stvarni je pastoralni prioritet; to nije dodatak pastoralnom radu: biti pred Gospodinom pastoralni je prioritet i, zapravo, najvažniji» od svih. ²⁰

Osobno sam uvjeren da je ovo ključ svakog pastorala, a osobito pastorala svećeničkih (duhovnih) zvanja. Autentično življenje svećeništvo postaje «znak osporavan», postaje izazov, poticaj i provokacija. Gotovo nikoga ne ostavlja ravnodušnim, a osobito ne mlade čija su srca prepuna traženja pravednijeg svijeta i koja, uz sve gore spomenute naslage i taloge suvremene kulture, ipak

¹⁸ Isto, br. 40. U istom broju Papanaziva svećenike «suradnicima Duha Svetoga».

¹⁹ Usp. L. Padovese *I sacerdoti dei primi secoli. Testimonianze dei Padri sui ministeri ordinati*, Edizioni Collegio S. Lorenzo da Brindizi – Laurentianum, Roma 2002., str. 8-12.

²⁰ Navod preuzet iz: J. Murphy, *nav. dj.*, str. 253.

teže za idealima. Papinsko djelo za crkvena zvanja veli da «ništa nije logičnije i dosljednije od zvanja koje rađa druga zvanja».²¹ Riječ je o plodnom zvanju koje svećenika s punim naslovom čini 'ocem' i 'majkom' njemu povjerenih vjernika. Potrebna je i određena hrabrost u pastoralu svećeničkih zvanja. Papa Ivan Pavao II. veli da je «vrijeme da se o svećeničkom životu govori hrabro kao o neizrecivoj vrijednosti i kao o predivnomu i povlaštenom obliku kršćanskoga života. Odgojitelji, a posebno svećenici, ne smiju se bojati izričito i jasno ponuditi zvanje prezbitera kao stvarnu mogućnost onim mladićima koji pokazuju da imaju darove i nadarenosti koje mu odgovaraju».²² Postavlja se pitanje na koji konkretan način to učiniti. Naime, nije dovoljno ponuditi samo primjer vlastita svećeničkog života kao poziv na nasljedovanje, nego je potrebno poduzeti neke konkretne korake.

4. PASTORAL SVEĆENIČKIH ZVANJA: NEKOLIKO KONKRETNIH PRIJEDLOGA

1. *Rad s ministrantima* - Psihologija zvanja nam pomaže shvatiti dinamizme koji se odvijaju u srcu osobe koja je pozvana ostvariti svoj život u *zvanju za druge*. Jedna od važnih spoznaja psihologije zvanja jest da nema «kasnih» zvanja, nego kasnije ostvarenih zvanja. Drugim riječima, kasnije se razvijaju klice zvanja koje su posijane u najnježnijoj dječjoj dobi. Naravno, mi znamo da je Božji poziv odvijeka, da proizlazi iz vječnog Očeva nauma. No, u ostvarivanju svojih nauma Bog se služi ljudima pa tako i na području duhovnih zvanja. Naša je zadaća pripremiti teren za klicu Božjeg zvanja te kad se ona posije potpomagati je u njenu rastu i sazrijevanju. Prvi oblik rada na promociji duhovnih zvanja jest rad s ministrantima i to onih najnježnije dječjačke dobi. To praktički znači pastoralni rad s djecom koja tek polaze u školu ili, ako je moguće, još i prije, s 5 ili 6 god. Naime, u dobi od oko 8 – 9 godina djeca, u procesu socijalizacije, prolaze ono što psihologija zvanja naziva «procesom satelizacije». Riječ je o tome da djeca u toj dobi, uz roditelje, otkrivaju i druge uzore s kojima se poistovjećuju. Dijete je poput «satelita» koji kruži oko «sunca» što ga predstavlja odrasla osoba. Vedar, radostan,

²¹ Papinsko djelo za crkvena zvanja, *Nova zvanja*, br. 6, str. 9.

²² *Pastores dabo vobis*, br. 39.

otvoren svećenik koji djeci te dobi posvećuje svoje vrijeme i koji se s njima rado i često druži postaje, još uvijek, gotovo idealan objekt nasljedovanja i poistovjećivanja. Ako dječje oduševljenje svećenikom nađe potporu kod roditelja, u krugu obitelji, gotovo se sigurno javlja prva klica zvanja. Naravno da će dijete u daljnjem rastu i sazrijevanju otkrivati i druge uzore s kojima će se poistovjećivati, ali ako svećenik bude ustrajan u praćenju i čuvanju ovog prvog oduševljenja, gotovo se sigurno može očekivati da će neki od skupine dječaka ministranata završiti u malom sjemeništu.

2. *Rad s mladima*, tj. sa srednjoškolcima, studentima i ostalim mladima je puno izazovnije i složenije. Svakako bi mlade trebalo razdijeliti u male skupine najprije prema dobi: prvi i drugi srednje, treći i četvrti, studenti i ostali mladi. Ovi zadnji su redovito najmalobrojniji, ali ih ne treba izostaviti iz pastoralne mladine, a to je ujedno pastoral zvanja. Mladima treba kroz osobno praćenje i razgovor otkrivati Božji plan o njihovom životu te ih postupno uvoditi sve dublje u život župne zajednice, povjeravajući im različite odgovornosti. Sada je veoma važan vjerodostojan primjer svećeničkog života kojeg kritičko oko mlade osobe promatra, ispituje, ocjenjuje te se njime oduševljava ili ga odbacuje ako je svećenik nevjerodostojan, ako ne živi ono što propovijeda. Osnovno je mlade dovesti do dubljeg iskustva vjere, tj. do susreta s osobom Isusa Krista i taj ih susret stavlja pred pitanje: što učiniti sa svojim životom? Tu se često bude ona lica zvanja posijana u dječjačkoj dobi, te mlada osoba zaželi pripadati Kristu te ga nasljedovati u svećeničkom zvanju. Ovdje se postavlja problem suvremene kateheze koja se redovito svodi na informaciju. Katehetski proces, naprotiv, treba biti *informacija, formacija te inicijacija*. Bez upućivanja u Božju riječ, u autentičan nauk Katoličke crkve, u molitvu te u sakramentalni život nema formacije mladih. No, ni to nije dovoljno. Potrebno ih je uvoditi u život župne zajednice, a to se najbolje postiže ako se mladima povjeri odgovornost za neke vidove života župne zajednice.

No, što konkretno učiniti kad se svećeniku, čije je autentično življenje izazvalo odjek u srcu mlada čovjeka, ili kad sam Duh Sveti progovori njegovu srcu (to je češći slučaj nego što mislimo), javi mladić (ili djevojka) sa željom da postane svećenik ili redovnica. Najprije treba razlučiti znakove zvanja.

5. RAZLUČIVANJE ZNAKOVA ZVANJA

Božje odabranje, poziv i poslanje pretpostavljaju konkretnu osobu u konkretnim socio-kulturalnim uvjetima te je pozvana osoba ona koja treba u punoj slobodi i svijesti o pozvanosti odgovoriti. U odgovoru na Božji poziv nitko je ne može zamijeniti. Stoga prvo razlučivanje znakova pozvanosti mora učiniti sama osoba, koja je dakako potrebna savjeta, ohrabrenja i poticaja, ali konačna odluka pripada pozvanoj osobi. Potrebno je mlade općenito, a onda i one za koje se pretpostavlja da posjeduju znakove duhovnoga zvanja, poticati i učiti da osluškuju vlastito srce, tj. najdublji dio njihova mladoga bića koje je prvo mjesto razlučivanja znakova Božjega poziva. Drugim riječima treba pomoći mladima da otkriju sami sebe, svoje najdublje sklonosti, težnje, nagnuća i želje, potrebno im je 'otvoriti oči'. Sa svoje strane mladi moraju razvijati i sposobnost poučljivosti i poslušnosti kako poticajima Duha Svetoga, koji govori njihovim srcima, tako i prema starijima koji ih često poznaju bolje nego oni sami sebe. Osim oslušivanja govora vlastita srca, mladi se trebaju učiti oslušivati i prepoznavati znakove vremena i u njima također tražiti i otkrivati volju Božju za sebe.

Kada je riječ o duhovnim zvanjima, svijest pojedinca da ga Bog zove nije dovoljna da bi netko stupio u neku zajednicu posvećenoga života ili odgojnu ustanovu za spremanje budućih svećenika ili redovnika. Pored *subjektivnog razlučivanja* neophodno je i tzv. *objektivno*, tj. razlučivanja sa strane odgovornih u Crkvi (red. zajednici) kojoj se osoba obraća. Objektivno razlučivanje odvija se uglavnom pod tri vida: prepoznavanje djelovanja Duha Svetoga u dubini pozvane osobe; vrednovanje 'ispravne nakane' preko ispita o motivaciji; ispitivanje dostatnih sposobnosti za određenu službu. Otkrivanju pozitivnih pokazatelja duhovnoga zvanja Crkva je oduvijek posvećivala puno pažnje. Danas joj u tome osobito pomaže psihologija, dubinska psihologija, dakle općenito znanosti o čovjeku. No, ne manja pažnja posvećuje se i negativnim znakovima (tzv. kontraindikacijama) duhovnoga zvanja, prisutnost kojih svjedoči da dotična osoba ne bi imala autentično zvanje.²³

²³ Usp. R. M. Guy, *Vocazione e discernimento degli spiriti*, Edizioni Paoline, Roma 1963.; A. Barruffo, «Discernimento», u: *Nuovo dizionario di spiritualità*, str. 419-429.

Uglavnom, razlučivanje sa strane odgovornih u Crkvi treba prije svega ispitati ispravnost nakane i motivacije, a one zahtijevaju da pozvana osoba posjeduje dostatan stupanja slobode i psihičke ravnoteže. Crkvene norme traže da se osoba s određenim težim psihičkim poremećajima i pod utjecajem jasnih neautentičnih motivacija ne pripusti u duhovna zvanja. Prva i najvažnija garancija autentične motivacije proizlazi iz vrednovanja same općenito zdrave osobnosti (kod koje ne postoje teži unutarnji konflikti koji mogu dovesti do psihičkih oboljenja), kod koje je temeljna orijentacija osobnosti altruistična, a religiozne vrednote jasno istaknute. Drugim riječima, pozvana osoba koja posjeduje jasne znakove autentičnog zvanja, redovito bi trebala iskazivati unutarnju radost i vedrinu, dostatnu psihološku sigurnost (isključena stanja trajne neodlučnosti i nesigurnosti) i sposobnost da uspostavi zadovoljavajuće međuljudske odnose (isključeni prenaplašeni psihološki obrambeni mehanizmi, agresivne 'projekcije').

Osim ispitivanja autentičnosti motivacija za duhovna zvanja, Crkva je, kako rekosmo, stoljećima posvećivala pažnju *pozitivnim kriterijima* zvanja, tj. pozitivnim znakovima koje zahtijeva određeno duhovno zvanje (npr. dostatne intelektualne sposobnosti za svećeničko zvanje), ali i *negativnim kriterijima*, tj. *kontraindikacijama* duhovnoga zvanja. Najčešće i najteže kontraindikacije odnose se na: 1) obiteljsku pozadinu pozvane osobe (ispituje se je li u obitelji postoje teška psihička oboljenja itd.); 2) nedostatak psihičke ravnoteže (teški poremećaji u dinamici osobnosti); 3) nedostatak sposobnosti za 'zajednički život', tj. nesposobnost pojedinca da se stvarno uključi u život određene zajednice te da prihvati druge kao različite od sebe; 4) višekratno dokazana nesposobnost da se osoba aktivno integrira u nove situacije te da se suoči sa stvarnošću.²⁴

Naravno, kada je riječ o kontraindikacijama kod jako mladih osoba (primjerice polaznika prvih godina maloga sjemeništa) treba reći da se kod njih ne mora raditi o već razvijenom negativnom habitualnom ponašanju. Oni se nalaze u procesu formacije pa određene situacije nezrelosti i nezreloga ponašanja još uvijek nisu definitivne kontraindikacije za otpuštanje tih osoba iz sjemeništa.

²⁴ U brojnim crkvenim dokumentima, osobito Kongregacije za katolički odgoj, navode se i kriteriji koje valja poštivati pri primanju kandidata, bilo u sjemeništa, bilo u redovničke zajednice. Spomenimo posljednji dokument Kongregacije za katolički odgoj: *Uputa o kriterijima razlučivanja zvanja obzirom na osobe s homoseksualnom sklonošću u pogledu njihovog primanja u sjemenište i u svete redove*, Vatikan 2005.

6. ZAKLJUČAK

Suvremeni pastoral zvanja nadilazi dosadašnje uobičajeno poimanje pastoralna zvanja kao novačenja novih mladića i djevojaka u duhovni stalež. Današnji su pastoralni djelatnici, osobito svećenici, pozvani pomoći mladim osobama da u krilu Crkve otkriju vlastito životno zvanje, odnosno Božji plan o njihovu životu. Drugim riječima, redoviti opći pastoral postaje pastoral otkrivanja životnog zvanja pojedinih vjernika. Riječ je o otkrivanju volje Božje čije je vršenje vrhovni zakon u kršćanskom životu. Specifični pastoral duhovnih zvanja postaje pomoć u hodu na putu k Isusu Kristu. Kad je riječ o pomoći u otkrivanju zvanja za ministerijalno svećeništvo nadasve je važno da se mladim osobama na jasan način predoči narav ministerijalnog svećeništva kao i identitet katoličkog svećenika. U tom pogledu veoma je važno i nezaobilazno životno svjedočanstvo onih koje se već nalaze u službi braće i sestara kao ministerijalni službenici Novoga zavjeta. Životno svjedočanstvo je prvi i privilegirani put naviještanja Radosne vijesti.

THE HEART OF PASTORAL – THE PASTORAL OF VOCATION

Summary

The author first briefly states the crisis of spiritual vocations in the modern world that has made an anthropological model of “man without vocation”. He presents the characteristics of that anthropological model that is in strong opposition to Christian anthropology. Then he speaks about the vocation (calling) of the Church and about the vocations in the Church, starting from the original God’s plan about the call to man, which had its realization and culmination in the occurrence of Jesus Christ. In the third part of this work the author discusses what would be the role of priests, as the direct pastoral officials, in the pastoral of spiritual vocations. He states some concrete pastoral activities in the work with children and the young, with regard to spiritual vocations. In the end the author briefly states the criteria of differentiation of the authenticity of spiritual vocations.

Key words: pastoral, vocation/vocations, priest, priesthood, Church, Jesus Christ, criteria of differentiation.

Ghilsan Lafont
EUHARISTIJA. HRANA I RIJEČ

DRUGO POGLAVLJE

GOVORITI

Ako blagovanje slavi istinsku epifaniju života, to isto vrijedi i za riječ, osobito kada biva upućena i razmijenjena u trenutcima radosti koji se objedinjuju u blagdan. Tada se ruke pružaju prema drugome, a čaša vina podiže, oči se zrcale a usta zборе riječ radosti i sjećanja. U ime svih, jedan od sudionika iskazuje čast junaku blagdana, podsjeća na prošlost te izriče dobre želje za budućnost. Taj je govor ujedno zaziv: snagom i nježnošću biva prizvan lik junaka blagdana. On je također prizivanje prošlosti, jer blagdansko sjećanje na živu prošlost daje razloga zahvaljivanju. Ta se prošlost pripovijeda. Točnije, pripovijeda se ono što je privuklo pozornost i uzvratno pobudilo zahvalu. Nije li taj govor, budući da je evokacija i invokacija, tek površni obred ili pak nosi sa sobom život ili možda samu vječnost?

Pokušajmo razmotriti neke vidove blagdanskog govora. Govor je povrh svega glas, pjesma, glazba. No, to je glas za nekoga, jer mu se obraća i izgovara njegovo ime. Ponekad se govori umjesto drugih. I tada govornik pripovijeda, pripovijeda u zajedništvu s drugima i pripovijedajući priziva, podsjeća, ali i anticipira. Čini se kao da će taj govor nadići granice vremena i prostora, koje su inače njegovi uvjeti, kao da će dosegnuti praiskone, te proreći konac. Hoće li završiti u praznini ili će pak pronaći svoj vrhunac u zazivu Božjega spasenja, u dovršenju prema kojem žudi i koji konačno pruža smisao i najmanjoj riječi?

Glas

Poetika izražavanja

Ne postoji zaziv niti govor a da ga netko ne kazuje ovdje i sada. Jednom izrečen, govor može dobiti „medijski publicitet“. Može se dogoditi da taj govor bude prethodno objavljen u tisku ili pak da govornik pripremi govor s ponekom zapisanom bilješkom. Ma koliko god bilo važno ono što je zapisano, govor ostaje riječ i zaziv i ne postoji u drugom obliku doli u usmenom izričaju.¹ Glas podrazumijeva konkretnu osobu. Pisani tekst propovijedi, izvadak iz televizijske emisije često su razočaravajući, jer im nedostaje glas i originalnost. O Kristu se govorilo: „Nitko nije govorio kao ovaj čovjek“. Bez sumnje, istinit je sadržaj njegove poruke, ali i privlačnost njegove riječi. Kao ton, vokalni pokret, dikcija, zvukovni sistem se događa poput znaka dotične osobe. „Čujem glas moga ljubljenoga.“ Svatko od nas ima vlastiti glasovni ritam, vlastiti način govorenja unutar već razrađenoga jezičnoga sustava. Svatko od nas bira i na nesvjesni način tvori jezične konstrukcije, slike, riječi, kratkoću i dužinu rečenica, kompoziciju i fantaziju izričaja, pa i sam naglasak. Cjelina tih elemenata sazda je „poetiku izražavanja“, jamačno je nesvediva na sadržaj pojedinih značenja kao i na sveopći genij jezika.

Ne postoji govor bez osobne poetike izražavanja koja istovremeno očituje čovjeka kao i ono što on govori te precizira sadržaj njegova izričaja. Zasiurno bi danas bilo moguće otkriti brojne univerzalne strukture unutar te poetike. Kao što grafiologija omogućava otkriti ponešto o osobi preko rukopisa, tako „audio-psiho-fonologija“ to može učiniti na području riječi.² No, do te analize, o kojoj bi još trebalo vidjeti može li iscrpno ispitati

¹ Želio bih dodatno naglasiti ovu tvrdnju. Ona se oslanja na primat riječi (izričaja) pred govorom u onom smislu po kojem ga je raščlanio De Saussure (*Cours de linguistique générale*, Paris, 1976., 37; tal. pr. *Corso di linguistica generale*, Roma-Bari, Laterza, 1993.). U posljednjih trideset godina značajno je poraslo istraživanje govora, njegovih veličina i granica. Međutim, nije se uvijek obaziralo na ono što skolaističkim terminima možemo nazvati primatom egzistencije nad biti. Taj je primat dvostruk: u smislu da nema govora ako nije individualiziran i da se paradoksalno ta individualnost ne ostvaruje bez konkretnog čina ophođenja s drugima. Ako usporedimo strukture govora na bilo koji način pretpostavljaju tu egzistenciju pružajući joj izražajno tijelo. Stoga vjerujem da Ivanovo „u početku bijaše Riječ“ izriče princip filozofije. Razmišljanja koja slijede oslanjaju se pretežno na prva djela Jacquesa Derride *Glas i fenomen* i *O gramatologiji* u smislu da kušaju odgovoriti na pitanja koja sam sebi po prvi puta postavio prije više godina.

² E. Lévinas, *Totalità e infinito*, Milano, Jaca Book, 1980., 187.

sve razine jezika, ne bi moglo doći a da ne postoji izgovorena riječ. Govor može biti analiziran samo zato jer je prethodno izrečen, jer je proizašao iz izričaja i koja znanost može otkriti njegov iskon? Dobro znademo koliko umješnosti, strpljenja, koliko je vremena potrebno uložiti u rad s autističnim djetetom! Sve nam to ukazuje na činjenicu nesvedivosti riječi na bilo koju razinu, kao i na međuovisnost svih sadržaja i svih logika o riječi.

Govoriti znači, dakle, tvoriti glazbenu rečenicu, koja napušta bilo osjetno (vid, doticaj) bilo osobno iskustvo (odnosno reakciju na ono što biva zapaženo). Ako bismo to željeli izraziti putem parabole o raj u zemaljskom, mogli bismo ovako reći: U početku Bog dovede životinje čovjeku da im nadjene ime. Što je učinio Adam? Svaki put je zapjevao pred Bogom melodiju kazujući imena životinja. Ta pjesma bila je ujedno zaziv Božje moći koja je stvarala životinje, evokacija stvorenoga te izraz divljenja, čuđenja ili strepnje... Kasnije, kada muškarac i žena šetahu vrtom naglasak bijaše drugačiji. Različit bijaše i kada se žena obraćala muškarcu i kada su se jedno drugom obraćali pred Bogom. No, jednog dana melodije postadoše samo 'korisne', poput neophodne pratnje novonastalom tehničkom umijeću ili pak postadoše narativne ispujavajući prazninu unutar vremena i prostora.

Vjerojatno je tako iz pjesme rođena riječ i iz poezije proza, univerzali znanja, povijest i znanost. Univerzal je u biti ono što je zajedničko dvjema interpretacijama iste melodije. U mjeri u kojoj se glazba riječi čuje i može ponoviti u drugim tonalitetima i kontekstima, pred drugim osobama i situacijama, ona biva dijelom odvojena od onog prvotnog, osobnog okvira. Tako nastaje univerzal, koji se potom širi i djeluje na različite načine bilo na razini smisla bilo na razini zvuka. No, ako bismo ga odvojili od glasa koji ga u svakom času izražava i ozbiljuje, ne bi li to bilo usmrćivanje njegova smisla?

Kod analitičkih jezika kao što su latinski ili grčki, deklinacije svjedoče na svoj način o žudnji jezika da u svakom trenutku ušćuva svoju jedinstvenost i originalnost. Riječi kane biti u odnosu s osobama koje ih izriču (nominativ), u odnosu prema stvarima koje označavaju (akuzativ), te konačno postaju zaziv drugoga (vokativ). Govor ne ispunjava samo zadatak da bude izraz istih i opće priznatih činjenica, nego je on povrh svega snaga zaziva otajstva života, njegova razvoja i zajedništva. Tako govor predstavlja mnogostruk fenomen, iako se njegova slojevitost vazda očituje putem uvijek iste igre osjetne aktivnosti utkane u

čovjekovo vrijeme i prostor. Proza kani postati poezija, a poezija glazba. Znanstveni govor nalazi se unutar evokativnoga govora zaziva. Evokativni i invokativni simbol ima prednost pred znanstvenim simbolom. Potonji nije uopće moguć bez preobrazbe onoga simbola koji ga obuhvaća. I kada je riječ o pripovijesti i povijesti, ono što se daje znanstveno opisati ugrađuje se u okvir onoga što se ne da protumačiti. I najtankoćutnije istraživanje ostaje poput uvoda ili osvrta. Ono je poput pjesme upućene nekome, poput govora, poput riječi izrečene u ime sviju. To je zajedništvo rođeno u zazivu, u glazbi... Gdje se ono kazuje više i bolje, gdje se doseže na istinski način smrt i uskrsnuće Gospodnje ako ne u hvalbenom činu euharistijske molitve ispjevane Bogu Ocu?

Apelirajući značaj jezika

Nije li možda vlastitost jezika njegov apelirajući značaj, koji se očituje u glazbi i u pjesmi riječi? Kada riječi zapjevaju, one to čine za nekoga, za njega: „Zapjevat ću svojemu dragome, pjesmu svog ljubljenog njegovu vinogradu“ (Iz 5,1). Ono što glas izražava ponajviše u melodijskom obliku je dragi kojemu se obraća. Vlastito ime je pjesma kojom se slični prepoznaje u sličnome, u njegovom identitetu i u njegovoj različitosti. Dade li se to analizirati? Najjednostavnije ime bez sumnje je najznačajnije „Moj dragi Petre...“, „dragi moj prijatelju“, „dragi gospodine direktore“... Vazda „moj“, kao da ne postoji mogućnost govoriti nekome a da ga se ne prisvoji, da se ne preobrazi u njega. Uputiti riječ kreativan je čin jedinstva i uzajamnosti. Kada toga ne bi bilo, više se ne bi moglo govoriti. Vazda „dragi“. Počeci su vazda osjećajni. Bi li se mogao obratiti nekome a da on nema neku vrijednost u mojim očima? Ponekad ćutimo šutnju kao indiferentnost ili omalovažavanje, a ponekad osjećamo da nam sve riječi bivaju upućene kao izraz poštovanja. „Jer dragocjen si u mojim očima, vrijedan si, i ja te ljubim“ kaže Bog (Iz 43,4). Religija upućene Riječi može biti samo religija ponuđene ljubavi.

Zatim slijede i različitosti: Petar, direktorov prijatelj³ - vlastito ime, naziv odnosa i naziv funkcije. Uvijek se radi o istom čovjeku, ali sve manje o njegovoj biti. Kad hvalimo direktora,

³ Drevne kulture sačuvale su u svojem jeziku smisao različitosti. Usp. P. Jazek-Hélias, *Le Cheval d'orgueil*, Paris, 1975., 429-433. U istom poglavlju u kojem je riječ o jeziku govori se i o hrani kao i o načinu blagovanja.

to činimo jer je njegovo upravljanje bilo učinkovito, ponašanje pravično, a njegovi odnosi ispravni, štoviše, katkad srdačni. Iza te funkcije stoji čovjek – Petar. Za krutim i nestručnim Pavlom nitko ne bi žalio kad bi napustio svoje radno mjesto. No, bliskost se uvećava kad se Petar izjednačava s nekim prijateljem: dragi prijatelju, dragi kolega, dragi rođače... Svojevrsna suzdržanost se ipak pojavljuje kad ga netko oslovi vlastitim imenom. To se međutim ne čini naprasno. Kad se nepoznate osobe već prvog dana oslovljavaju vlastitim imenima, kako će se stvarno upoznati u budućnosti? Mogu upasti u iluziju da se poznaju jer se imenom oslovljavaju i jer preskaču dugi put preko kojega se ozbiljuje istinski susret. „Petar“ nije funkcija, niti mreža odnosa. Petar je čovjek u apsolutnom smislu. „Vlastito ime“ kazuje ono što je neizrecivo, ono što se ne da iskoristiti bez stvarne bliskosti s osobom kojoj je upravljeno. Kao da ne postoji tako intimni način da se približi osobi a da se ne izrazi ono što ona u svojoj biti jest: jedinstvena, neponovljiva.

Je li potrebno ići dalje? Samo u trenutku kada se čovjek obraća drugome on ima vlastito ime. Poput verbalnog ili pisanog znaka vlastito ime ima zajedničko značenje (svi ljudi koji se zovu, koji su se zvali ili će se zvati Petar). Potreban je čitav sustav preciziranja i provjera da bi taj znak zadobio individualno značenje: „Petar, sin Šimunov“. No, stvarna osoba pojavljuje se bez grješke u trenutku kada biva oslovljena, kada joj se obrati govoreći – Petre. Tako prihvaćamo vlastito ime ovdje i sada, jer nas preko njega netko doziva. Naše vlastito ime obznanjuje onkraj znaka ono što nas obilježava. Zvati nekoga vlastitim imenom znači omogućiti mu biti. Svaki put kad nam biva upućena riječ, bivamo nanovo stvoreni. Sve ono što slijedi može biti zasigurno važno, ali svakako manje važno od poziva vlastitim imenom. Onaj kojega nitko ne zove, na neki način ne postoji.

Metafore

Lévinas je razjasnio tvorbu govora s lijepim metaforama. Riječ je poput lica.⁴ Lice nije nešto čime se može 'ovladati'. Ono nije vidljivi lik kojega oko može obuhvatiti. Lice je ikona koja ponazočuje, objavljuje i obznanjuje u slobodi koja prethodi odgovornosti. Ne upire se pogled u drugoga na bilo koji način. Dobro znademo kako je osjetljivo gledati i biti viđen. Lice je sama

⁴ *Totalità e infinito*, 206-207.

zbiljnost osobe koja se izlaže i predlaže, a da na kani ovladati ili uskratiti svoje očitovanje. Lice je poput riječi koja ne biva prihvaćena ako nije saslušana iako se u slušanju ne iscrpljuje.

Druga je metafora 'visina'.⁵ Svaka objava dolazi 'odozgo'. Objava se nikada ne događa na istoj razini, jer bi se u suprotnom mogla svesti na već spoznato. Ona dolazi odozgo čuvajući obilježje različitosti i drugosti koja određuje njezinu fascinaciju i otajstvenost. Ako me ne bi epifanija lica i zvuk riječi nagnali da otvorim oči i priklonim uho, nikada ne bih vidio ni osjetio ništa drugo doli razočaravajući odjek samoga sebe.

Svaka je riječ potom nauk⁶, ne u smislu nekog doktrinalno formuliranoga dogmatskog nauka. Iako pretpostavljam što će mi drugi reći, to nikada nisam čuo i ne znam kako će ono što vjerujem da znam odjeknuti u meni. „Ako tko misli da zna, još ne zna kako treba znati“ (1Kor 8,2), pa stoga treba postati učenik. Svojstven način na koji nam istina biva predočena sastavni je dio same istine. Ne zato jer predstavlja neku dodatnu istinu ili pojam kojega valja nadodati, nego jer je živo ozračje u kojega se upisuje svaki istinski govor. Istina ne postoji ako ju se ne prihvati. Kad vjerujemo da je posjedujemo, ona nam izmiče.

Tko govori?

Sve o čemu je bilo govora pretpostavlja da je riječ ujedno svijest i život. S razlogom bi se moglo prigovoriti da je u stvarnosti rijetko tako. Riječ se ne pojavljuje uvijek niti često 'u prvom licu'. Kaže 'se' 'ono' što se ima reći, polemički ili s nedužnom zadržkom da bi se opravdalo. Istinsko, osobno i slobodno 'ja' ne pojavljuje se u takvoj riječi. Posljedica toga jest da se ne govori nikome, niti osobi koja pred nama stoji. Ona se ne uvažava ili pak ostaje u sjeni. Ako se s jedne ili druge strane riječ zaustavi na onom neosobnom „se“, sam sadržaj riskira postati neistinit. Kad rečenice postaju apologetske, a pripovijedanje nemušto, razumijevanje se umrtvljuje.

Narušeni govor

Istina je da živimo pod režimom narušene riječi. To je već duže vrijeme poznato. Platonova djela napisana su u znaku otpora protiv sofističkih falsifikacija. Svako se doba spotiče o

⁵ Isto, 225-226.

⁶ Isto, 208-209, 218.

pitanje istine. Nakon Freuda znademo da naš govor počiva na nesigurnim osnovama skrivenog govora u potrazi za svojim pravim sugovornikom. Vjerujem da žudimo za istinskim jezikom u kojemu se ljudi mogu pronaći i preko kojega je moguć govor i slušanje, u kojemu simboli i pojmovi nisu odvojeni od prave stvarnosti. Zar psihoanaliza u konačnici ne želi preusmjeriti govor na drugoga, bio on osoba ili stvar, te osloboditi utamničenu riječ koja više ne može prozboriti? Borimo se kako bi naša riječ znala ovladati sklonosti da upadne u muški, ženski ili srednji rod, u neosobni neutralni govor koji dolazi niotkuda i nikome ne ide. Ta borba svjedoči o vrijednosti uzajamnosti riječi. Nije li možda i ona poput predosjećaja onoga što bi jednog dana mogla biti istinska riječ?

Zapleteni govor

Istina je da govor neophodno razvija složenu logiku nekog teorijskog sadržaja kojega nije lako izložiti a da se govornik ne zabrine previše zbog slušateljstva i da se slušateljstvo ne potrudi shvatiti misli a da se ne obazire previše na govornika. No, to je više pokazatelj ljudske slabosti negoli očitovanje biti jezika. Određena istraživanja su toliko složena da nije moguće istovremeno razviti pozornost u odnosu prema predmetu o kojemu je riječ i u odnosu na osobe kojima se izlaže. Ta krhkost naše pozornosti trebala bi biti prolazna i trebala bi trajati koliko je potrebno da bi se ovladalo vlastitim mislima. Potrebno je zatim vratiti se na osobe koje slušaju kako bi se provjerilo jesu li usvojile izloženo. Zatim slijede tumačenja i primjeri koji ne bi imali smisla ako govor od početka do kraja ne bi bio samo tumačenje.

Nemogući govor

Istina je također da je katkad hermetizam govora samo oprečnost nadljudskim naporima da bi se riječima izrazilo 'ono' što uzmiče svakoj inteligenciji i nalazi se onkraj najinstančanijih znakova. Bez sumnje čovjekov govor nije ništa drugo doli ograničeni splet odnosa za kojega se ne zna odakle proizlazi i kamo ide. Da bi sugerirao tu onostranost iskona i konca, tog beskonačnoga koje paradoksalno omogućuje samo konačnom da se izrazi, govor čini najbolje što može. „Na Karmelskoj gori nema puta“. Kušamo začu u srž metafore gdje se ujedinijuju riječi koje bi se trebale suprotstavljati, trudimo se doseći onu točku gdje

ćutimo da (bez)smisao postaje smisao. Tako čineći otkrivamo da nešto, možda netko govori iz jednog mjesta duboko u nama i tajanstveno upravlja našim jezikoslovnim igrama prema onim granicama kamo ih mi sami ne možemo odvesti. Priznati da 'govor govori' postaje poput ispovijesti poniznosti. Naš nas govor iznenađuje, a mi ne znamo iz kojeg nas povjetarca doseže Riječ koju osjećamo. Ako slušatelj tog govora ne bi svojim ušima ništa od toga čuo, ne bi li mu zapravo uzmanjkao osnovni odjek? U početku i zauvijek ostaje poetska riječ.

Analoški govor

168

Istina je da se potonji govor pokazuje nemogućim i da mu se možemo približiti jedino putem poezije. No, čovjek je katkad prinukan govoriti tako ili pak pripustiti da se riječ kroz njega izrazi. On je također onaj koji govori i na skromnijim razinama. Koristi druge književne vrste čije je odredište i sadržaj razumljiv i pristupačan. Znam da se ovdje radi o upitnoj mogućnosti koja dijeli filozofe jezika, ali uvjeren sam da ne može postojati potpuna solucija kontinuiteta između različitih razina jezika. Nesumnjivo, mnogo je teže uočiti njihove ključne točke i analogije među razinama negoli privilegirati mistični, nepristupačni jezik, zaobilazeći istom bez razloga svakodnevni jezik kojim se služimo.

U evanđeljima postoje različiti slojevi smisla riječi, ali je uvijek čovjek onaj koji ih progovara i njegov ih govor ne odbacuje. Možda je tomu razlog što je Krist znao iz koje dubine se u njemu uzdižu riječi i molitve i kome su upućene. Nama preostaje više ili manje ovo: ako se naš govor upućuje onkraj svojih granica i teži nadvisiti samoga sebe koristeći do krajnje granice vlastita skrivena bogatstva, trebamo se upitati kome se može obratiti taj govor i ako nam dolazi s one strane, kome on može biti upućen. Nisu li krajnji predjeli mističnog govora upućivanje na Boga kojega jezik prizivlje i kojemu se obraća, nije li on posljednji obzor svake riječi?

Na koncu svih ovih pitanja moglo bi se reći da, govoreći na najbolji mogući način, ostajemo u iščekivanju „istinskoga govora“, istinski otjelovljenoga u živom zazivu koji proizlazi iz subjekta, koji proistječe iz njegove dubine, razlaže se u pravilnim argumentacijama, kazuje pripovijesti ispunjene istinskim smislom, izriče oslobađajuće sudove. Može li evanđelje i euharistijska Riječ ovdje i sada biti protumačena kao ispunjenje tog iščekivanja?

Predstavništvo

Ono što smo dosada rekli ne olakšava analizu drugog vida govora s kojim se sada trebamo suočiti. Izvornost onoga koji govori kao i onih u ime kojih govori čini se oprečna svakoj vrsti prezentacije ili predstavnštva. Kad netko sluša i začuje u tom govoru vlastito ime mogu li te riječi zamijeniti sve druge? Hoće li glas prvorođenca nadvisiti sve druge? Glas Ezava ili glas Jakova?

Prezentirati zasigurno ne znači zamijeniti. Ništa se ne može staviti na mjesto osobne riječi i niti jedna osobna riječ ne može zamijeniti druge. Na određeni način, čovjek koji govori posjeduje sebe samoga. To se s druge strane potvrđuje činjenicom da mu se osobno zahvaljuje za njegov govor. Pohvaljuju se odabrane riječi, način na koji se je izrazio, srdačnost koju je utkao u svoj govor. Ne miješa se s onima u ime kojih je govorio, nego se izriče radost zbog njegova govora. Tako sve ono što je vlastito osobi može sudjelovati na vrijednosti prezentacije te joj nipošto ne ometa.

Prvijenac

Ako promotrimo slučajeve u kojima osoba govori u ime drugih, razumjet ćemo bolje bit predstavnštva. Povrh svega postoji jedna vrsta spontanog prvenstva. Kronološki govoreći, prvi ima 'prirodnu' prednost govoriti u ime onih koji su došli nakon njega. Upravo je on prvijenac. On govori u ime braće i sestara jer je prvorođenac svojih roditelja koji su po prvi puta osjetili radost rađanja. Nakon njega, to se isto ponovilo, ali onaj prvotni događaj, kao i svi drugi počeci zadržao je svoju važnost, možda neobičnu vrijednost u odnosu prema drugim događajima koji su uslijedili. Najstariji učenik govori u ime drugih jer je njegov profesor za njega bio prvi učitelj. Tu predstavnštvo proizlazi iz svojevrstne superiornosti početnog događaja naspram njegova ponavljanja, iako su i ponavljanja obilježena izvornošću.

Povjerenik

S druge pak strane onaj koji govori u drugim prigodama, ako ne i u tom trenutku, također je i onaj koji sluša. Prihvata zadatak da objavi, podlaže se očitovanju i visini te objave i biva poučen u njezinoj nauci. Ostajući ono što jest, obogaćuje se dođikom s njom i s drugima. Kada se uspostavi zajedništvo riječi u znaku uzajamnosti koja ne uklanja osobe nego naprotiv tvori

među njima sklad, jedan od članova može govoriti u njihovo ime a da ih ne zamjeni, jer može očitovati onaj isti sklad koji ih objedinjuje. To je temelj predstavnštva: ono podrazumijeva da su te osobe prihvatile na ovaj ili na onaj način da jedan od njih biva saslušan u ime sviju, jer se svi pronalaze u njegovim riječima.

Najbolji

Konačno, dalo bi se zamisliti da u zajednici postoji tako cjelovit, tako jedinstven čovjek, koji je u stanju sabrati, a ne uklanjati druge osobe. U očitovanju tog Lica i Riječi svako lice i svaka riječ biva očitovana, svatko može cjelovito objaviti i potvrditi svoje biće svjestan da je preplavljen onom vrijednošću koju sam od sebe nema – predstavnštvo sa strane onoga koji je najbolji. Takva osoba postoji u svim ljudskim zajednicama, iako svi nisu toliko velikodušni da ga priznaju i da mu dadnu riječ. Ne odvodi li nas ta pojava na tragove najboljega, ne u smislu neke posebne grupe, nego čitavog čovječanstva rasprostranjenog u vremenu i prostoru? Kad bi postojao čovjek koji može govoriti u ime svih ljudi, jednostavno stoga jer su ljudi, tko bi taj čovjek bio? Tu se otvara put prema spoznaji Isusa Krista, Čovjeka koji govori Bogu u ime svih ljudi.

Ako fenomen izgovorene riječi očituje jedinstvenost osobe koja govori, ona nam kazuje na još dubljoj razini riječi da predstavnštvo upućuje na jedincatost osobe, nipošto na njezinu isključivost, jer ta osoba nije sama na svijetu. Ne mogu se zamijeniti osobe, ali se one mogu zastupati i predstavljati. Bez te mogućnosti svatko od nas bi postao zatvorena jedinka. Čovjek je istovremeno sam za sebe, ali i za druge. Njegove riječi ostaju njegove, ali one mogu biti izrečene u ime drugih te mogu biti saslušane. Preko tih riječi svi mogu postati jedno, a da se ne odreknu samih sebe.

Evokacija pripovijedanja

Sadržaj govora je pripovijest, evokacija prošlosti koju se želi proslaviti. Ta evokacija dovršava se općenito sa željama koje anticipiraju budućnost, kao što je zaželjeti sreću i uspjeh *ad multos annos*. No, da bi pripovijedanje bilo zaista ono što treba biti, tj. vjerna evokacija, potrebno je da proiziđe iz invokacije drugoga kojemu je upućeno. Ne mogu razumijeti ili izreći ono što me doista ne zahvaća. Stanoviti osjećaj je uvjet moje objektivnosti. Ako prošlost koje se prisjećam nije dio mene, kako ću je moći ispriповjediti? I jer na određeni način ta prošlost nije moja proš-

lost (nisam bio rođen ili nisam bio prisutan...), potrebno je da je zadobijem, odnosno, potrebno je da uđem u zajedništvo s onima koji su tu prošlost proživjeli i s kojima dijelim to sjećanje. Obraćajući im se nestaju prepreke razumijevanja. „Njihova“ prošlost biva ponazočena preko „mojega“ govora u „našoj“ sadašnjosti. I kad taj blagdan sjećanja prođe, mi zajedno brodimo prema budućnosti koja nas dijelom iščekuje a dijelom biva sazdana našim rukama. Istinsko pripovijedanje proizlazi iz doticaja. Tko pripovijeda „dotiče“ ono što odjekuje i vrijedi za život i za smrt. To dobro znademo, ali možda obraćamo pozornost samo na ono što je negativno: „Možeš računati na mene. Neću dodirnuti tu temu“. Doticaj govori mnogo više od riječi. Kako ne bismo proizrokovali bol, potrebno je da se ujedininimo u zazivu s onima s kojima zajednički dodirujemo život.

Primjer koji nije odveć neobičan može donekle ilustrirati ono što tvrdim. Događa se da nas pravila uljuđenoga ponašanja prinukaju da ustupimo riječ starijem gospodinu, poštenom ali i dosadnom, bogatom sjećanjima na prošla vremena, koji je vazda spreman pripovijedati vlastiti život i vlastite pothvate evocirajući prošlost slavjenika. Odrasli će zbog pristojnosti poslušati preciznu rekonstrukciju događaja i njegovo beskonačno pripovijedanje, ali će mlađi započeti ometati. Smisao pripovijedanja se tada prekida, a ritam remeti. Više nije moguće s lakoćom govoriti o događajima koji su tvorili njegov život niti se oni više mogu odabrati i predstaviti na način da pokažu utemeljenost tog govora. Tu moralno ili amoralno nemaju nikakvu važnost. Vrijedi samo smisljena sveza njegova života koji je poznavao radosne i tragične trenutke.

Pripovijedati znači oblikovati govor koji u isti mah izbjegava izreći sve i ne izmisliti ništa. To znači izdvojiti stvarne događaje koji su imali neku važnost, shvatiti njihove veze, predočiti smisao koji se poklapa sa životom. Pripovijedanje isključuje bilo doslovne odnose između riječi bilo fantaziju. Ono traga za poezijom. Kada se pretjeruje s naglaskom na „onome što se dogodilo“, više se ništa ne kaže, jer se zaboravlja dimenzija govora, kao da tu dimenziju posredništvo govora može izbrisati. Naprotiv, kada pripovijedanje ostane u vezi s doslovnom „stvarnošću“, ništa se ne pripovijeda zato što govor prestaje biti posredništvo i jer drži samoga sebe kao konac pripovijesti. Tada on postaje fantazija, umjesto da bude evokacija ili se pak pretvara u verbalni slijed umjesto da bude Euharistija.

Pripovijedanje i zaziv

Moguće je i drugačije postaviti stvari. Ovdje mislim na cjelokupno pripovijedanje unutar blagdanskoga govora. Može se generalizirati pa reći da svako pripovijedanje kojemu nedostaje blagdansko ozračje to isto zahtijeva i iščekuje. Razdvajanje jedno od drugoga može biti samo umjetno. Na koncu, vazda se pripovijeda nekome i ta usmjerenost prema drugome je ponajbolje jamstvo istine onoga što se kazuje. Promotrimo neke primjere.

Beznačajno pripovijedanje

172

Ponajprije postoje beznačajne pripovijesti koje su nam tako važne da smo ih se priviknuli pripovijedati i slušati. Kad se čovjek navečer vrati kući s posla ispriповjedit će ukratko svojoj ženi ono što se dogodilo tijekom dana i spontano će je upitati: „Kako je prošao tvoj dan?“ Ta je sasvim normalna pojava. No, kad netko šuti, to treba razjasniti, jer bi šutnja mogla značiti umor, neslogu ili neku drugu stvar. Preko usmenog pripovijedanja života, koje je dovelo do sličnoga pitanja i odgovora, muž kazuje samoga sebe svojoj ženi. Pripovijedanje se odvija na temelju prethodno postojećeg zajedništva, koje je također plod saveza sklopljenog u riječi. Pripovijedanje obnavlja ili barem čuva to zajedništvo. Ono što je bitno nisu sadržaji pripovijedanja, nego razmjena riječi kao takvih, moglo bi se reći, izraz zajedništva osoba. Pojediniosti nisu bitne u tom trenutku. Raspravljati o njima značilo bi ne reći ništa.

Snaga događaja

Sam događaj nije lišen svoje snage. Ako beznačajno pripovijedanje zadržava zajedništvo, značajno pripovijedanje ga tvori, osnažuje ili pak pruža nova usmjerenja. Ako mi se dogodi neka prometna nesreća, to je prva stvar koju ću reći prijatelju i on će postati dionik tog događaja. Ta nesreća odsada postoji samo u mojem pripovijedanju. No, ne bi došlo do pripovijedanja bez stvarnoga događaja. Ulogu pripovijedanja je moguće ocijeniti na temelju točnih podataka o tome kako sam izbjegao opasnost. Osjećaji se mogu uvećati u odnosu prema trenutku nesreće, a rekonstrukcija događaja putem govora može postati još stvarnija u odnosu prema trenutku u kojem sam to proživio. Tko sluša može proživjeti ispriповjedani događaj s većim intenzitetom od onoga koji ga pripovijeda te mu uzvratno tako posredovati snagu i važnost onoga što se dogodilo.

Na isti način je znakovito kako dijete pripovijeda jedan svoj dan tijekom kojega se dobro zabavilo. Kroz pripovijedanje dijete ga proživljava i kuša podijeliti s drugima zahtijevajući da ga se intenzivno sluša. Tako pridobiva potvrdu svojih tvrdnji. Pripovijedanje se vazda događa kao uzajamni poziv. Ono daje mjesta razmjeni riječi te vrši odabir rečenoga među svim događajima prisutnim u neposrednom ili dubljem sjećanju. U jednoj zajednici – bila ona obiteljska, religiozna ili politička – ne postoje li možda događaji „o kojima se ne govori“, u nadi da je šutnja o njima preludij zaborava? Sjećanje i dijalog o tim događajima uništili bi grupu i odveli je na stranputicu. S druge pak strane, nikad se ne pripovijeda bilo što. Dioništvo na određenim tradicijama sastavni je dio inicijacije u grupu. Stoga se one ne kazuju 'drugima' koji ne pripadaju grupi. Iz ovih je primjera vidljivo da se ne radi o nekom višnjem znanju odvojenom od života. Ne postoji neutralnost. Istina ima potrebu smjestiti se u okvir u kojem može biti prihvaćena. Stoga, koliko je događaj bio u sebi značajan, toliko će više njegovo pripovijedanje biti obilježeno povijesnom istinom i toliko će više pogađati ljude u srcu njihove žudnje te ih unositi u zajedništvo i u svetkovanje.

O čemu se govori?

Vratimo se nakratko na sadržaj pripovijedanja. O čemu ljudi pripovijedaju? O kojim događajima govore? Ne kanim kompletno klasificirati sadržaje, nego jednostavno posvijestiti činjenicu naših svakodnevnih razgovora.

Priroda

Mi najčešće govorimo o prirodi, odnosno, ponajviše o atmosferskom vremenu. Kao i sve ono što nam je blisko, taj je govor odraz bogatstva i značenja. Ono je poput priznanja naše stvarne ovisnosti o svijetu. Svaki razgovor pretpostavlja taj ambijent svjetla i sumraka, vode i sunca, koje je svima zajedničko i prema kojima su svi ljudi osjetljivi. Ako se može govoriti i govori samo o tome, to je stoga jer se o drugome želi šutjeti, osim ako promjena meteroloških prilika postane predmetom žustrog raspravljanja za određeno razdoblje, tj. kad se radi o dugoj suši, snijegu ili potresu. Na bilo koji način i na bilo kojoj razini, događa se raspravljanje o vremenu, jer je kozmički temelj sugovornika zajednički. Sunce i voda, zemlja i tijelo, ali i suša, vihori i oluje... sve to sačinjava našu ljudsku povijest.

Trenutci prekida

Na drugom mjestu govorimo o nama samima. Prvo sam naglasio prednost značenja nad beznačajnim. No, kad se pripovijeda obično se ne govori o svakodnevicu, nego o onome što je izvanredno, o onome što je prekinulo naš svakodnevni ritam, naše uobičajene aktivnost, naše napore ali i naše susrete. To se može odnositi na tijelo: pripovijedaju se nesreće i bolesti u perspektivi smrti, smrti koje se bojimo i koju odbacujemo ili pak prihvaćamo. To se može odnositi na prostor: govori se o premještajima, dolascima, odlascima. To se može odnositi i na odnose: pripovijeda se o susretima u znaku zajedništva ili sukoba, o ljubavi i o ratu sa svim posljedicama koje iz njih proizlaze. Pripovijedanje se odnosi i na rad: govori se o nekom otkriću ili izložbi. Sve nabrojeno i još mnogo toga drugoga razlikuje se od neutralnosti svakodnevice, jer prekida monotoniju njezina hoda. Na jedan ili na drugi način, čovjek ili zajednica ljudi treba reagirati, odlučiti, izabrati, jer su postali svjesni nečega, jer su se neki osjećaji pojavili ili su pak nešto odlučili u slobodi.

Pripovijedanje nas potiče da shvatimo događaje koji su djelomično neovisni o nama. Tajanstveni nas trenutci, u kojima volja kao da proizlazi iz sebe same, pozivaju da ne zapadnemo u slijepu logiku. Pripovijedanje uzvraća cjelovitošću smisla koje već zauzima ulogu 'modela'. Ono očituje i čuva sjećanje tako neobične kombinacije imperativa neophodnosti i avanture nepredvidljivosti koja obilježava svaki događaj, te preuzima i razvija njegovu snagu i značenje. No, uočavamo još jednom da pripovijedanje nije moguće bez perspektive zajedništva i dioništva. Njegova objektivna istina ovisi bez sumnje o manjoj ili većoj sposobnosti govornika i slušateljstva da zađe u tajanstvene impulse koji su potaknuli ljude da oblikuju taj događaj. Katkad se kaže da povjesničari pišu „materijalno točnu“ povijest, ali da „nisu razumjeli ništa od te povijesti“! Uistinu, možda i ne postoji jedna interpretacija činjenica, jer su i sami protagonisti sudjelovali na različit, a ponekad i na oprečan način, na tvorbi događaja. Posljednjih desetljeća komemorirali su se razni događaji iz prošlosti. Je li postojao jedinstveni stav u pogledu njihova tumačenja? Jasno je da to nije moguće. Potrebno je sačekati kraj povijesti da bi se shvatila sva istina i sav utjecaj događaja na našu sadašnjost.

Vjera

Ako se osvrnemo na fenomen odgovora ili pak na reakciju slušatelja, u pripovijedanju pronalazimo zahtjev za zajedništvom i udioništvom. Termin „vjera“ ovdje je najprikladniji. On ponajviše podrazumijeva stanovito povjerenje, priznanje velikodušnosti onoga koji želi ispriповјediti ono što se dogodilo i pružiti mogućnost dioništva na onome što on spoznaje. Biti pozvan preobražava se u pozornost. U vjeri postoji također odnos prema sadržaju: ono što mi je ispriповјedeno je istinito, ono se dogodilo, imalo je svoje mjesto i uzrokovalo je niz posljedica koje su mi tijekom govora ukazane. U vjeri sam ne samo u odnosu prema onome tko govori, nego i prema sadržaju onoga što govori. Tada nastaje govor prijanjanja, svojevrsno ponavljanje vlastitog pripovijedanja. Reći „da“, „slažem se“, „amen“, to ne znači ponavljati riječ po riječ, nego se staviti pred istinu drugoga i prihvatiti je kao svoju. I ako iz tog pripovijedanja proizlazi neki konkretni pothvat, on zahtijeva da se u njemu angažiramo. Ako sam se izložio prihvaćajući, slušajući i vjerujući, mogu li se izvući od odgovornosti koja iz toga proizlazi?

Zapravo uvijek postoji ono „sljedeće“. Ako se pripovijeda da bi se stvorilo zajedništvo, slijedi da će iz te komunikacije proizaći „budućnost“. Kad među nama dijelimo sjećanja iz prošlosti koji su nas oblikovala, kad se povjeravamo jedni drugima, ne činimo li to možda zato da izgradimo budućnost u duhu onoga što smo bili i što jesmo? Prizivanje sjećanja ima smisla samo ako je vezano uz anticipaciju i projekciju u budućnost. U suprotnom, to ne bi bilo ništa drugo doli sterilno ponavljanje, nostalgично sjećanje koje nas otuđuje od sadašnjeg života i od svih mogućnosti koje nam taj život nudi. Pripovijedanje sjećanja ishod je naše žudnje i nade.

Što se dakle dogodilo onu večer kad smo se sabrali slaviti srebreni pir? Ponovili smo slijed razmjene koji je označio dugi period kojega slavimo: jedni su bili pozvani na gozbu, drugi su donijeli poklone – razmijenili smo dobra, a zatim smo ih podijelili među sobom. Zajedništvo tijela očitivalo je ponašanje i davanje među osobama: stisak ruke, poljubac, osmjeh i plač... U tom trenutku slavlja, riječ doseže svu prošlost da bi je priznala, odagnala zle misli, a zahvalila za dobro, da bi se uputila prema budućnosti zajedništva. Tu se ne radi o rekonstrukciji zauvijek izgubljenih detalja, niti o uljepšavanju prošlosti. Normalno je da pripovijedanje zaboravlja i šuti. No, ta je šutnja uzajamni

oprost, čišćenje svega onoga što nije bio život. No, kazuje ono po čemu je život, preko poteškoća i radosti, darovan, primljen, povraćen. I zato riječ rastvara vrijeme.

RIJEČ ONKRAJ GRANICA

Smrt

Slavlje godišnjice rastvara vrijeme, jer slavi život. Međutim, nije moguće zaboraviti smrt, smrt dionika slavlja, smrt onih koji su blizu kraja, smrt institucije koja ne bi mogla opstati kao što je postojala u prošlosti, smrt slavljelog događaja čije se sjećanje malo po malo gasi. Zato se postavlja pitanje: je li neophodno suočiti se s nemogućnošću uklanjanja smrti i zadovoljiti se samo s razmjenom zajedništva u ograničenom tijeku života? Postoji li događaj čije se sjećanje ne da izbrisati i zbog kojega neće uzmanjati riječi, hrane i pića i kojega se konačno može uvijek slaviti? I tko bi mogao zazvati taj događaj? Kome treba uputiti zaziv?

Kazivati početke

Dade se spontano pomisliti na „početak“, taj tajanstveni period o kojemu govorimo u množini – „iskoni“ – a koji naprotiv nije množina. Prvotni trenutak je zapravo ono o čemu svi ljudi pripovijedaju, o kojemu sve kulture imaju svoje pripovijesti, a kojega svi registri riječi žude prozboriti. Kad bi se vratili na taj „početak“ ne bi li se došlo do krajnje točke zajedničke svim ljudima, do mjesta iz kojega bi sve ljudi mogli dijeliti sjećanja na sveopće slavlje čovječanstva na svojem istinskom putu i ne bi li se mogla iščekivati „apsolutna budućnost“ u onoj mjeri u kojoj je apsolutan početak?

Strast za iskonom, strast za sobom

„Iskon“ nas u svakom pogledu zanima. Koji god bio put kojim mu se približavamo, on privlači našu pozornost. Neće uzmanjati inteligentnih načina njegove promidžbe koji će zainteresirati i običnog čovjeka. Ne smanjuje se zanimanje za paleontologiju i teorije nastanka čovjeka. Općenito uvijek postoji zanimanje za pokušaje približavanja iskonu svemira kao što to čine astrofizičke discipline. „Povijest vremena“ je enigma čija se tajna još uvijek proučava. Osim Darwinove baštine, Einsteinovih i Max Planckovih teorija, tu je i Schellingova filozofija mitologije kao i fenomenološki pristupi M. Eliade, te strukturalistički pristup

Lévi-Straussa. Već desetljećima pitanje mita nalazi se u središtu pozornosti. Prošireno je shvaćanje njegove uloge i za današnjeg čovjeka. Konačno, obraća se pozornost i na Pismo. Nisu li prve stranice knjige Postanka predmet najbrojnijih analiza?

Unatoč raznolikosti pristupa, sve se to događa kao da čovjeka goni strast da dođe do jednog sveopćeg iskona svega. Kao da svi različiti pristupi i nisu drugo doli raznoliko ruho jedne jedinstvene strasti. Kao da se sjećanje želi uzvinuti na najviši vrh i unatrag u najdalju točku te preobraziti u stanje u kojemu više nema potrebe za sjećanjem, jer sjećanja više nema. Strast za iskonom prethodi i potiče sve korake prema početku.

No, u stvarnosti ta strast nije ništa drugo doli žudnja da budemo ono što jesmo i pomisao oko vlastite budućnosti? Prije negoli netko pomisli na početke svijeta, suočava se s vlastitim počecima i postavlja pitanje o vlastitom rođenju: kako se rađa čovjek, što znači moj dolazak na svijet? Pokušajmo se približiti ovim pitanjima. Što je objekt zapitkivanja? Zapitati se o vlastitim počecima, umjesto živjeti u sadašnjosti, u sjećanju na neposrednu prošlost, čini li nam se dovoljno da oblikujemo stabilnu budućnost? Držimo da je potrebno doći do djetinjstva kako bismo razumjeli i uspješno se suočili s izazovima zrele dobi. Koji je smisao pitanja o prvom trenutku našega života o kojemu ne znamo ništa? To pitanje pretvara se u ispovijest radikalnoga nespokoja. Tko traga za vlastitim počecima priznaje da bez njih ne bi mogao biti. Uputiti se prema izvorištu svojega života preko sjećanja ili preko pitanja znači ukloniti prijeteću krhkost, osigurati „neopterećeno“⁷ ozračje u kojemu je moguće prebivati. To znači zadobiti vlastito ime, biti potomak jednog muža i jedne žene, biti jedinstven. „Mihael, sin Petrov“, član obitelji – odatle se pruža njegov odnos sa svim ljudima i sa svijetom. Tko može izgraditi budućnost, a da nema vlastitu prošlost?

Odgovor u liku pripovijedanja

Ako o trenutku našega rođenja ne znamo ništa, niti ga se možemo sjećati, niti imati bilo kakvo iskustvo, postavlja se pitanje odakle proizlazi odgovor na pitanje o našem početku? Odgovor se pruža samo u liku pripovijedanja. Netko drugi mi treba reći tko me je rodio i gdje sam rođen. Tako mi biva pružena mogućnost povjerenja u ispriповijedano što u svakom slučaju ne

⁷ Usp. J. P. Sartre, *La Nausée*, Paris, 1938, 164.

mogu provjeriti. No, tjeskoba moje krhkosti ne umanjuje se zahvaljujući nekome tko je bio sposoban preobraziti je u nadmenu sigurnost, kao da sam tu zahvaljujući samome sebi, kao da sam sam od sebe rođen, rođen iz vlastitog bitka i iz vlastite sigurnosti. Ta tjeskoba ne nestaje, nego biva nadiđena u trenutku kada se pojavi povjerenje u ispriповijedanu istinu o mojem rođenju. Prihvaćam nazivati ocem onoga tko me priznaje za svoga sina. Tako prihvaćam biti ovisan o mojim počecima i ograničen u mojem bitku. No, nadilazim te granice smještajući se u jedan rod i u jedan prostor. Tako osiguravam ono što sam sebi ne mogu objasniti: istinu o mojoj konkretnoj i tajanstvenoj naravi oslobođenoj darivanjem života, imenom koji mi je dano.⁸

U stvarnosti, pripovijedanje o mojem rođenju ograničava se na otkriće onoga što ćutim u otajstvu mojega imena. Na to sam upozorio na početku ovoga poglavlja: imam svoje ime samo kada mi ono biva dano. I kad imam vlastito ime mogu biti nazvan. Pierre Jakez-Hélias podsjetio je na bretansku dosjetku: „Što je ono što vam pripada i što je vaše, a što vam ne služi, već služi drugima?“ Radi se o imenu, koje nije dano i preko kojega sam na raspolaganju drugima. Kod Lévinasa pronalazimo definiciju čovjeka u perspektivi odgovornosti. Odgovoriti znači biti; vjerovati znači egzistirati. Radost rođendana je stoga znak tog prihvaćanja, blagdan koji me integrira u moj rod i u moj životni prostor zahvaljujući sjećanju na moje rođenje koje se ponazočuje u pripovijesti mojih početaka kao i u mojem imenu. To je također slavlje moje nade, otvorenost prema vremenu koje hita naprijed.

Riječ iskona

Opće pitanje o iskonu pruža posljednje i definitivno pitanje o rođenju. Ja sam „Mihael, sin Petrov“ – tko je Petar? Otac nije više apsolutna odrednica sina i sinovstvo se predstavlja još uvi-

⁸ Ova su razmišljanja u biti vrlo jednostavna. Ona su istom povezana s velikim pitanjima o tjeskobi. Podsjetimo se na Kierkegaarda i na njegov pojam tjeskobe kao preegzistentnog uvjeta pada ili pak na Heideggera obzirom na njegovo mišljenje povratka iskonskoga koje ostaje prisutno i sakrito. Iskonsko nikada ne može biti nadiđeno, jer se ono uvijek nalazi u pozadini. Kad dijete traži oca, osjeća da očeva sjena počiva u njegovoj unutrašnjosti. Ako ne može povjerovati u pripovijest o vlastitom početku, nedostaje mu bitan temelj za ravnotežu njegova govora i djelovanja. Želim naglasiti sljedeće: rasplet tjeskobe ne može proizaći iz umnog napora čovjeka u tjeskobi, nego iz pripovijedanja i iz povjerenja kojima prijanja. Sv. Toma Akvinski govorio nešto slično: „Ako bi čovjek vjerovao samo onome što spoznaje, nemoguć bi bio njegov život u ovom svijetu: *kako bi mogao živjeti a da ne vjeruje nikome? Ne bi mogao vjerovati niti to da je njegov otac stvarno otac?*“ (*Symbolum Apostolorum*, cap. I).

jek odveć djelomično kao i rizik njegova prihvaćanja. Sin je ujedno i brat, a brat je i rođak. Postoje kolateralni odnosi. No, dokle oni idu? Postoje potomci. Ali do kada? Postoje prijatelji, kolege, prijateljska i neprijateljska udruživanja. Sav individualni život je umrežen u odnose sve do na kraj zemlje. Pripovijesti koje se odnose na mene i na moju zajednicu su samo mali dio onoga što čovječanstvo pripovijeda. Sveopće sjećanje čovječanstva pravi je obzor svakog osobnog i kolektivnog sjećanja.

Ako je situacija takva, je li moguće živjeti i umirati, razvijati se u dijelu ovoga ljudskoga prostora, a da se ne začuje riječ o Početku i možda o Kraju, o svijetu i o granicama svemira? Je li potrebno doći do beskonačnoga ili se pak zadržati među fragmentima povijesti i, kad se radi o budućnosti, je li se potrebno zaokupiti samo na kratki period života, a zaboraviti apsolutno?

Činjenica da danas postoje pokušaji znanstvenog proučavanja početaka na temelju onoga što nazivamo „utopije kraja“, te činjenica da se u drugim kulturama mitske predodžbe zanimaju o pitanju početaka, upućuje na istinu da se čovjek ne može zadovoljiti s djelomičnim sjećanjem i ograničenim predviđanjima. Moguće je upitati se odgovaraju li znanost i mit stvarno na pri-tajeno pitanje o početku i kraju. Jesu li zapravo u stanju kazati čovjeku tko mu je dao ime i komu bi trebao odgovoriti?

Znanstveno pripovijedanje

Znanstveni govor je u stvarnosti antropocentričan. Pitanje o početku izriče neoblikovano možda nesvjesno uvjerenje da svaki čovjek nije središte. Suvremena znanost je zapravo premjestila, ali ne i uklonila antropocentrizam. Istina je da je Zemlja samo jedan jednostavan planet prosječne veličine koji se okreće oko Sunca. No, preostaje činjenica da u tom svijetu čovjek otkriva mnoge druge svjetove i da niti jedan od njih nije u mogućnosti udomiti život, a još manje duh. Pretpostavka da postoje drugi svjetovi i da na njima eventualno postoji život ne mijenja sadašnju svijest ljudi da do određene granice razumiju svemir i da njime ovladaju. Istina je da čovjek nije prvo živo biće niti prva životinja na ovom svijetu, ali u svakom slučaju potrebno je reći da su sve teorije evolucije *volens nolens* antropocentrične teorije. One pretpostavljaju da je pravac života išao prema ostvarenju čovjeka i stoga evoluciju valja misliti u odnosu prema nama.

Promjene u viđenju svijeta koje je uveo Kopernik i Darwin ne otklanjaju temu čovjeka. I ako nije središte, čovjek je barem

odredišna točka stvarnosti. U tom smislu, znanosti zaostaju unutar antropološkog kruga i ne odgovaraju na bitno pitanje o onome „drugdje“ u čijim se visinama i nizinama čovjek mogao smjestiti. Znak tog neuspjeha je činjenica da u znanstvenom pripovijedanju nema mjesta bilo kojem slavlju. Paleontolog će proslaviti rođendan svojih sinova, ali neće nikada pomisliti da bi mogao promicati „rođendan čovječanstva“, kao što astrofizičar ne uspijeva misliti Big Bang i svaki drugi izraz „apsolutnoga početka“ u liku blagdana i slavlja. I kad se radi o kraju, on se prezentira kao nešto vrlo loše, bilo kao apsolutno zaleđenje zemlje ili pak kao „crna rupa“. Na toj razini znanosti sve se događa „kao u početku“ i nema nikoga tko bi dao ime onome tko se rađa i „na koncu“ sve nestaje.

Slična razlika između slavlja tajne individualnoga rođenja, tako značajnoga za život obitelji ili pak naroda, i kolektivne šutnje o tajni iskona dovoljan je pokazatelj nedostatnosti znanstvenoga objašnjenja antropocentričnoga tipa. To tumačenje zasigurno nije beznačajno, ali ono se neophodno upisuje u šire razmjere. Tu se vraćamo na ono što smo već prije rekli: u onome što se odnosi na pripovijest i na povijest, znanstveni se govor upisuje unutar širega i većega govora. No, gdje je moguće pronaći tu vrstu govora, gdje je moguće čuti pravu pripovijest o temeljima naše zbilje?

Mitsko pripovijedanje

Mitski govor, naprotiv, opširno govori o počecima prikazanim kao rođenje i to čini unutar liturgijskog ozračja koje u istom mahu komemorira ustoličenje kralja (čovjek), povratak nove Godine (vrijeme) i pojavak Svijeta (prostor). Mit dakle pripovijeda povijest, više ili manje fantastičnu povijest o počecima zemlje i onoga što je ispunjava, kao i o čovjeku koji na toj zemlji pronalazi svoje boravište. Međutim, pripovijest te povijesti je nostalgična. Mit vodi računa o iskonu zla i smrti isto toliko koliko govori o nastanku svijeta i čovjeka. O potonjima on možda govori još više. Mit više govori o nastanku smrti negoli o nastanku života. Ono čemu mit ide jest nastanak čovjeka u znaku smrti, ali i povratak u ono vrijeme i u onaj prostor – nepoznati, ali zamišljeni i željeni – u kojima je kraljevalo blaženstvo i besmrtnost. To je upravo ono što blagdani u skladu s mitovima evociraju i žele rekonstruirati, osim ako nisu pogrebna slavlja onih zauvijek izgubljenih svetih vremena ili pak slavlja umrlih heroja koji se više nikada neće vratiti.

Na isti način mit uvodi sadašnje ljude u zatvorenu mrežu zakona obreda i socijalnoga ponašanja koji je bitno regresivan. Oni definiraju kolektivna ponašanja i određuju posredništvo između svijeta početaka i sadašnjeg svijeta iz kojega valja izgnati smrt. Mit početaka osuđuje svako otvaranje i inovaciju. Dakle, nije to mit rođenja, iako pripovijeda povijest nastanka prirode i života. To je radije mit koji prethodi rođenju i iska zahvatiti one ljude koji su sada s onu stranu smrti. Tako, preuzimajući formulacije Mircea Eliade, istinski mit početaka ne može se smjestiti *in illo tempore* i *in pulchra deserta insula*⁹ kojim mitska pripovijest tvori idealni svijet, bez bilo kakve napetosti i bez bilo kakve budućnosti prema kojemu naša aktualna situacija ne bi bila ništa drugo nego degradacija.

Riječ i blagdan Stvaranja

Ako znanstveno tumačenje i mitska pripovijest stvarno ne odgovaraju na problem iskona, što će nam pružiti odgovor? Očito je da čovjek pripovijeda o vlastitim počecima i to čini također čitavo čovječanstvo. Već prije sam rekao: kad se radi o rođenju ili o smrti, ne postoji mogućnost sjećanja ili pak anticipacija tog događaja. Potrebna je riječ koja proizlazi iz tradicije i kojom blagdan potvrđuje istinu: rođen sam i to mogu kazati jer sam primio ime kojega nosim i slavim. Zar pitanje iskona nije kao pitanje *posljednjeg imena*? To nije ime dano nekom čovjeku od drugog čovjeka, jer ono čuva vazda stanovitu izvanjskost, nego je to ime koje zahvaća svakog čovjeka u srcu njegova čovještva, u jedincatosti na kojem počivaju svi znakovi i koje doseže čitav ljudski rod. Kad mi moj otac kazuje (u Lévinasovom smislu po kojemu je svaka riječ pouka) o mojemu rođenju i kad mi svaki čovjek kaže da ću umrijeti, ako mogu govoriti o mojemu rođenju i smrti samo u prihvaćenom povjerenju spram tih temeljnih tradicija koji se odnose na mene, tko je onaj koji može obznaniti čovjeku njegovo prvotno rođenje i kad se radi o smrti, u koga se može pouzdati? Ne radi li se o onome tko je stvorio čovjeka i čitav svijet? Koji govor može ispriopovijediti početak i kraj? Može li to biti zahvala za dar života, za nadu jaču od smrti?

Istu stvar možemo reći spram drugog vida pripovijedanja: tko kazuje čovjeku njegov iskon? Kome može izreći svoju nadu

⁹ Usp. M. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, Paris, 1969., 37-58. (tal. izd. *Miti, sogni e misteri*, Milano, Rusconi, 1990.).

za budućnost? Tko je sugovornik njegova pripovijedanja, ako je pripovijedanje dijalog među živima? Bez sumnje, u izvjesnoj mjeri je moguće govoriti o početku i kraju. Može se dogoditi i uzajamna razmjena mišljenja o tajni sudbine. No, čovjek ne može biti prikladan slušatelj pripovijesti čitavoga čovječanstva i čitavoga svijeta. Kako bi mogao čuti i prihvatiti takvo pripovijedanje koje ga u potpunosti nadilazi? U mjeri po kojoj se radi o početku i dovršetku ovoga svijeta, jedini preko kojega ti događaji mogu biti izrečeni i posredovani je Onaj po kojemu je nastao ovaj svijet i po kojem će on biti dovršen, Onaj čija se osoba i stvarnost izražava putem djela stvaranja i dovršenja, a kojega kušamo evocirati i izreći. Drugim riječima, to znači da je vlastito mjesto evokacije početka i kraja vjerski blagdan. U njemu pripovijest zadobiva svoju posljednju dimenziju, jer je to pripovijest upućena nekome – slavlje Boga stvoritelja u čijem se okrilju razlaže pripovijest stvaranja. To je također priznanje Boga kao spasitelja. Suprotno mitskoj pripovijesti koja onemogućuje iskon bitka i zla te traga za nemogućom čistoćom povijesti, blagdan stvarno oslobađa da bi evocirao vrijeme, izrekao i zacijelio ranu te bez zadržke otvorio put prema onom koncu koji u nama budi žudnju.

Iz tog kuta gledišta, Bog ne intervenira poput nekog „uzroka“ bez kojega ne bi postojalo ništa niti bi išta moglo dalje postojati. Bog je i to, ali kad bismo na njega gledali samo s te točke gledišta to bi značilo svesti ga na polazišnu točku dotične pripovijesti i uklopiti ga kao „element pripovijesti“. U stvarnosti Bog je sugovornik pripovjedača. Bog je onaj kome se ljudi obraćaju kada se radi o stvaranju i o spasenju, jer samo on može odgovoriti na to pripovijedanje. S druge pak strane, ne bismo mogli ništa ispričovjediti da nam Bog nije dao ime, što znači egzistenciju i povijest preko kojih mu se možemo obratiti. Ako je istina da bit pripovijedanja podrazumijeva zaziv, egzistenciju u zazivu, onda on sam, Bog koji je stvorio Nebo i Zemlju, kao i ljude koji je obitavaju, Bog koji se obratio čovjeku riječju saveza, može biti zazvan u duhu uzdarja i zajedništva. Povjesničari religija tvrde da se u mitskim pripovijestima Bog nikada ne pojavljuje kao jedan Bog i kao Bog stvoritelj. To je radije *Deus otiosus*.¹⁰ Da bi se osigurala zaštita i utjecaj, obraća se bogovima i demonima, duhovima svih vrsta. Mit i slavlje ne ustanovljuju govor između bogova

¹⁰ Usp. M. Eliade, *Historie des religions*, Paris, 1949, 53. (tal. izd. *Trattato di storia delle religioni*, Torino, Bollati Boringhieri, 1976.) Na dubljoj razini ovdje bi se dalo govoriti o grčkoj i o kršćanskoj mistici, o *nepoznatom Bogu*.

i ljudi. Sveti Augustin je na to upozorio u *Gradu Božjem*.¹¹ To nam zapažanje može pomoći kako bismo uočili „pravu vjeru“, onu koja sluša Boga koji govori (no, kada i gdje govori?), onu koja pruža odgovor u blagdanu i u zahvali za početak i za kraj, za Savez i za obećanje (no, kada se slavi taj blagdan i tko ga slavi?).

Ep istinskih početaka

Nije li sve ono o čemu je bila riječ zapravo tvrdnja da je pripovijedanje zaziv? Kada ono dotakne posljednje granice govora, budući da se radi o početku, zaziv postaje odgovor i zahvala. Nisam u mogućnosti doći do mojih početaka, a da ne prihvatim dar imena što znači reći „Oče moj“. Čovječanstvo ne može doći do svojih početaka, a da se ne obrati onome od kojega sve proizlazi i da se ne otkrije u darovanosti riječi Onoga koji čovjeku daje ime, što znači reći „Oče naš“. To pak bez sumnje znači prihvatiti stanje naše konačnosti i na određeni način dopustiti da smrt postane dio našega pogleda na svijet (kasnije će biti potrebno progovoriti i o smrti: tom riječju označavamo vrlo različite, ali sve podjednako nepodnošljive stvarnosti). No, prihvatiti da budemo ono što jesmo znači li otvarati naš govor prema onostranosti i otvarati svoje biće prema životu?

Unutar zaziva upućenog Bogu, pripovijedanje iskona nije u potpunosti istovjetno niti potpuno različito od naših drugih pripovijesti. Nije potpuno izdvojeno, budući da se iskonski događaj kroz njih priopćava. Kad se ne bi ničim poklapao sa sadašnjim životom, ne bi mogao odgovoriti niti na njegova osnovna pitanja. S druge pak strane, nije u potpunosti istovjetno s našim pripovijedanjima, budući da kazuje „apsolutni početak“, „prvi trenutak“ i „posljednji trenutak“, koji imaju poseban položaj bilo u vremenu bilo u jeziku. To dobro uočavamo kada sagledamo mogućnosti naše riječi. Zapravo, je li uopće moguće izreći početak i dade li se misliti na kraj, tj. ono prema čemu ide budućnost započeta u trenutku nastanka svijeta i čovjeka? Naš je jezik potpuno prikladan za ono što jesmo. Vezan je uz prostor i vrijeme, ponajviše kada se radi o pripovijedanju. Govoreći o početku i kraju, kušamo izreći ono što jednim dijelom izmiče vremenu. Je li možda moguće izreći onaj početak prije kojega nije bilo „ništa“; je li moguće kazati apsolutni, a ne relativni početak? I kako je

¹¹ Knjige IX i X.

moguće govoriti o kraju koji nije ispunjen događajima sličnim onima koji su im prethodili? Jesmo li u stanju izreći apsolutni, a ne vremeniti početak i kraj?

Primjerice, kako možemo ustanoviti trenutak u kojemu s pojavkom čovjeka i priroda zadobiva duhovnu kvalitetu? Da bismo taj trenutak dosegli, bilo bi potrebno reći kako je prije tog događaja postajala priroda bez duha. Isto tako, ako bismo željeli izraziti iskon svemira jednom tvrdnjom kao što je - „svemir je započeo prvotnom eksplozijom“ – naš se jezik nalazi na granici bez-smisla i u svakom slučaju ne kazuje ono što bismo mi željeli reći. Zapravo, on ukazuje na početak polazeći od stvorenja (primitivni atom), a ne od stvoritelja i pretpostavlja da u tom vremenskom slijedu nema stvoritelja. Jezik kuša doći do nulte točke, koju ne može izreći osim ako ne prizna da je to u stvarnosti „prva točka“. Međutim, nulta točka je prva u slijedu koji se ne da opisati unutar sebe samoga. Tu razumijevanje zastaje. Potrebno je stoga zaključiti da se jezik trudi izreći početak prirode i kulture, ali to ne uspijeva, jer i on sam iz tih izvora proistječe.

Sve je to istinito, ali što reći o koncu? Je li nam tu potreban poetski jezik? Niti znanost, niti logika, pa ni čista imaginacija to ne uspijevaju. Može li nam čin hvale pružiti drugi jezik za izreći taj neuništvi temelj? Liturgijska poezija pojavljuje se poput izvornog jezika u kojem zbori riječ iz koje nastaje povijest.

Možda se pitanje iskona preobrazilo u pitanje Riječi Božje? Na koji način Bog kazuje naš iskon i naš kraj? Gdje možemo čuti tu riječ? Gdje prijanjamo onome koji nam daje biti na isti način na koji prijanjamo vlastitom imenu koje očituje naše dostojanstvo? I kada se radi o čitavom čovječanstvu i o svim svjetovima, tko može prihvatiti za njih tu Riječ Božju i ime svijetu izreći mu hvalu? Držim da se na ovom mjestu trebamo vratiti Euharistiji: ona se očituje kao hrana i kao piće spasenja samo unutar apsolutno jedinstvenoga govora. To je molitva koju Isus Krist upućuje Bogu u naše ime i u kojoj pripovijedanje otjelovljuje sjećanje na božanski Savez i na stvaranje koji nam omogućuju biti. Toj riječi ćemo posvetiti sljedeća dva poglavlja: proučit ćemo ponajviše razvoj tog jedinstvenog govora, a zatim ćemo se vratiti na one događaje koje Euharistija pripovijeda unutar molitve upućene Bogu. Konačno, u posljednjem poglavlju moći ćemo se vratiti na temu hrane darovane u tom blagdanu. (Nastavlja se.)

Preveo: Ivica Žižić

Svjedoci smo zla u svijetu i uokolo nas. Kako se ophoditi sa zlom? Koja je naša uloga u svemu tome? Što Crkva znači ljudima koji žive s osjećajem krivnje i nemoći?

Svakodnevno nas mediji izvješćuju o zlu u svijetu, zbog toga se srdimo, plašimo i osjećamo bespomoćnima u svemu tome. Zlo može na različite načine prodrijeti u naš život. Ponajprije to može biti nesreća koja nas zadesi bez naše krivnje: prirodne katastrofe, bolest i smrt.

Sigurno ste na televiziji gledali prizore poplava i potresa koje za nas mogu biti šokirajuće. Prirodne katastrofe događaju se često. One uništavaju tisuće života, a one koji su preživjeli ostavljaju u nedokučivim patnjama. Sve što je u jednom trenutku opustošeno, godinama se mora graditi i obnavljati.

Jedva da imamo utjecaja na bolesti koje nas napadaju. Dogodi se da se ne osjećaš dobro. Odlaziš liječniku i najednom kao grom iz vedra neba, dijagnoza glasi "rak". Netko je iznenada doživio moždani udar. Iako je medicina u prošlom stoljeću učinila veliki korak naprijed, ipak smo često bespomoćni. Ne nalazimo odgovore na pitanja zašto nas sve to snalazi. Bolest, bol i patnja mogu potpuno zagospodariti čovjekovim životom. Mogu ga uništiti.

Najveći neprijatelj je smrt. Znamo da je naš život prolazan, ali svaki put kad nam smrt uzme dragu osobu, slomljeni smo, ukočimo se od žalosti, osamljenosti i gubitka. Pitamo se, koji je smisao svega toga. Kao kršćani vjerujemo da je netko jači od smrti. To osobito slavimo na Uskrs.

Malo prije sam spomenuo da ima mnogo oblika zla. Tu spada i veliko ljudsko zlo u svijetu. Radi se o nepravednim

strukturama u koje se svi zaplićemo, koje često i nesvjesno podupiremo našim ponašanjem i prividno, s generacije na generaciju predajemo dalje. Ova vrsta ljudskog podbačaja nalazi se u našem društvu na različitim razinama. Sami smo time pogođeni, o tome čitamo u novinama i gledamo na televiziji: bezobzirnosti u školama, besmisleno nasilje i povećani kriminal na ulicama, rasizam u susjedstvu. Koliko nepravde ljudi mogu učiniti svojim susjedima!

Sukobi s nasiljem iza sebe ostavljaju puno materijalnog siromaštva, razdori među narodima i narodnim skupinama, ali prije svega tu su strašne posljedice rata i nasilja: mržnja protiv ljudi drugih skupina, poziv na osvetu, ogorčenje. Ti osjećaji i predrasude prenose se na djecu i unučad. Ako se ništa ne poduzme kako bi budućnost svijeta bila moguća, to će stanje potrajati generacijama.

Postoji dakle zlo koje nas pogađa izvana i prema kojemu smo bespomoćni. Postoji kolektivno zlo za koje teško možemo biti odgovorni, ali u kojemu ipak sudjelujemo. Postoji i druga vrsta zla u našem svijetu: to je zlo, koje nas se osobno tiče, za koje smo sami odgovorni. Njime škodimo drugima, društvu i isto tako samima sebi. O tome mogu navesti mnoge primjere. Čuo sam da je netko ismijan od kolega studenata i da su ga mučili. To se ne događa samo u školama i fakultetima, nego i u poduzećima. Netko tko ne želi kolegu, neprestano mu stavlja zapreke na putu i šikanira ga. Ljudi otežavaju život jedni drugima i doslovno ga čine nemogućim. U zadnje vrijeme slušamo o slučajevima seksualnog nasilja, posebice prema djeci: iskorištavanje, zloupotreba, napadi, silovanja. U svim tim slučajevima na grub način povrijeđen je ljudski integritet. Ljude se ugnjetava radi uživanja i traženja koristi. Teško je predočiti koliko je u svemu tome učinjeno štete. I u saobraćaju često doživimo lakomislenost i bezobzirnost vozača koji voze agresivno, ili su pijani za volanom. Nedavno sam slušao roditelje dvanaestogodišnjeg dječaka kojima je vozač pregazio dijete u velikoj brzini. Dječak je na mjestu bio mrtav....

Uostalom, nije rijetkost, da podupiremo i prihvaćamo slabe strukture. Ako ne djelujemo, onda nemarnošću možemo postupiti krivo. Evo jednog primjera: ti znaš da tvoja dva poznanika već godinama žive u neslozi: obojicu poznaješ dobro, ali ništa ne poduzimaš da ih pomiriš, premda obojica imaju povjerenja u tebe. Ili primjer s radnoga mjesta: čuo si da je pokraden novac.

Imaš i dokaze za to, ali usprkos svemu ponašaš se kao da ništa ne znaš. Na taj način si sukrivac.

Znamo za formulu u liturgiji: "Ispovijedam se Bogu svemogućemu i vama braćo i sestre, da sagriješih vrlo mnogo...". Taj tekst je na samom početku euharistijskog slavlja: u pokajničkom činu. U toj molitvi priznajemo naše podbačaje i da nismo radili na izvršavanju odredaba. To se događa na četiri razine: mišlju, riječju, djelom i propustom. Koliko patnje možemo sami prouzročiti našim riječima: prezirom, klevetama, uvredama, sumnjičenjem, nepovjerenjem, bezrazložnim sumnjičenjima. To isto možeš učiniti i svojim mislima. Sreća, da nam drugi ne mogu čitati naše misli! One mogu biti gorke, ispunjene mržnjom i ljubomorom! Pogriješiti možemo "djelom i propustom". Baš ta riječ "propust" treba nas kršćane potaknuti na razmišljanje.

U jednom od evanđelja nalazi se pripovijest o posljednjem sudu na kraju vremena. Tada Sin Čovječji neće ljudi osuditi samo zbog toga jer su puno toga krivog učinili, nego i na temelju *propusta u dobru*. Podijelit će ih u dvije grupe: pravedne i nepravedne. Ove posljednje zadržat će pred sobom zbog toga što nisu pomogli onima u nevolji, i što nisu učinili ništa za svoje bližnje (Mt 25,31-46).

Na svim mjestima, bilo u kući ili izvan kuće, na radnom mjestu ili u društvu, zlo je prisutno. Ono ima mnogo lica i pokazuje se u velikima i malima. Napada nas ili ga sami prouzročavamo. Žrtve smo ili počinitelji. Uvijek iznova postavljamo pitanja: Kako se ophodimo s time? Koju ulogu imamo u svemu tome? Možemo li nadići zlo?

Vjerujem - i mnogi sa mnom - da na tom području trebamo ispuniti važnu zadaću. Prije Isusa zlo je bilo veliki neprijatelj, protivnik. Isus se borio protiv đavla, sotone, koji je sve razorio i rastjerao. Vjerujemo da je Isus svojim životom i svojom smrću pobijedio zlo. Ovdje podvlačim riječ "vjerovati", jer se stvarno radi o povjerenju. Njemu se moraš povjeriti. To pokušavamo u Crkvi. Vjerujemo da je zlo pobijeđeno i da su mogući mir, oprostjenje i pomirenje. To je bitni element radosne vijesti koju naviješta Crkva. I Crkva uvijek iznova pokušava to slaviti.

(Adrian H. van Luyn, *Briefe an Irene, Gedanken zum Sakrament der Buße und Versöhnung*, Don Bosco Verlag, München 2003., str. 10.-17. S njem. preveo: Fra Jozo Župić)

Romano Guardini
ZAHVALNOST

Ako je u uvodu naših razmatranja ispravna izrečena misao, da se u svakoj «kreposti» - dakako pod posebnom moralnom vrijednosti kao dominantom – izražava čitav čovjek, onda tu i događaj mora imati utjecaja; životna priča pojedinca jednako kao i kulturni razvoj naroda ili zemlje. To čudoredno držanje ne određuju u svim vremenima iste kreposti.

Moglo bi se reći da su one kao zvijezda koja se pojavljuju u određenim razdobljima i vladaju nebeskim svodom vrednota, da bi se onda opet postupno povukle i dale mjesto drugima. Time one ne prestaju biti važnim vrijednosnim oblicima, još su uvijek one i utjecajne, jer ta razdoblja nisu nikada jedna od drugih rastavljena oštrom granicom. Ali one ne stoje na istaknutom mjestu čudoredne svijesti. Naravno one mogu u životu duševnog vremenskog tijeka kasnije ponovo izbiti u prvi plan.

O takvoj kreposti koja se danas povlači – ako dobro zapažam -, treba sada govoriti, naime o zahvalnosti.

Kakvim je mjerilima za ispravnost i primjerenost određen naš današnji život? Ima li u njemu onoga što ipak tek omogućava zahvaljivanje, naime slobodnog davanja i primanja kao odlučujuće karakteristične oznake u društvenom životu? Mislim da nema.

Naravno daje se i prima nadasve tamo gdje neki čovjek želi obradovati drugoga ili pružiti osobnu pomoć; ali to se svelo na privatnost – i čak se tu osjeća u davanju neka vrsta organizacije koja je ovisna o našem ekonomskom životu i ruši izvornost – sjetimo se samo raskošnog rasipanja za Božić. Što određuje opći osjećaj, nije traženje i davanje nego najavljivanje pravde i

njezina organizirana i od države nadzirana isplata. A odgovor na to nije hvala nego priznanica da je stvar u redu.

Naravno da u tome ima i nešto veoma dobro: da se naime te stvari zbilja odvijaju prema svrsishodno promišljenom redu, pa se ono osobno ne uvlači tamo gdje stvarno ne pripada. A tu sudjeluje i povećana demokratska svijest o osobnom dostojanstvu svih ljudi; osjeća, što bi bila stvar ispravnog reda, ne bi se smio pripustiti dužnosti traženja i milostivim jamstvima, nego bi socijalne nevolje morale biti nadvladane zajedničkim naporom. Ali tu se krije opasnost da nestane ono životno što sa sobom nose riječi «tražiti» i «zahvaliti», «dati» i «primiti».

Gore od toga: kao mjerilo za te ljudske odnose prijeti da se ostvari slika stroja. Socijalna cjelina i njezin život pokazuju se kao sklop funkcija, u kojemu se ne radi o traženju i hvali – pa možda ne više izričito ni o pravdi i obvezama – nego o svrsishodnom funkcioniranju. Ukoliko se ostvari ta predodžba, naravno za hvalu nema više mjesta.

Pokušajmo se suočiti s tom krepošću koja se pomalo gubi. Zapitajmo se, čega bi moralo biti da hvala postane mogućom.

Prije svega jedna stvar: Samo se osobi može zahvaliti. Hvala i molba moguće su samo na relaciji Ja i Ti. Ne mogu zahvaliti zakonu, vlasti, osiguranju. To mogu učiniti iz uljudnosti ako mi je uručena odgovarajuća suma, da sve ostane u okviru društvene uljudbe; ne može biti govora o nekoj izričitoj zahvali jer ona izražava osobni susret u životnoj potrebi.

Naprotiv dva čovjeka od kojih je jedan u situaciji da ima ili može, a drugi naprotiv nema ili ne može, stoje sučelice jedan prema drugome. Jedan traži, a drugi je spreman; jedan daje, a drugi zahvaljuje – a oba su povezana u tom humanom. Tu je zahvala moguća, i ona se iskazuje kao osnovni oblik zajednice.

Dalje: zahvala je moguća samo u okviru slobode. Što će sunce sutra izaći – znanstveno rečeno, da će zemlja prema njemu doći u položaj koji ga čini vidljivim na dotičnoj zemaljskoj točki – ja za to ne zahvaljujem. Sigurno se mogu nekog vedrog jutra probuditi u živom osjećaju zahvalnosti da se tu događa nešto prelijepo. Ali to su odgovori ljudskog stvorenja Onomu koji je sve stvorio, ili opet posljedice iz vremena kad se samo sunce štovalo kao božanstvo. Uostalom ipak su poznate astronomske formule, pa ako imam potreban uvid, znam zašto se mora dogoditi njegov «izlazak». Za to ne zahvaljujem – jednako tako ni nekom stroju, ako ispravno radi. I tu se mogu dogoditi prijenosi osjećaja. Ako

auto izdrži u teškoj situaciji, mogu ga osjetiti kao druga koji se pokazuje valjanim. Tu zaista nema nikakve zahvale. Netom je stroj ispravno izrađen i njim se stručno rukuje, mora on ispravno funkcionirati.

Ali neću zahvaliti ako je posrijedi neka pravda koja od mene nešto zahtijeva. Netom sam kupio robu, pa mi se izruči, ne zahvaljujem nego potpišem priznanicu: «Ispravno dobio to i to»... Ako sam sklopio ugovor na temelju kojega drugi mora nešto učiniti, onda mu nakon toga ne zahvaljujem nego kažem: «U redu je» - što ide dalje preko toga, to je uljudnost.

Zbiljska hvala postoji samo u okviru dobre volje. Štoviše osjećaj za ljudsko događanje prelazi u osjećaj općeg funkcioniranja – ova vlast regulira promet, ona druga radni odnos; u to vrijeme mora se to dogoditi po zakonskim odredbama, u drugo vrijeme ono drugo -, to manje prostora ostaje za ono otvaranje srca, koje kaže: Zahvaljujem ti. Gdje prestaje sloboda, nestaje hvala. Na njezino mjesto dolazi potvrda (priznanica) da se dogodilo što se tražilo.

Treći je uvjet za mogućnost zahvale ovaj: Tko daje dar, mora to činiti s poštovanjem pred onim koji ga prima, inače će povrijediti njegov osjećaj časti. On to ne smije činiti s nehajem; također ne smije igrati ulogu onoga koji pruža; još ne smije svojim darom pokazivati vlast. Za sve koji se nalaze u službi pomaganja postoji opasnost da žele pokazati svoj položaj moći; jer nevoljnik (potrebnik) je kao takav slabiji nego pomagač; pa ako on zahvaljuje za pomoć, time također priznaje tu svoju slabost.

To sve otežava zahvalnost. Ako pomagač naglašava svoju nadmoć, tada zahvala umire; na njezino mjesto stupaju poniženje i mržnja. Kako bi poneki primalac htio baciti u lice taj dar darivatelju!

Dakle *tri važna uvjeta*: Hvala postoji samo na relaciji Ja – Ti. Čim nestane svijesti o osobi, čim stroj dođe u prvi plan, hvala prestaje... Ona postoji samo u okviru slobode. Netom se pojavi moranje ili zavlada zahtjev, ona nema smisla... I hvala postoji samo u čašćenju. Ako se ne osjeća međusobno poštovanje, ona propada u uvredi. Tko pomaže, dobro čini ako o tom razmisli. To ime zaslužuje samo ono pomaganje koje omogućava hvalu.

Pravo traženje i davanje, pravo primanje i zahvaljivanje lijepo je. Humano je u najdubljem smislu. Nosi ga svijest da su ljudi zajedno u nevolji – samo da baš ovdje, danas, slučajno,

ovaj ima, onaj nema; ovaj može a drugi ne može. Sutra može biti obratno.

Ali ljudska nevolja nije jedini povod iz kojega može nastati zahvala; ona se može probuditi svuda gdje ljubaznost primijeti neku priliku da razveseli, dobro učini, razvedri život. Tada će obradovani reći: To si ti učinio, hvala ti! To je lijepo. Ako je zbilja tako da izgrađivanje našega života ostavlja zahvali sve manje prostora, onda ćemo tražiti takav prostor, ukoliko ga još ima – i stvoriti ga gdje to možemo – onom snagom koja se pak ne može ugasiti, jer je ona središnja snaga srca, ljubavi.

Ovdje se želimo usredotočiti na nešto što u svjetlu upravo rečenoga djeluje kao neki paradoks – možda to zbilja i jest jedan -, a koliko paradoksa ima u životu koji se ne da svesti na neku formulu! Ima trenutaka u kojima se dobije osjećaj prema drugome da mu se mora zahvaliti da on jest (postoji) – ne da je učinio ovo ili ono, nego da je tu. Zapravo besmisao, jer on nije stvorio sama sebe – pa ipak postoji taj osjećaj! Možda se taj osjećaj nesvjesno usmjerava prema Bogu, jer On je htio, da bude onaj čovjek. Jer «biti» (postojati) je glagol, i upućuje na djelovanje. Tako se možda onaj osjećaj usmjerava na neko «djelo» koje se ne da dalje misaono razumjeti.

Novo, tajanstveno značenje ima ta zahvala za postojanje nasuprot Bogu. Zar se ne kaže u «Gloriji» na misi: «Zahvaljujemo Ti radi velike slave Tvoje»? Doduše povjesničari nas uče da to «zahvaljivanje» - latinski *gratias agere* – spada u jezik velikog ceremonijala i da je izraz čašćenja: «Klanjamo Ti se radi Tvoje velike vlasti». To može biti; ipak to znači više nego sam izraz strahopoštovanja... Također je ispravno da podsjetimo, kako Bogu ne bi moglo biti nemoguće da bismo mi imali povoda, da Njemu zahvaljujemo za to, što On postoji. Na brdu Horebu On je pak rekao Mojsiju koji Ga je pitao za Njegovo ime, da je Njegovo ime biti (postojati) (Izl. 3,14). Što je kod svakog ograničenog bića dodatno – da ono nije samo zamišljeno nego je stvarno (zbiljsko) – to je kod Njega biće, pa bi bilo potpuno osmišljeno zazivati ga riječima: «O Ti Postojeći!» Sve je to istina, pa ipak! U toj neizrecivosti o slavi Božjeg bića izgleda da se i nešto daje što bi se moglo nazvati slobodom zbiljskoga bića: jednako kao da nam je On poklonio, da On postoji. Kao da bi Njegovo biće bilo «djelo» koje se nalazi s druge strane svih pojmova, a za koje bi Mu čovjek iskazivao hvalu koja bi morala silom odvući u ekstazu (zanos, oduševljenje) kad bi se ona (hvala) doživjela. I neka se

čitalac ne spotakne na ovim mislima koje u stvarnosti ne žele ništa drugo nego protumačiti o shvatljivome.

Davanje i zahvaljivanje što čovjeka izdižu iz funkcioniranja stroja i nagonskog sustava životinje u stvari su odjek nečega Božanskoga. Što svijet uopće postoji i tako obuhvaća neiscrpivu puninu, ni na koji se način ne razumije samo po sebi, nego to postoji jer je zamišljeno; jer su činjenica i djelo.

U današnjem razmišljanju nalazi se pojam koji je s jedne strane neophodan, a s druge nedaća (zlo), naime pojam prirode – riječ shvaćena u novovjekovnom smislu. Taj smisao jedanput misli na ovisnost onoga što se neposredno saznaje; kroz posvuda važeće zakone sređena cjelina kao što je istražuje znanost. Ali onda se on pretjeruje, postavlja se protiv vjerovanja prošlosti, pa svijet u kojemu se živi, istražuje i radi smatra kao nešto samo po sebi razumljivo, a ne postavljaju se nikakva pitanja o njegovu uzroku. «Priroda» je samo ono što jest; i takva je kakva je, i drukčija ne može biti. U takvom nazoru propadaju najplemenitije stvari, jer one žive po tome što nisu razumljive same po sebi, jer one dolaze od slobode. Svijet nije «priroda» nego «djelo»; Božje djelo. Ona postoji jer ju je On zamislio i jer On želi iz tajne ljubavi i slobode da ona postoji.

Tako je ona trajni Božji dar nama. A da i ja sam postojim, trajni je dar meni. Da postojim i da postojim kakav jesam, da mogu disati, osjećati i raditi – sve to ni na koji način nije razumljivo samo po sebi, nego zavrjeđuje najveće moguće divljenje. To znati spada u osnovnu čovjekovu svijest. Uvijek sebe primati iz Božje ruke, pa onda za to i zahvaljivati spada u bitni stav čovjeka – zbiljskoga čovjeka koji stoji u svom pravom biću. Posve bi moglo biti da mene nema: također da ni svijeta nema. U bitnom ne bi ništa manjkalo, «samo ja», «samo svijet», jer Bog je «dostatan».

Možda je to osnovni čin svake pobožnosti da se zna i da se s tim slaže i da se prizna: «Ti Bože jesi. I ti si dostatan. Ali ti si htio da i ja postojim, i zato ti hvala!»

To je molitva koja čovjeka uvijek ponovo stavlja u ispravnost. Pokušajmo to, na primjer izjutra, u svježini nakon noćnog počinka; kad se čovjek odmah nakon odlaska sna iznova prihvaća: «Gospodine, kako je dobro što si htio da ja postanem! Hvala ti što smijem biti!» Tada ishlapljuju krive misli o onom što je razumljivo samo po sebi; raspadaju se mehanizmi pojma o prirodi i preuzetnosti kulturnog ponosa. Sve između Boga i mene oživljava, pa se stvari ispravljaju. Nakon toga tijekom dana one

se ponovo prekrivaju vrtlogom htijenja i događanja; međutim one su danas ipak bile tu, i bit će sutra ujutro opet tu i ponovo će staviti život u red.

Ali ta pak misao mora još malo dalje ići. A kako je to sa samim Bogom? Zahvaljuje li Bog? Najprije ćemo odgovoriti: Što bi to značilo? Pa Njemu ipak sve pripada! Ali ako želimo znati kakva je osjećaja (raspoloženja) Bog, onda ne smijemo sjesti i razmišljati, kakvo mora biti «to apsolutno biće», nego moramo pitati Njega samoga, pa će se naći jedno «mjesto» gdje njegovo srce biva očividno: to je Krist.

Je li Krist zahvaljivao? Kad je On bio u Samariji na zdencu i zamolio onu ženu, «daj mi piti», a ona izvukla posudu s vodom i pružila Mu, On je sigurno zahvalio! Ili kad su Ga brat i sestre u kući u Betaniji, Lazar, Marija i Marta posluživali, On je također to činio, u milosti (blagosti) i moći. Ili kad je tada na Šimunov objed došla grješnica iz Magdale, koja je izlila dragocjenu pomast na njegove noge i u savršenoj pokajničkoj poniznosti brisala ih svojom kosom, a taj se samoumišljeno opravdani farizej zajedno s licemjernim Judom okomio na nju, On je tada o njoj rekao nezaboravljive stvari (Lk 7,40 i dalje). Kako se tajanstveno slažu u njegovim riječima znanje o njezinu kajanju i opraštanje njezina grijeha s mirisom pomasti i ljepotom kretnja...

U Isusu je bila zahvala u nemoći i moći u isto vrijeme. Njemu su trebale sve stvari; jer On je postao jedan od nas koji u svojoj oholosti od prvog do posljednjeg daha trebamo darove za život. Ali On je odgovarao time što bi onome koji je bio dobar prema Njemu pogledao u oči i ganuo mu srce. Tko će izmjeriti što se od tada samom Bogu vratilo? Tko zna – ako tako smijemo reći – što Bog osjeća kad mi prema Njemu ne samo ispunimo «obveze» nego iskažemo ljubav? Kad naša malenkost nasuprot njemu pokuša biti velikodušna? Tada u Bogu ima nešto na što mi pak iz daljine s riječju biti zahvalan smijemo natuknuti – samo ukratko; onda ona (ta riječ) utone u tajnu. Ali On će nam jednom pokazati kako ju je On primio, a to će spadati u blaženstvo.

S njemačkog preveo Karlo Bašić

Raniero Cantalamessa
RIJEČ I ŽIVOT

TRINAESTA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanja: 2 Kr 4,8-11. 14-16a; Rim 6,3-4. 8-11; Mt 10,37-42;

PRIMAJTE JEDNI DRUGE

U današnjem odlomku Evanđelja dvije su sasvim različite teme. Prvu možemo ukratko sažeti i reći; "Krista, treba slijedit sve do križa", a drugu: "Krista treba primati u braći ljudima". Kao što se vidi, obje imaju zajednički objekt i zajednički subjekt: mi i Krist, tj. idu za tim da rasvijetle neke vidove našeg odnosa s Učiteljem.

Danas se malko više zaustavimo na temi primanja i prihvaćanja. Primjer takvog primanja imamo u današnjem prvom čitanju, gdje žena Šunamka iskazuje gostoprimstvo proroku Elizeju svaki put kad prolazi kroz njezin grad: okrijepi ga, pogosti i pripremi mu sobu za počinak. Za to prihvaćanje i gostoprimstvo nagrađena je obećanjem da će dobiti toliko željeno potomstvo.

Kad Isus u Evanđelju preuzimlje tu temu, opet se susrećemo s idejom o nagradi. I Isus nešto obećaje svakome koji primi proroka, tj. Božjega službenika, misionara Božjega kraljevstva. Ali, ta je nagrada oduhovljena. Što, zapravo, Isus obećava onomu koji primi brata, posebno ako je taj brat malen, siromah? Obećava samoga sebe: "Tko vas prima, mene prima".

Na drugom mjestu kaže: "Ono što ste učinili jednom od ove moje najmanje braće, meni ste učinili" (Mt 25,40). Čak i više, obećava Oca: "Tko prima mene, prima onoga koji mene posla".

Dakle, Krist veliku važnost i veliku nagradu pridaje činu primanja brata. Ima, naime, i onih običnih primjera primanja,

koje ističe i samo Evanđelje, kao što vidimo iz prvoga čitanja: primati učenika koji je stranac ili na prolazu, dati čašu vode onome koji je žedan. Onaj koji pozna Evanđelje zna kako je dug taj popis: nahraniti gladnoga, napojiti žednoga, pohoditi bolesnike, tješiti žalosne... To su djela milosrđa koja su konkretni dokaz primanja. Sažeo ih je ukratko sv. Pavao kad je rekao: "Nosite bremena jedan drugoga" (Gal 6,2).

Od srca primati brata znači izlaziti iz svoga egoizma i aktivno se zanimati za njega, posvetiti mu nešto našega vremena, naše ljubavi i našega poštovanja. Još i prije toga strpljivo ga saslušati. Iz takvih susreta može se izaći i te kako osvježen. Na žalost, gostoprimitstvo je danas spalo na veoma niske grane, skoro ga je i nestalo. Ako uvijek i nije moguće da u svoju kuću primimo stranca, ne bismo barem smjeli u načelu odbijati i izbjegavati onoga koji dolazi s protivnih strana i od nas se razlikuje i po običajima i po boji kože. Problem prihvaćanja i uključivanja useljenika nije samo socijalni nego je i kršćanski problem.

Uvjeren sam duboko u ovo što ću sada reći: glavni je razlog da su naši liturgijski sastanci često i hladni i apatični i da ne proizvode duboke promjene u našoj duši baš u tome što smo rastreseni ili što dovoljno ne mislimo na Isusa. Sada, razlog je i u tome, ali je, prije svega, u tome što jedni druge ne prihvaćamo i ne primamo, ne otvaramo se jedni drugima da budemo "jedno srce i jedna duša". Svatko ostaje nekako u svojoj zakukljenoj ljušturi. Pokazalo se već toliko puta ovo: samo onda kad se jedna skupina nađe zajedno pa tvori istinsko jedinstvo, tj. jedni druge prihvaćaju onakvima kakvi jesu, prihvaćaju se kao braća, samo tada se javlja snaga koja obuhvati i zahvati sve i čini da žive na čist novoj dimenziji, dimenziji Duha, pa nosi i očiti pečat Duha, a to je nepatvorena radost.

Naravno to se lakše postiže kad se radi o manjoj zajednici koja se okuplja oko oltara i koja je u tom pravcu već i učinila neke korake, pa se mogu i izmjenjivati neki određeni vidljivi znakovi jedinstva kao što su zajednička misa u određene svrhe, izmjena mišljenja, briga i iskustva. Međutim, to je i cilj koji trebamo sebi postaviti i kad su u pitanju veliki nedjeljni skupovi kao što je ovaj naš. Moramo se potruditi da izlazimo iz anonimnosti i da korisno upotrebljavamo znakove raspoznavanja i prihvaćanja koje nam bogoslužje pruža i nudi, kao npr. čin pomirenja, poljubac ili znak mira, pa, bude li nužno, pronalaziti i druge oblike.

“Gdje su dvojica ili trojica sabrana radi mene, tu sam ja među njima”- kaže Isus (Mt 18,20). Dakle, nužno je da se sabiremo “u njegovo ime”, da jedni druge primamo i prihvaćamo onako kao što je on nas primio i prihvatio, da on bude među nama, a s njime i njegova radost i njegov mir.

ČETRNAESTA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanja: Zah 9,9-10; Rim 8,9.11-13; Mt 11,25-30;

OTAC SVOGA SINA OBJAVLJUJE PONIZNIMA

196

Kao da nas pred ovom stranicom Evanđelja obuhvaća osjećaja poštovanja i straha. Kao da bismo, nekako, radije šutjeli i kao da se ne usuđujemo svojim slabim i siromašnim riječima uplitati i miješati u ovaj intimni aktualni dijalog između Sina i Oca. Da bismo se uključili i upleli u taj dijalog, treba nam snaga Duha Svetoga. Naime, sam Duh Sveti je u izljevu radosti potakao Isusa da govori i razgovara s Ocem u prisutnosti ljudi. Sv. Luka tu istu pripovijest započinje riječima: “U taj isti čas zatitra Isus od veselja u Duhu Svetom te reče” (Lk 10,21). A u drugom čitanju kaže nam sv. Pavao: “A nema li tko Duha Kristova, taj nije njegov”; a ako nije njegov, ne može ga ni shvatiti; zvuk njegovih riječi neće mu taknuti pamet i srce. “Tako nitko nezna što je u Bogu, osim Božjeg Duha” (1 Kor 2,11). A to što nam danas Evanđelje stavlja pred oči zaista su “Božje tajne” i “Božje dubine” (1 Kor 2,10): tajna koja postoji između Oca i Sina. Duh pozna tu tajnu jer je dio njega samoga; pače on je sam tajna ili tajanstvena veza između Oca i Sina. Stoga i može samo on tu tajnu objaviti i objavljuje je zaista onima koji vjeruju: “Mi smo primili Duha koji dolazi od Boga, da upoznamo darove, koje nam Bog dobrostivo darova” (1 Kor 2,12).

Zato se ovoj stranici Evanđelja približimo srcem malenih i s onim poštovanjem kojim je Mojsije izuo svoju obuču da bi se primakao gorućem grmu.

“Slavim te, Oče, Gospodaru neba i zemlje, što si ovo sakrio od mudrih i umnih, a objavio malenima (Lk 10,21). A malo kasnije, okrenuvši se k učenicima, reče: “Blago očima koje vide što vi vidite, ali ne vidješe” (Lk 10,23 sl.). “Te stvari”, “stvari koje vi vidite”: duboka tajna se krije u tim riječima. Krist još nikomu nije bio izričito rekao da je Sin Božji. Ne bi ga mogli shvatiti. Onoga dana kad to rekne otvoreno, ubit će ga kao bogohulnika

i bezbožnika. A to se stvarno i zbilo na procesu pred Velikim vijećem. Eto, zato se za vrijeme svoje službe radije naziva “sinom čovječjim”.

Ipak, najdublja tajna i njegov pravi identitet ostao je i dalje u ovome: On je Očev Sin, s njim jedno po naravi, tj. od istoga Duha, Bog od Boga. Trebalo je da barem njegovi najbliži i najintimniji počnu s uvjerenjem o njegovu božanskom sinovstvu, jer baš to će jednoga dana morati biti srž njihova propovijedanja svijetu. I zato je tog časa Isus počeo razgovarati s Ocem u njihovoj nazočnosti. Po tonu i načinu s kojim razgovara s Bogom oni će moći proniknuti da među njima dvojicom zaista postoji posebni, neponovljivi i vječni odnos, intimnost i zajedništvo kakvo nijedan čovjek nikada neće moći ni zamisliti. Obrača se Bogu nazivajući ga u svom jeziku s “Abba”, tj. Oče. Možemo pojmiti zašto su se Židovi, koji su ga slušali, sablažnjavali kad je izgovorio riječ “Jahve”. Koliko se zna, nijedan židovski molilac nikada se nije usudio Bogu obratiti takvom prisnošću i povjerljivošću.

Dakle, nakon svega toga, možemo čitati i nečuveno obećanje koje Isus daje na kraju odlomka današnjeg Evanđelja, a da se nimalo ne sablaznimo. Koji bi to čovjek mogao svim drugim ljudima reći: “Dođite k meni, svi vi, izmoreni i opterećeni, i ja ću vas odmoriti?” Možda je u povijesti čovječanstva bilo i drugih ljudi koji su to rekli, ali ih je povijest utjerala u laž: obećanje nisu mogli održati i izvršiti. Samo jedan, koji je nad pokoljenjima i nad svijetom, tj. samo Bog, može biti u stanju da zaista utješi sve izmorene i opterećene, pa makar ih materijalno i ne oslobodi od truda i opterećenja. Isus je to rekao i to čini. Ni danas nema ni jednoga, koji pođe k njemu i njemu u cijelosti povjeri svoj život, a da se ne vrati osvježen i osnažen nekom novom nadom.

Međutim, ovdje se već otvara jedno novo pitanje: tko uistinu ide k njemu? Komu to Otac uistinu objavljuje svoga Sina? Jednog je dana Isus rekao:” Nitko ne može doći k meni, ako ga ne privuče Otac moj” (Iv 6,44).

A koga to Otac privlači? Odgovara nam današnje Evanđelje: ne privlači mudre i umne, nego malene. I to je ona druga “Božja tajna” koju je objavio Isus, nimalo manje važna od prve da je Isus Božji Sin. Ali to mogu shvatiti samo maleni, ponizni, poslušni.

Doista se tako i zbiva: ponizni su bili najspremniji da ga prihvate i prime: palestinski neuki ribari, obične ženice iz puka, siromasi sa sela i iz gradova, grešnici, oni s ruba života... A oni drugi- mudri, kao Nikodem, i umni, kao Saul iz Tarza- morali su

prije prijeći i prevaliti dugi put silaženja i padanja s konja da bi stigli do one točke u kojoj čovjek izgubi pouzdanje u same svoje sile i snage, pa se prepusti i preda Bogu.

I danas se zbiva tako. Pače, to ponekada zna biti i napast za vjernike, napast na malodušnost. Gledaju unaokolo i što vide? Vide kako učeni, naučenjaci, ljudi od kulture ostaju daleko od vjere, često i kao otvoreni neprijatelji vjere. Nedjeljom u crkvi ne vide lica moćnih i glasovitih ljudi. Međutim, Isus je Boga slavio baš zato što je tako: "Slavim te, što si ovo sakrio od mudrih i umnih..." Da je drugačije, onda bi još jednom trijumfirala ljudska logika, a ne "ludost križa" (1 Kor 1,18). Naravno, nikomu, pa ni onome koji je mudar i uman, nije zabranjeno da pristupi k Božjim tajnama i nježnom Ocu. Kršćanstvo se ne oslanja na neznanje, nego na čovjekovu poniznost; ne osuđuje znanost i mudrost, nego oholost i čovjekovu preuzetnost.

Isus nas je htio poučiti baš tome putu. I sam je postao ponizan i krotak da bi nam mogao reći: Učite od mene!

PETNAESTA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanja: Iz 55,10-11 Rim 8,18-23; Mt 13,1-23;

SJEME JE RIJEČ BOŽJA

Evo nas usred ljeta. Ovo je vrijeme kad u prirodi dozrijevaju plodovi i sabire se ljetina. Točnije, dobra "majka zemlja" - kako je naziva Sv. Franjo - daje čovjeku sjeme za sjetvu i kruh za jelo (prvo čitanje). Ponavlja se velebno godišnje čudo umnažanja kruha, iako to čudo neke zatekne ravnodušne i nezahvalne zbog toga što se ono zbiva i redovito i po običaju.

Ni bogoslužje nije ravnodušno prema tim velebnim trenucima prirode koji daju ritam i životu čovjeka i životu zemlje. Bogoslužje nas danas pozivlje da gledamo u dozrele plodove. U pripjevnom psalmu uključuje nas u pjesmu divljenja i zahvale Stvoritelju za divan život stvorenja i polja. Čitav proizvodni proces zemlje ukazuje se kao Divni Božji dar, a savršeno izvršenje i posluš sa strane stvorenja.

Bogoslužje se, međutim, ne zaustavlja samo na pjesničkom i zanosnom promatranju prirode. Ono se izdiže i promatra i drugu sjetvu: sjetvu u kojoj je teren čovjek, sijač je Bog, a sjeme je Božja riječ. Dakle, radi se o veoma važnom vidu. Prisposoba o terenu, sijaču i sjemenu iznesena je s toliko realizma da, s te

strane, čovjek jednostavno sebi mora postavljati pitanje: koliko sam ja kršćanin, čak, i prije toga, koliko sam ja čovjek?

Prvo čitanje naglašava važnu značajku Božje riječi - njezinu uspješnost, plodnost: "Kao što dažd i snijeg s nebesa silaze i ne vraćaju se onamo dok se zemlja ne natopi, oplodi i ozeleni, da bi dala sjeme sijaču, i kruha za jelo, tako se riječ koja iz mojih usta izlazi ne vraća k meni bez ploda, nego čini ono što sam htio i obistinjuje ono zbog čega je poslah" (Iz 55,10-11).

Taj način izražavanja, koji je i za nas tako rječit, bio je još rječitiji za ljude kojima se obraćao Izaija: za ljude koji su vodili bitku s pustinjom i osjetili njezinu neplodnost, za ljude za koje je kiša bila sinonim života. Dakle, gdje padne Božja riječ, tu niče život; ona nikada ne proklija uzalud.

Evangelje nas primorava da pođemo i korak dalje; pače, nadopunjuje ono što tvrdi i Izaija ističući i drugu istinu, čak i važniju od današnje poruke. Riječ Božja je u samoj sebi uvijek uspješna, ali joj se čovjek može ipak oduprijeti slobodnom voljom i učiniti je neplodnom. I kiša može biti neplodna, ako padne na kamenje. To je tajna odnosa između milosti i slobodne volje, između Božje svemogućnosti i čovjekove slobode. Kao što je svjetlo jedinstveno i jedno, a proizvodi različite boje - bijelu, crvenu, žutu itd. - prema tome kakvog je ustrojstva tijelo na koje ono pada, tako je i Božja riječ uvijek živa i djelotvorna, ali proizvodi različite učinke i plodove, prema tome kakva su srca u koja ta riječ pada.

Isus nam je pred očima stavio nekoliko slučajeva: površno srce, suho i kamenito srce, rastreseno srce i, napokon, dobro i raspoloživo srce na riječ Božju.

Možemo se pitati: kojoj kategoriji terena pripada naše srce? Jesmo li mi oni koji Božju riječ čuju, ali je zatim zaborave i dozvole da ih zaokupe druge brige? Ili, možda, oni koji Božju riječ prihvate časovito u zanosu, ali je još brže zaborave? Takvih je najviše. Sv. Jakov ih nazivlje "zaboravljivim slušaocima" i uspoređuje ih s čovjekom koji promatra svoje lice u ogledalu: "Ako tko sluša Riječ, a ne izvršuje je, sličan je čovjeku koji promatra svoje naravno lice u ogledalu; pogleda se i ode, i odmah zaboravi kakav je bio" (Jak 1,23 sl.)

Nego, radije bih se zaustavio nad onim što je u današnjem Evangelju pozitivno i ohrabrujuće: Božja riječ nailazi na spremna i raspoloživa srca, dobar teren. Najbolji je teren bila Marija, jer je sve Božje riječi primala i pohranjivala u svome srcu (usp. Lk

2,19). Dobar su teren bili i apostoli i učenici koji su primali riječ i propovijedali je narodima natapajući je vlastitom krvlju.

Tko je danas dobar teren koji donosi urod? To je, prije svega, kršćanin koji žeda za Božjom riječju, voli je, nastoji da je sluša, da je shvati, uvjeren da “ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi koja izlazi iz usta Božjih” (Mt 4,4). To je onaj koji riječ primjenjuje na svoj život; koji toj riječi zna dati i način i prostor, nad njom razmišlja, nastoji da ona pusti žile u njegovo srce, da rasvjetljuje nakane, učvršćuje odluke, tako da se te odluke pretvaraju u evanđeoska djela, tj. da donose stotruki ili šezdesetostruki plod, o čemu govori Isus na kraju svoje prispodobe.

Koliko ćemo mi biti dobar teren, ovisi o tome koliko smo spremni i sposobni pustiti da nas prožme Evanđelje, koliko ćemo Evanđelju upriličiti svoje mišljenje, svoje prosuđivanje vrednota, u jednu riječ: ovisi o mjeri našega obraćenja.

ŠESNAESTA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanja: Mudr 12,13 . 16-19; Rim 8,26-27; Mt 13,24-43;

ČEMU JE SLIČNO NEBESKO KRALJEVSTVO?

Kraljevstvo nebesko može se usporediti s čovjekom koji je posijao dobro sjeme. Kraljevstvo nebesko može se usporediti i s goruščinim zrnom. Kraljevstvo nebesko može se usporediti i s kvascem. Dovoljne su te početne riječi triju prispodoba da shvatimo kako nam Isus govori o nebeskom kraljevstvu koje se, ipak, nalazi na zemlji, Naime, samo na zemlji ima prostora za kukolj i za rast; samo na zemlji postoji tijesto u koje se meće kvasac. U onom konačnom kraljevstvu neće biti ništa od toga, nego samo Bog koji će biti sve u svima.

Dakle, Isus trasira položaj Crkve u povijesti. I te su prispodobe bitne za shvaćanje naravi, zadaće i sudbine Crkve.

Prispodoba o goruščinom zrnu koje se ubrzo razvije u veliko stablo označuje rast Božjega kraljevstva na zemlji. U svojim počecima to je kraljevstvo zaista bilo kao zrno. Isto tako, poistovjećuje se sa samim Kristom “pšeničnim zrnom koje je palo u zemlju i umrlo” (Iv 12,24). Ali iz toga u zemlju palog zrna rodio se klas, rodilo se čitavo tijelo, tj. Crkva. Ona raste natapana Božjom riječju i krvlju apostolskoga svjedočanstva. Kroz najkraće vrijeme razvija se u ogromno stablo koje svoje grane širi po svemu poznatom svijetu. Čitavi narodi, poput

ptica, dolaze i počivaju na njezinim granama; primaju krštenje, pa i sami postaju grane toga stabla Crkve. I mi smo iz broja tih ptica koje su došle i ugnijezdile se po granama velikog stabla nebeskoga kraljevstva.

Rast Kraljevstva označuje i prispodoba o kvascu. Ali, taj je rast sasvim drukčiji, ne toliko u širinu, koliko u dubinu: označuje preobraziteljsku snagu koju ono posjeduje, čak toliko da sve obnavlja i čini da ljudi od trome mase postaju "kruh zajedništva s tijelom Kristovim", tj. kruh koji se Bogu prinosi. Kvasac je u pravom smislu riječ snaga Duha koji djeluje u Kraljevstvu. U drugom čitanju pokazao nam ga je sv. Pavao na djelu u srcima onih koji vjeruju, tamo gdje i započinje svako pravo vrenje i svaka obnova. Duh Sveti svojom snagom stvara novoga čovjeka, stvorena po slici uskrsloga Krista.

Učenici su te dvije prispodobe shvatili sasvim lako. Ali, ne i prispodobu o kukolju. Kasnije - kad je otpustio mnoštvo i ušao u kuću - pristupili su k njemu govoreći: "Razjasni nam prispodobu o kukolju na njivi." I Isus je prispodobu rastumačio. Rekao je da je sijač on sam, da su dobro sjeme djeca Kraljevstva, kukolj sinovi Zloga, a žetva svršetak svijeta.

"Njiva je svijet": ta izreka je u kršćanskoj starini bila predmet znamenite rasprave koju bi nužno trebalo imati pred očima i danas. U ono vrijeme postojalo je krivovjere donatista, koji su stvar postavljali sasvim površno: na jednoj strani je crkva, sva dobra i svi u njoj dobri; na drugoj strani je svijet, krcat sinova Zloga, bez ikakve nade u spasenje. Crkva bi po njima bila kao neki "zatvoreni vrt", još bolje, kao Noeva lađa u kojoj spasenja od općega potopa ima samo za nekoliko njih. Međutim, pobijedilo je mišljenje sv. Augustina o univerzalnosti Crkve. Crkva je, kao takva polje u kojem rastu zajedno pšenica i kukolj, dobri i zli. "Koliko li je ovaca još vani, a koliko vukova još unutra" - govorio je sv. Augustin. Svijet se ne dijeli na sinove i tmine i sinove svjetlosti, jer svi smo mi sinovi tmine, svi kukolji, ali i svinaravno, ako to hoćemo- određeni da postanemo djeca svjetlosti i dobra pšenica primajući Kraljevstvo i obraćajući se. Nema u Crkvi unaprijed sigurnih i nesigurnih, nema kasta odabranih i kasta osuđenih.

Jest, njiva je svijet, ali je i Crkva: mjesto u kojem ima prostora za rast. za obraćenje, i nadasve za nasljedovanje Božje strpljivosti. "Zli su na ovome svijetu ili zato da se obrate ili zato da se dobri vježbaju u ustrpljivosti" (sv. Augustin).

Rekosmo, Božja strpljivost. Baš to i jest glavna misao prispodobe i današnjega bogoslužja. Prvo čitanje je išlo za tim da nam pomogne te tu misao prihvatimo pjesmom Božjoj snazi koja se očituje u ustrpljivosti: "Ti, silni gospodar, sudiš blago i upravljaš nama s velikom pažnjom... A takvim si djelima narod svoj poučio, da pravednik ima biti čovječan; podario si sinovima svojim dobru nadu, jer daješ pokajanje za grijeha".

Uostalom, Božja ustrpljivost ne stoji u tome da Bog čeka sudnji dan i da s više zadovoljstva kazni. Takva je često ova naša lažna ljudska strpljivost. A Božja je blagost, milosrđe, želja za spasenjem. "Zar ne znaš da dobrota Božja hoće da te vodi k obraćenju?" (Rim 2,4). I zaista, Bog je, kako pjeva pripjevni psalam, "milosrdan i blag, spor na srdžbu - sama ljubav i vjernost".

Stoga, eto, u Kraljevstvu takvog Boga i nema mjesta za nestrpljive slugе, za narod koji kao i da ne zna činiti ništa drugo nego zazivati Božje kazne na druge i Bogu naređivati svaki put koga mora lupiti. Onoj dvojici učenika, koji su jednoga dana tražili da zapovjede ognju neka siđe s neba i uništi one koji su ih odbili, Isus je rekao: "Ne znate čijega ste duha" (Lk 9,55). Možda bi taj isti ukor Isus mogao uputiti i ponekom od nas, jer i mi znamo biti previše revni u traženju pravde, kazna i osveta za one koje mi smatramo kukoljem svijeta. Kao da nas, nekako, i Božja ustrpljivost i Božja šutnja sablažnjuju.

I nama je stavljen za uzor strpljivost onoga vlasnika njive. Moramo pričekati vrijeme žetve. Ali ne kao one slugе s kosom u ruci, koje je vlasnik njive jedva zadržao da ne počnu odreda kositi. Kao da smo željni vidjeti kakvo će izgledati lice opakih na sudnji dan. Naprotiv, moramo se ponašati kao ljudi koji ni sami nisu sigurni da li su samo dobra pšenica, a ne i kukolj.

Dakle, u evanđeoskoj prispodobi krije se poziv na poniznost i milosrđe. I to sasvim konkretni poziv koji, ako hoćemo, možemo početi primjenjivati odmah nakon izlaska odavle i povratka u kuću. Ima li netko koji je pogriješio, jedan ili više njih, neka kod prvog susreta s nama u našim očima pročitaju da smo s njima, da ih više ne osuđujemo, jer nam je Božja riječ iz današnjega Evanđelja iz ruke izbacila kosu kojom smo samopozvano htjeli požeti kukolj.

Vidjeli smo da smo svi mi, zaista, u isto vrijeme i pšenica i kukolj. Samo je Jedan bio pšenica bez kukolja, tj. bez grijeha.

To je ono zrno koje je jednog dana palo u zemlju i umrlo. Sada to zrno, koje je postalo kruh, dolazi k nama da nas pretvori u Božju pšenicu.

SEDAMNAESTA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanja: 1 Kor 3,5. 7-12; Rim 8,28-30; Mt 13,44-52;

SAKRIVENO BLAGO

Isus nam i dalje govori o svome Kraljevstvu pomoću drugih prisposoba. To je bio njegov omiljeni način govorenja. Ali, dok su prošle nedjelje prisposobe u prvi plan stavljale što je kraljevstvo nebesko u njemu samome, u njegovu sastavu (pšenica i kukolj), u njegovu djelovanju (kvasac) i u njegovu rastu (zrno gorušičino), današnje prisposobe - o trgovcu koji traga za dragocjenim biserom i seljaku koji pronalazi sakriveno blago - govore, na prvom mjestu, o ponašanju čovjeka s obzirom na Kraljevstvo.

Prizovimo u pamet dvije situacije koje je Isus opisao. Neki je seljak kopao svoju zemlju i naišao na zakopano blago. Taj slučaj nije morao biti ništa neobično kod starih, jer su oni običavali s mrtvacem zakopavati i sve njegove dragulje i nakite. U Palestini još i sada pronalaze stare grobove s takvim blagom. Naravno, seljak se, zadovoljan, vraća kući, prodaje sve što ima i kupuje ono polje da bi tako postao vlasnikom blaga. Naravno, ponašanje toga čovjeka s moralne strane nije sasvim besprijeorno. Ali, Isus svoju prisposobu i ne oslanja na to, jer ima drugu nakanu. Sve što ta prisposoba želi poučiti jest ona odlučnost da se liši svega što ima (a tko zna koliko je sitnih dragih stvari bilo u onome što je prodao!), da bi se domogao blaga. Slično je učinio i trgovac iz druge prisposobe. Trgovao je s dragocjenim biserima, draguljima. Već je imao i čitavu oveću kolekciju. Ali onoga dana kad je otkrio primjerak koji je bolji od svih drugih, prodaje čitavu kolekciju, uz koju je sigurno bio i osjećajno mnogo navezan, i kupuje taj dragocjeni biser. U oba slučaja suočeni smo s nekim izborom, odlukom: izborom stvari koja je bolja, pa i onda kad je to vezano uz žrtvovanje svega drugoga.

Takav izbor bolje stvari predlaže Isus i nama ljudima na jednom neizrecivo odlučnijem planu. Što nam u stvari želi reći s ove dvije prisposobe?

Došao je na zemlju da donese nebesko kraljevstvo, a to znači: da donese istinu i sami Božji život i to ponudi ljudima;

stvarnost Božju koja ima i svoje vidljivo i stvarno lice, a to je Crkva koju je on utemeljio; napokon, stvarnost koja na ovoj zemlji raste u vjeri, ufanju i ljubavi, u očekivanju da, tako reći, bude presađena u nebo, u posjedovanje vječnoga života i vječne sreće.

To je nebesko kraljevstvo blago, pače jedino blago, jedina uistinu važna stvar. Važna tako i toliko, da onaj koji nju ima, ima sve, makar i ne imao ništa drugo; a onaj koji nje nema, nema ništa, makar čitav svijet bio njegov: "Što koristi čovjeku ako dobije sav svijet, a izgubi svoj život?" - kaže Isus; tj. ako ne zadobije Božje kraljevstvo? (Mt 16,26).

204

Kada se radi o tome blagu, zaslužuje ne samo da se čovjek radi njega odrekne svega nego da se, kako kaže Isus, odrekne i samog života, jer tko izgubi svoj život radi kraljevstva nebeskog, sačuvat će ga; a tko sačuva svoj život, izgubit će ga (usp. Mt 10,39). Ako ustreba, zaslužuje da se odrekneš svoga oka ili svoje ruke, jer je bolje da uđeš u nebesko kraljevstvo samo s jednim okom i samo s jednom rukom negoli da ti cijelo tijelo bude bačeno u pakao (usp. Mt 5,29).

Dakle, nebesko je kraljevstvo to jedino i neusporedivo blago, jer samo u njemu čovjek nalazi svoje spasenje, ostvaruje svoje životno određenje i svoje vječno blaženstvo. Kada prođu nebo i zemlja, ili već i prije toga velikog dana, kad svatko od nas pođe s ovoga neba i s ove zemlje, i za njega završi sve, ostat će samo nebesko kraljevstvo pred njim otvoreno ili zatvoreno, prema tome za što se odlučio za vrijeme svog života. Dakle, nebesko je kraljevstvo zaista blago, jedino pravo blago.

Ali, ono je - kako kaže prispodoba - sakriveno blago, blago koje se teško pronalazi. Dosta je pomisliti na one koji još ne poznaju Evanđelje i Crkvu i nakon dvije tisuće godina otkako to blago postoji na zemlji. Ali, i ne moramo ići daleko i misliti na one koji žive u nepoznavanju Evanđelja, jer je nebesko kraljevstvo sakriveno blago i za kršćane; sakriveno i zato što ga uvijek treba otkrivati, a i zato što se teško otkriva.

Ono je i osobito, naročito blago. Svojim sjajem ne zasljepljuje kao zlato, tako da bi pobuđivalo i privlačilo pohlepu. Onomu koji ga posjeduje ne obećaje ni prestiž ni moć. Dapače, to blago od onoga koji ga ima traži žrtvu, odricanje; zahtijeva da se sve drugo prodaje, iz dana u dan, da bi se ono sačuvalo, iako se već i u ovom životu često to čega smo se odrekli radi nebeskoga kraljevstva vraća u stostrukoj vrijednosti u dobrima i radostima

druge vrste. Sva je vrijednost toga blaga u srcu i u očekivanju onoga časa kad ćemo čuti onaj odlučni: “Dođite, blagoslovljeni Oca mog, i primite u posjed kraljevstvo” (Mt 25, 34).

OSAMNAESTA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanja: Iz 55, 1-3; Rim 8, 35.37-39; Mt 14, 13-21;

KRUH I RIJEČ BOŽJA

Bogoslužje riječi ove nedjeljne mise započinje ulomkom iz knjige proroka Izaije, zapravo njegovim pozivom: “O vi svi koji ste žedni, dođite na vodu. Bez novca i bez naplate kupite i uživajte vino i mlijeko! Zašto da trošite novac na ono što kruh nije, i nadnicu svoju na ono što ne siti?”

Koja je to voda i tajanstvena hrana koju nam Bog preko Prorokova poziva preporučuje za jelo i piće da bismo utazili svoju glad i žeđ? Odgovor na to pitanje daje nam sav preostali dio današnjih biblijskih čitanja.

Bog kaže da mi ljudi, nažalost, trošimo svoju imovinu na stvari koje ne mogu zasititi našu glad; stvari koje nas ne zadovoljavaju. Mi smo spremni sve to i priznati. Zaista, trošimo i život i sredstva i vrijeme da bismo postigli nešto što nas nije kadro zasititi - donijeti nam mir, spokoj, veselje. Ti promašeni ciljevi su bogatstvo, uživanje, dostignuća i tekovine u kojima smo cilj mi sami sebi.

Bog nam kaže da tražimo nešto drugo; da tražimo na drugoj strani, kao što je učinio i Isus s apostolima koji su lovili ribu u Tiberijadskom jezeru. Lovili su čitavu noć, uporno bacajući mreže uvijek na istu stranu lađe, i nisu ulovili ništa. Isus im reče i baciše mrežu na drugu stranu. I uslijedio je čudesan ribolov (usp. Iv 21, 4).

A što kaže nama? S koje strane mi moramo baciti mreže i tražiti? Neki odgovor već imamo u spomenutom ulomku proroka Izaije: “Priklonite uho i k meni dođite, poslušajte, i duše će vam živjeti”. Dakle, prvo što moramo tražiti jest riječ Božja. Moramo biti spremni slušati, priklanjati uho duše da čujemo Božju riječ: “Najprije tražite kraljevstvo Božje...” (Mt 6, 33).

Međutim, baš u toj stvari zna kao eksplozija zagrmjeti prigovor današnjeg čovjeka: Ima li uopće smisla govoriti o Božjoj riječi, kad je čovjek gladan brašnenog kruha, kad milijuni nedovoljno othranjene djece umiru od gladi?

Isus je rekao svojim učenicima: "Dajte im vi jesti!" Čudo je započelo onda kad su u zajednici stavili ono što su imali: pet kruhova i dvije ribe. Dakle, čudo je u stvari započelo kad su oni koji su već imali ručak taj ručak podijelili sa drugima.

Ta stranica Evanđelja može, zaista, unijeti neku smetenost i zbunjenost u nas kršćane, pogotovo u nas koji pripadamo bogatijim narodima Zapada. U prispodobi s ogromnim mnoštvom gladnih - a takvih je oko tri četvrtine čovječanstva - mi smo oni koji imaju pet kruhova i dvije ribe, ali nam se nekako ne da ih s drugima dijelimo. Bog i danas u prirodi umnaža kruhove i ribu, ali ih bogatiji zadržavaju za sebe umjesto da ih dijele mnoštvu. Katkada se dogodi da ih radije i unište, ako ih ima previše, kako im ne bi morali smanjivati cijenu na tržištu.

Što onda činiti? I u Isusovo je vrijeme bilo strašnih nepravdi. Ipak on nije rekao: "Dignite najprije revoluciju", nego je rekao: "Tražite najprije kraljevstvo Božje", jer Božje kraljevstvo i njegova pravednost mogu skloniti da otvaraju ruke, da dijele mnoštvu svoj kruh i da se bore i za onu društvenu pravednost, pravednost na ovom svijetu.

U drugom čitanju dao nam je Sv. Pavao veoma važno upozorenje: Riječ koju nam nudi Bog nije ni prazna ni hladna ni neplodna, kao što je to često naša ljudska riječ: Božja Riječ jest Božja ljubav u Kristu. Nitko ne može izbrisati tu ljubav, nitko nas ne može rastaviti od nje.

Ta Kristova ljubav sada postaje kruh za ublaženje naše gladi; umnaža se za nas, da ga mi dijelimo braći zajedno s onim drugim kruhom, kruhom koji hrani tjelesnu glad.

DEVETNAESTA NEDLJEJA KROZ GODINU

Čitanja: 1 Kor 19, 9- 13; Rim 9, 1-5; Mt 14, 22-33;

"LAĐA JE BILA ŠIBANA VALOVIMA"

Prva kršćanska zajednica je sačuvala uspomenu na ovu noć čudesa, jer je u njoj, kao u nekoj vrsti prispodobe, gledala označen svoj položaj u svijetu. Kad je Matej pisao svoje evanđelje, Isusa više nije bilo na zemlji; tako reći, mnoštvo ga je već otpustilo i lađicu Crkve gurnulo u valove da bez njega počne ploviti na velikom moru povijesti. Ali, Crkva u toj novoj situaciji nije prevalila mnogo puta, a onda se dugoše prvi valovi progonstva. Najprije u Jeruzalemu: učenici su u zatvoru, Stjepan je ubijen,

Crkva je primorana da se rasprši po Palestini. Eto, tada Crkva živi tu situaciju protivnog vjetra i straha. Tako apostol Petar piše: "Oduprite se čvrsti u vjeri, znajući da vaša braća po svijetu podnose iste patnje" (1 Pt 5, 9).

Kad je , u situacijama kao što je ova, zajednica slušala evanđeosku Matejevu pripovijest, iz nje je uvijek crpila sigurnost: Učitelj ni sada nije daleko; neće dopustiti da se sami borimo s valovima. To se pouzdanje temeljilo na uvjerenju i sigurnosti da je on uskrsnuo i da živi.

A dotle je potrebno samo jedno, da se ne potone: ne gubiti pouzdanje i u teškoćama ne kloniti duhom; ne gledati dolje ili naokolo, ni na valove koji bijesne, nego naprijed, prema Kristu. Tone samo onaj koji u vjeri koleba. Petar je to iskusio u svom životu.

Završetak današnjeg ulomka Evanđelja obilježio je Crkvi konkretni obrazac: ostati u lađi i zajedno s apostolima izraziti svoju vjeru koja spašava: "Uistinu, ti si Sin Božji!"

A danas? Što iz ove zgode možemo iščitati mi kršćani koji smo se pojavili toliko stoljeća kasnije? Možda postoji jedna pojedinost nad kojom bi se morali pomnjojije razmišljati. Isus je došao nekako na isteku noći, ne prije; došao je baš u času kad su na vrhuncu bili i kušnja i umor; onda kad se činilo da će oni sve morati rješavati vlastitim snagama, jer je Učitelj daleko i ne čuje se, šuti.

Zar naše današnje duševno stanje nije pomalo slično tome? Netko je baš i rekao, da je dobro da bude tako; da se moramo naviknuti ići naprijed "kao da Boga i nema" (D. Bonhoeffer) udarajući sami našim veslima po vodi, u tišini i u tami noći. Kaže se da je prava vjera ona koja se živi baš tako; vjera koja Boga ne pretvara u onoga koji zatvara rupe i od koga tražimo da nam dade da plovimo po vodama života a da ne skvasimo noge.

Može i to biti istina. Međutim, čini se da Evanđelje od nas ne traži baš toliko. Čak se čini da nas potiče da mu se obraćamo, da ga molimo, čak da ga i pitamo: "Učitelju, zar se tebe ništa ne tiče što mi ginemo?" (Mk 4, 38). Razumije se: da ga molimo ne samo za sebe nego i za sve one koji su lađi: za Crkvu, da bi, kad se sve stiša, mogla svijetu hrabro svjedočiti svoju vjeru u Krista.

Čuli smo u prvom čitanju da se Ilija susreo s Gospodinom u "šapatu laganog i blagog lahora". Nakon što ga je tražio u silnom vihoru i potresu, pronašao ga je u tišini i miru, i zakrio lice da mu se pokloni.

I mi čekamo susret s našim Gospodinom u miru ovoga našega nedjeljnog skupa. Više ne moramo zakrivati lice. Ovo je trenutak da nam on daruje tu “prisutnost mira” koji smo i više puta zatražili u pripjevnom psalmu današnje mise.

DVADESETA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanja: Iz 56, 1.6-7; Rim 11, 13-15.29-32; Mt 15, 21-28;

PROBLEM ONIH VANI

208

Riječ Božja na ovoj misi poziva nas da razmišljamo o jednom problemu koji svakog dana postaje sve oštiji: o našem odnosu s “onima vani”, tj. kakav stav zauzimati prema svima onima koji nisu kršćani.

Nekoć taj problem nije bio tako oštar. Isusovi su učenici živjeli u svijetu koji se priznavao kršćanskim i u kom su čak i ateisti izjavljivali da “ne mogu a da se ne nazivaju kršćanima” (B. Croce). Sada se situacija promijenila: narodi se miješaju, dolaze i odlaze s pozornice. Nitko više nije ograđen svojim nacionalnim granicama. Čak još više: to suočavanje sada se zbiva u samoj našoj kući. I sam naš kraj više nije u svojoj vjeri onako monolitan kao što je bio prije par desetljeća. Kako se ponašati prema svim tim osobama koje ne pripadaju Katoličkoj crkvi?

Prvo čitanje iz knjige proroka Izaije prenosi nas u krilo hebrejskog naroda. Tu je dioba bila očita: s jedne strane, izabrani narod, određen da primi savez i obećanja; s druge strane, svi ostali narodi. Ljudski rod se dijeli na Židove i pogane. Ipak su jedna vrata ostala otvorena, makar u jednom smjeru: i tuđinci mogu “pristati uz Gospodina da mu služe”. Ako prihvate zakon, oni mogu ući u Savez i hram će Božji biti “Dom molitve za sve narode”.

Riječi apostola Pavla, u drugom čitanju, dovela nas je pred novu i u nekom smislu drukčiju situaciju. Sada je i izabranje i spasenje prešlo na pogane: kakav stav zauzeti prema Židovima? Židovi ostaju izabrani narod. Pavao ostavlja prostora za nadu: “I oni, Židovi, zadobit će jednog dana milosrđe”.

Evo nas i na Evanđelju. Isus se povukao u krajeve tirske i sidonske, gdje su obitavali pogani. I neka žena dođe i moli ga da joj ozdravi kćer. Na prvi mah kao da je Isus odbija, ali, odmah zatim, dirnut njezinom vjerom, udovoljava njezinoj molbi. Nije više presudna pripadnost nekoj rasi, nego vjera u njega: “O

ženo, velika je vjera tvoja". Ograde ruši vjera a ne opsluživanje zakona.

Ima li još nešto važno i aktualno za nas koji živimo u ovako različitoj povezanosti? Što reći o onoj našoj braći koja žive posred nas, ali za koje se kaže da su izvan Crkve, ili, da su nevjernici?

Jednog dana obavijestili Isusa da neki čovjek "izgoni đavle" a nije njegov sljedbenik. Tražili su da mu on to zabrani. A Isus odgovori: "Nemojte mu braniti. Tko nije protiv nas, taj je za nas" (Mt 9, 38-40). Od nas Krist traži da ne budemo ljubomorni na one koji "čine čudesa" izvan Crkve, da ne omalovažavamo i ne poričemo ono što se čini za oslobođenje čovjeka, svjetovne pokrete, makar bili i protuklerikalni. Sv. Justin govoreći o tekovinama poganske Grčke, rekao je: "Sve ono lijepo što je rekao ili učinio bilo tko pripada i nama kršćanima, jer se mi klanjamo Riječi". Možda je došao čas da još jednom ponovimo - u još širem smislu - ono što je apostol Petar rekao, kad je u Crkvu primao prvog poganina: "Njemu je mio u svakom narodu onaj koji ga priznaje i čini što je pravedno" (Dj 10, 35). Bezbrojne ljudi vjeruje u Boga i Boga ljube, zazivaju ga možda i intenzivnije od nas; jednog će dana Bog pronaći načina - ili već na ovome svijetu ili poslije njega - da nas sve sabere kao izmirenu braću oko velikog stola svoga Kraljevstva.

Na nama je da poduzmемо sve, kako bi se ova prešutna pripadnost - ovo "bezimeno kršćanstvo" kako se to danas kaže - čim prije, ali bez ikakve prisile, pretvorilo u otvorenu pripadnost i prihvaćanje Isusa i njegove Crkve.

DVADESET I PRVA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanje: Iz 22, 19-23; Rim 11, 33-36; Mt 16, 13-20;

TKO JE ISUS IZ NAZARETA?

Što o Isusu iz Nazareta govore današnji ljudi? Odgovora je veoma mnogo i često ih nije lako dešifrirati. Ovdje se želimo osvrnuti samo na neke, koji su najviše u opticaju i tijeku. Najprije, što kažu *mladi*? To bolje od sviju kaže Magdalena u filmu koji su oni ostvarili i koji je za njih snimljen: "Bio je čovjek, i samo čovjek!" (Jesu Christ Superstar). To je posvemašnje počovječenje Krista.

Da li je za sve to dovoljna definicija: "čovjek, i samo čovjek"? Na kraju se uvjerimo da nije dosta pa se ponovno javljaju pitanja:

“Ma, tko si ti, Isuse? Jesi li zaista onaj za kojega kažu da jesi?” Dakle obzorje ostaje i dalje otvoreno: Isus mladih kao da je još na početku, na polasku; nije s ove strane, kao drugi ljudi - to je sigurno; ali ima u njemu nešto što nadilazi taj horizont.

Tko je Isus iz Nazareta? Nađe se i danas netko tko na to pitanje odgovara kao i onda: prorok! To kažu *političari*, neki marksisti (E. Garauday, E. Bloch i drugi), ili, jednostavno, ljudi koji se angažiraju za pravedniji svijet. Razumije se, za njih je Isus prorok povijesti, a ne Božji prorok. Onaj koji je razbio tabue i strah; onaj koji je osvijestio napuštene i potlačene i tako izdaleka pripravlja njihov ustanak i njihovo oslobođenje. Kažu: Isus je politički mučenik.

Tko je Isus iz Nazareta? Treći odgovor dolazi od učenih: filozofa i teologa. “Slobodan čovjek koji je, na Uskrs, zarazio ljude svojom slobodom” (P. Van Buren). “Potpun čovjek”, rekao je drugi (P. Schoonenberg), to jest čovjek koji je do kraja ostvario sve čovjekove mogućnosti, pa se stoga može staviti za uzor i pravac ljudskoga življenja; čovjek u kojemu se Bog ponazočio i posvema i definitivno.

To je, više-manje, ono što ‘svijet’ kaže o Isusu danas. No, Isus je postavio i drugo pitanje: “A što vi kažete, tko sam ja?” “Vi”, tj. učenici koji su ga upoznali izbliza, koji su slušali njegovu riječ. Od njih Gospodin očito čeka odgovor koji će biti drukčiji od onoga što ga je dao svijet.

Ni danas se Isus ne zadovoljava samo time da mi, njegovi učenici, znamo što o njemu kaže ova naša kultura oko nas. Traži naš odgovor. To je onaj isti odgovor što ga je dao Petar: “Ti si Krist-Pomazanik, Sin Boga živoga”. U tom je dogovoru, kao u nekoj jezgri, čitava kristologija, nauk o Kristu. Eto, to je odgovor vjere na pitanje: “Tko je Isus?” Što onda znače odgovori “svijeta - ljudi” koje smo slušali na početku? Ne predstavljaju *vjeru*, predstavljaju *traženje*; ne dolaze odozgo, nego odozdo, to jest u svjetlu iskustva, razuma i vlastite ideologije.

Međutim, u ovome baš i leži naša najveća opasnost: o Isusu postoji odgovor koji je star koliko i Crkva. Mi taj odgovor usvajamo i ponavljamo ga, sigurni da smo tako riješili problem. A to nikako nije dovoljno. Taj odgovor vjere postaje mrtav, ako ga trajno ne obnavljamo, ponovno ne živimo i, tako reći, ne presađujemo u svako pokoljenje i u svaku kulturu. Čak i više: ovaj odgovor, makar u samome sebi živ, za mene postaje bez značenja, ako ga ne učinim i svojim odgovorom, ako ga ne pounutrašnjim, nego ga i dalje ponavljam mehanički.

Kada smo već stigli doвле, bilo bi vrijeme da prestanemo s umovanjem a započnemo svjedočenjem, a to znači: sabrati naše doživljavanje Isusa onako kao što su to učinili i apostoli. Prepoznati ga u lomljenju kruha.

Moramo se još jednom vratiti na one odgovore "ljudi-svijeta". Rekli smo da oni predstavljaju traženje a ne vjeru, put a ne cilj. U nekom smislu ti su odgovori prijeko potrebni vjeri Crkve. Traženje vjeru obnavlja i nadasve utjelovljuje. To na poseban način čine oni koji ne vjeruju, razmišljaju o njegovoj osobi u svjetlu problema i uvijek novih zahtjeva koji se pojavljuju u povijesti. Oni postavljaju uvijek nova pitanja i sile nas na da dajemo uvijek nove odgovore.

Ulomak iz Evanđelja završio je riječima: "Tada naredi učenicima da nikome ne kazuju da je on Krist". To je jedina stvar u Evanđelju koja više nije na snazi. Onda je bilo potrebno da učenici šute o toj 'mesijanskoj tajni', jer svijet nije bio spreman da je primi. Ali danas ne, danas, naprotiv, Isus nama, svojim učenicima, zapovijeda da svima govorimo da je on Krist: da to posebno govorimo 'svijetu' koji i dalje pita tko je Isus iz Nazareta.

DVADESET I DRUGA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanja: Jr 20, 7-9; Rim 12, 1-2; Mt 16, 21-27;

"TKO NE UZME SVOJ KRIŽ..."

Danas je naše bogoslužje riječi započelo ulomkom iz proroka Jeremije. Čuli smo kako prorok sebi daje nekog oduška, neku vrstu njegove dramatične ispovijedi pred Bogom. Bog šalje proroka da navješćuje "nasilje i propast", to jest vrijeme trpljenja i kušnje, i to narodu koji, sasvim suprotno, ima uši da sluša proroke kad mu laskaju i kad ga uljuljavaju navještajem mira i sigurnosti: Imamo - kaže - hram Gospodnji.

U tim uvjetima, prorok, koji uistinu govori u Božje ime, postaje "prigoda za podsmijeh i porugu"; drže ga neuravnoteženim čovjekom koji proriče same nesreće. I zato kaže sam u sebi: "Neću više misliti na Boga, niti ću govoriti u njegovu ime". To je već napast bježanja pred neizbježivim zahtjevima proročkog zadatka, napast da više ne govori u Božje ime, ili da govori samo ono što narod rado sluša: ono što povlađuje njegovoj želji za uživanjem i uljuljava ga u lažnu sigurnost. Ali prorok neće dezertirati jer je

Božja riječ prodrila u njega kao rasplamtjeli oganj koji prorok ne može izdržati. Stoga neće šutjeti.

U drugom čitanju čuli smo kako sv. Pavao potiče kršćane da "prikažu svoja tijela za žrtvu živu, svetu, Bog mili". A u Evanđelju se susrećemo s riječima: "Hoće li tko za mnom, neka se odreče samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka ide za mnom... Ta što će koristiti čovjeku ako sav svijet stekne, a životu svom naudi?"

Odreći se sebe: nije sigurno ta riječ Evanđelja više riječ koju današnji čovjek želi slušati. I nas svećenike danas svijet sigurno radije sluša kad govorimo o društvenim aspektima Kristove poruke, o Isusu koji nas zove da se borimo protiv nepravde u svijetu, nego kad govorimo o Isusu koji nas zove da se borimo i protiv sebe i sebe pobjeđujemo.

Napast nas, današnjih navjestitelja Evanđelja, jest napast da uzmaknemo pred nezahvalnom i očito nekorisnom zadaćom da ljudima, našim suvremenicima, navješćujemo riječi koje oni ne žele slušati. I ne samo ljudima koji su pred nama, slušateljima, nego i čovjeku koji je u nama, jer i mi pripadamo ovom istom pokoljenju koje ne želi slušati riječ o križu.

A naš zadatak danas nije samo u tome da propovijedamo križ, nego i da tumačimo značenje toga navješćaja, tj. smisao što ga on ima za nas, za naš ljudski život.

Isus nam kaže da se odričemo samih sebe, da učimo gubiti, i to baš gubiti život. Dakle, u nekom smislu traži da se otuđujemo od samih sebe. Ali, mi živimo u civilizaciji koja otuđenje odbacuje i koja zastupa samoostvarenje kao najvišu vrijednost osobe. Rad, slobodno vrijeme, kultura, društveno promicanje čovjekova dostojanstva i emancipacija, sve su to po jedan novi vid čovjekova samoostvarenja.

Što onda misliti? Moramo li se zaista isključivati iz tokova svijeta i odricati se sebe kao ljudi, da bismo išli za Kristom? Ne, jer je odricanje koje Isus traži u stvari najviši stupanj samoostvarenja, naš istinski dobitak; izgubiti sebe jedini je način da sebe ponovno pronalazimo.

Što možemo očekivati od samoostvarenja samo na ljudskom planu? Možda ćemo postati učene, poštovane, potpuno autonomne osobe koje će dočekati duboku starost? Ali, koja korist od svega toga? "Koja korist da živimo dobro, ako nam nije dano da živimo uvijek?" (Augustin)

Odricanje od čega? Ne od naših pravih ljudskih vrijednosti, nego od bolesnog dijela u nas samih, od starog čovjeka, od

čovjeka sebeljubna u kojemu vlada požuda i koji više nije kadar ljubiti ikoga osim sebe samoga, a i to na sasvim pogrešan način. Dakle, to nije otuđivanje, nego oslobađanje od kroničnog stanja otuđenosti.

Pođimo i korak dalje: odricanje za koga i za što? “Poradi mene”, iz ljubavi k Bogu: tj. poradi izbora za koji smo se odlučili, a izabrali smo Boga umjesto našega ‘ja’. Taj uski put koji nam pokazuje Evanđelje ima na svome kraju Boga kao nagradu. Isus je taj put uveo i njime osobno prošao, i zato uzeti svoj križ sada znači ‘ići za njim’, slijediti njegove stope.

DVADESET I TREĆA NEDJELJA KROZ GODINU

Čitanja: Ez 33, 7-9; Rim 13, 8-10; Mt 18, 15-20;

“AKO TI BRAT SAGRIJEŠI...”: BRATSKO POPRAVLJANJE I LJUBAV

Danas nam Učitelj govori o popravljaju braće, tj. što nam je činiti da “steknemo brata”. Kad je opominjanje i popravljanje po Evanđelju, ono je najistinskiji izraz bratske ljubavi. Ono isključuje svaki želju za osvetom ili osobno razmetanje. Naprotiv, pokreće ga jedino želja za dobro drugoga. “Ako ti brat sagriješi, pođi te ga ukori nasamo”. Jasno je da se te riječi odnose na privatno područje, kakvo se obično mora zbivati u međusobnim odnosima. Zato to Gospodinovo pravilo vrijedi i u obiteljskom životu, među prijateljima, u sredini u kojoj se odvija naš svakodnevni život. “Ako ti brat sagriješi”, može značiti i: ako sagriješi tvoj muž, tvoja žena, tvoj sin ili kći, tvoj rođak, tvoj poslodavac. Ta ima li išta naravnije nego je karanje i opominjanje tuđih grijeha? Međutim, Isus nas ne potiče da idemo u lov za tuđim pogreškama, kao što su ogovaranje ili, što je naša najčešća sklonost, javno iznošenje tuđih pogriješaka, makar se pri tome licemjerno pretvarali da smo žalosni zbog štete koju oni tako nanose kreposti.

Radije “pođi te ga ukori nasamo”, tj. smogni hrabrosti, pođi k njemu, pogledaj ga oči u oči i otvoreno mu reci što smatraš vrijednim ukora. Učiniš li tako, ti se izlažeš pogibli da mu se zamjeriš, čak da ospori tvoju optužbu ili da ti u brk skreše sve ono što on misli o tebi. Nije važno: poslušati li te, dobio si svoga brata. Kada bi braćni drugovi stalno prakticirali da njihov ukor bude iskren, s puno poštovanja, nadahnut Evanđeljem, mogli bi odmah u začetku presjeći one okove zlovolje, hladnokrvnosti i

osvećivanja, koji tako često rastavljaju i osuše najbolje brakove. Bratski ukor morao bi biti sredstvo da ostane na snazi i uvijek se obnavlja i živi dijalog i povjerenje i međusobna ljubav.

Tako je kad se radi o privatnom području. Ali, Evanđelje ide dalje pa izlazi i s drugim još obvezatnijim slučajem, a to je bratski ukor u zajednici, u Crkvi. Tu ukor već ima javnu dimenziju. Krist je Crkvi, kao takvoj, dao vlast da kori pojedinca, čak i da tvrdokorne isključuje iz svoga krila. Upozoravanje na grijeh, na nered, bilo u društvenom bilo u osobnom životu, bitni je dio poslanja Crkve.

214

Prava poteškoća je u nečemu drugome. Kada možemo biti načistu i znati kada ona uistinu izriče Božju volju i Božji sud o onomu što je u svijetu bilo i o sadašnjem stanju? Obično se kaže: izriče Božju volju onda kada govori o vjeri i o moralu, a ne onda kada govori o drugim stvarima kao što je, primjerice, politika. To je točno, ali to nam uvijek i ne pomaže da u konkretnim slučajevima donesemo odluku, jer se i politika najčešće predstavlja kao moralno opredjeljenje.

Preostaje, dakle da se svaki kršćanin potruži da i sam bude stražar, tj. da bude u dosluhu s Božjom riječi, kako bi ga nutarnje svjedočenje Duha pomoglo u razlučivanju (usp. 5, 32) životnih izazova.

Kao da nam je sv. Pavao, u drugom čitanju, označio i jedan vidljivi put kako ćemo izbjeći svaki mogući sukob između poslušnosti i otpora: "Nikomu ništa ne budite dužni, osim da ljubite jedan drugoga, jer tko ljubi bližnjega, ispunio je Zakon". Sveti je Augustin baš na bratski ukor primijenio riječi Pavla o ljubavi: "Ljubi - pisao je - i čini što hoćeš. Ako šutiš, šuti iz ljubavi; ako govoriš, govori iz ljubavi; ako koriš, kori iz ljubavi; ako opraštaš, opraštaj iz ljubavi. Neka u tebi bude korijen ljubavi, jer iz toga korijena može dolaziti samo dobro" (Traktat o Iv 7, 8).

Stoga molimo Gospodina, koji je rekao da je među nama nazočan, neka nas pouči ovom teškom obliku ljubavi koja zna koristiti, a da ne ubije volju, zna se boriti, a da ne vrijeđa.

DVADESET I ČETVRTA NEDJELJA KROZ GODINU
Čitanje: Sir 27, 33-28, 9; Rim 14, 7-9; Mt 18, 21-35;

OPRAŠTANJE I IZMIRENJE

Riječ Božja prošle nedjelje potakla nas je da razmišljamo o dužnosti bratskog popravljavanja, a danas nam predlaže razmišljanje o velikoj evanđeoskoj temi - o opraštanju. Kao da je Gospodin htio protumačiti onu prošnju iz 'Očenaša', koja kaže: "I otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim".

Po opraštanju se mjeri sav radikalizam evanđeoskoga morala. Koliko puta da oprostim? Komu da oprostim? Isus odgovara sasvim radikalno: mora se oprostiti sedamdeset puta sedam, tj. uvijek; mora se oprostiti svakom čovjeku, pa i neprijatelju (usp. Mt 5, 44), pa i onomu koji na dobro uzvraća zlom (Mt 5, 39).

Prispodoba o dvojici dužnika koju Isus dodaje nije samo zato da se rasvijetle pojedinosti i obilježja toga opraštanja, nego da se naglasi hitnost i potreba opraštanja. Jedna za drugom redaju se tri slike pred našim očima. Prva slika: gospodar i sluga; druga slika: sluga i njegov drug; treća slika: ponovno gospodar i sluga, ali sada suočeni jedan s drugim.

Isus, dakle, poziva na opraštanje jer je i Bog nama oprostio i da bi nam Bog i dalje opraštao. Međutim, to nije i jedino obrazloženje. Isus je dao drugo obrazloženje: milosrđe, osjećaj shvaćanja, poistovjećivanja s bratom, osjećaj povezanosti, solidarnosti i poniznosti: "Budite milosrdni kao što je milosrdan Otac vaš" (Lk 6, 36).

Milosrđe u latinskom jeziku glasi 'misericordia', to je opet sastavljena od dvije riječi: 'misereor - žao mi je' i 'cordis = u srcu'. Sve u svemu: osjećaj u kom su pomiješani samilost, žaljenje i suosjećanje, koje se rađa u ljudskom srcu kad promatra bijedu u kojoj se netko nalazi. I Bog je dobar i milosrdan, spor na srdžbu i vrlo dobrostiv zbog toga što dobro zna kako smo sazdani, spominje se da smo prašina, da su dani čovjekovi kao sijeno i da svate kao cvijetak na njivi. (Ps 103)

Sveti je Pavao tu evanđeosku poruku opraštanja primijenio na konkretne životne situacije, posebno obiteljskog života: "Obucite se u milosrdnu srdačnost, dobrotu, poniznost, krotkost i strpljivost. Podnosite jedan drugoga i dobrostivo opraštajte međusobno ako tko protiv koga ima nešto što je za ukor" (Kol

3, 12). Zbilja, treba mnogo naglašavati važnost opraštanja u životu jedne obitelji. Opraštanje, ako je iskreno, obnavlja ljubav, štoviše već ono samo postaje čimbenik porasta u ljubavi.

Dakle, opraštanje je velika stvar, stvar dostojna čovjeka i prijeko potrebna da se živi zajedno i u miru. Međutim, i kad je riječ o opraštanju, postoji opasnost da čovjek zapadne u dvosmislenost. I stoga bih želio upozoriti baš na neke dvosmislenosti.

Prvo: opraštati ne znači nipošto i nužno odustajati od borbe, kad se radi o stalnim nepravdama koje se izražavaju kao nasilje i nepravda protiv nas i protiv braće. To su dva osjećaja i dva stava koji se ne isključuju, kao što se ne isključuje ni ukor i oprostjenje. Isus nam je u tome dao primjer: dok je živio na zemlji, on se i borio, on je i opraštao.

Druga dvosmislenost: nije dovoljno opraštati. Često je važnije tražiti oprostjenje od drugih, negoli drugima opraštati. Uvjeren sam u ovo: Kada bismo se u času u kom se spremamo reći: 'Opraštam ti' temeljito ispitali, morali bismo najčešće reći: 'Oprosti mi!'

Treća dvosmislenost: sve se odvija u nutrini, tj. držimo da je dosta mržnju otkloniti iz srca, a bez ikakva vanjskog pokreta ili znaka. Nije to ono što je namjeravao Isus: njemu je milo ono opraštanje koje se očituje konkretno, koje završava izmirenjem. Pomirenje je evanđeoska kruna opraštanja, ono čime se brat i zadobiva, ono što uspostavlja jedinstvo među Božjom djecom i raduje nebeskog Oca, ono što izgrađuje zajednicu (usp. Mt 5, 23).

Stipe NIMAC

Pastoral grada, Lepuri 2008., 180 str.

U povijesti postoje različite etape razvoja gradova. Moderna urbanizacija je međutim različitija od prijašnjih – one antičke, srednjovjekovne i industrijske – ne samo po nastajanju iznimno velikih gradova nego i po načinu života u njima. To zahtijeva i posebni vid pastoralnoga rada. Autor knjige *Pastoral grada* fra Stipe Nimac, konsultirajući suvremenu literaturu (osobito njemačku) iz područja pastoralna grada – referirajući se na svetopisamske podatke o ambivalentnosti grada (Babilon i Jeruzalem) kao i na iskaze suvremenih dokumenata Crkve – otvara još uvijek neistraženo problemsko područje unutar naše pastoralne teologije. Nimac koristi i suvremena istraživanja i donosi podatke za Hrvatsku o razvoju gradova, s posebnim naglaskom na Split i Zagreb. (Više od polovice stanovništva u Hrvatskoj živi u gradovima.)

S relativno malom knjigom, podijeljenom u pet poglavlja, autor govori o nužnosti promjene klasičnoga župnoga pastoralna u gradu. Već u uvodu konstatira da mobilnost, individualnost i pluralizam suvremenoga čovjeka ponajviše dolaze do izražaja u gradu i sa sobom donose probleme kao što su sloboda i anonimnost, duhovna bezavičajnost i nesnalaženje na modernom tržištu duhovnih (religioznih) ponuda. Novi pastoral grada zahtijeva preorijentaciju u području svjedočenja – izlazak Crkve prema čovjeku, nužnost nove gostoljubivosti i služenja – strukturalna dijakonija, te šire shvaćene liturgije – proslava Boga u zajedništvu ljudi ne samo u crkvama nego u glavnim mjestima grada gdje se ljudi kreću i susreću, gdje se „događa život“. Djelotvorna dijakonija koju trebaju kršćani ostvariti u gradu ima nekoliko funkcija: prezentirajuća, samaritanska,

alternativna, fermentirajuća, kritičko-proročka i doksološka funkcija.

Ono na čemu Nimac inzistira kroz čitavu knjigu, dalo bi se svesti na sljedeće: suvremeni pastoral grada treba kombinirati klasični župni model organiziran teritorijalno (jedan pastir - župnik) s kategorijalnim modelom crkvenih zajednica unutar tzv. nadžupnog pastorala tako da gradske župe budu u određenom smislu umrežene nudeći vjernicima različite sadržaje. Sve se to opet temelji na dva stupa kršćanskog, odnosno crkvenoga djelovanja – duhovnosti i solidarnosti. U razumijevanju kršćanstva i Crkve kao „životnog mjesta za sve“ (Haslinger) nadžupni pastoral grada odstupa od stroge teritorijalizacije, od „župe boravka“ prema „župi izbora“, ali i od razumijevanja pojedine župe kao „zajednice zajednica“ – danas vrlo često u sebe zatvorenih „novih“ zajednica u pojedinim župama.

Autor u dodatku donosi jedan konkretni model pastorala – pastoral grada Bonna. Taj model može poslužiti kao primjer i za pastoralno djelovanje u našim gradovima. Posebno izdvajam područja pastoralnoga djelovanja u drugoj evangelizaciji. Ponajprije gradski pastoral pomaže u kontaktu, informacijama i susretanju ne samo unutar crkve nego i izvan, na središnjim mjestima grada. Drugo veliko područje djelovanja odnosi se na sudjelovanje u društvenom (političkom) životu sugrađana iz kuta vjere, u što ulaze socijalna pitanja a osobito solidarnost s rubnima; tu je i povezivanje (dijalog) vjerske poruke i kulture (glazba, književnost, slikarstvo) te u rad u obrazovanju. Treće, ali ne time manje važno područje, jest područje duhovnosti – od liturgije i obreda do molitvenih i meditativnih skupova i šetnji gradom ne samo unutar vlastite kršćanske zajednice nego i unutar ekumenskih i međureligijskih nastojanja.

Suvremeni gradovi su suvremeni areopazi, suvremena tržišta duhovnoga. Pred kršćanima i pastoralnim radnicima stoji evanđeoska obveza da poput Isusa, prvih kršćana i prve Crkve iziđu iz svojih (sebičnih) sigurnosti u grad, na trgove, među ljude. Suvremena globalna kultura je svojim najvećim dijelom urbanizirana što suvremenog pojedinca postavlja pred anonimnost i osamu. Istodobno urbani način života određen je mnogovrsnom ponudom duhovnih sadržaja. U vremenu povratka i ponovnom oživljavanju religioznoga, pred današnjim kršćanima i pastoralnim radnicima je da i u gradskim aglomeracijama i policentričnim (nejasnim) duhovnostima posvjedoče vjeru u

osobnoga Boga, da iskreno susretnu svoje suvremenike, kako ateiste tako i one s nejasnom religioznošću i ponude im susret s Isusom iz Nazareta – smislom čežnji i suvremenih ljudi.

Knjiga fra Stipe Nimca *Pastoral grada* za Crkvu u Hrvatskoj, osobito za pastoralce, sigurno je poticaj da se iziđe iz umišljene religijske (crkvene) samodovoljnosti i krene prema ljudima, prema sugrađanima, prema ljudima koji ispod proklamiranoga spoja nacionalnoga i religioznoga, ispod jeke verbalnoga vjerništva, traže čišće Božje lice, konkretniju solidarnost, uvjerljiviju riječ evanđelja i osobniji vjernički angažman u gradskoj anonimnosti i klerikaliziranoj župnoj zajednici.

Katarina MAGLICA

Zašto redovnica? Razmišljanja o posvećenom životu u svjetlu dominikanske karizme, Glas Koncila, Zagreb, 2007., str. 225.

220

Ova knjiga je nastala na tragu sažetog opisa „načina rada“ Reda propovjednika, dominikanaca i dominikanki, kojeg je poentirano sročio dominikanac Toma Akvinski: „contemplari et contemplata aliis tradere“ – što u slobodnom prijevodu znači, kontemplirati (razmatrati i studirati) i plod toga rada odnosno života s drugima podijeliti. Naime, glavninu ovih tekstova autorica, s. Katarina Maglica, je već jednom „podijelila“ sa svojim sestrama, bilo na zajedničkim susretima ili preko službenog glasila Kongregacije „Ave Maria“, dok je kroz 12 godina obnašala službu vrhovne glavarice Kongregacije sestara dominikanki sv. Anđela čuvara sa sjedištem u Korčuli.

Vjerojatnost da u medijima čujete ili pročitate dobru vijest puno je manja nego što je to slučaj s lošim vijestima. Pretjerano naglašavanje negativnoga i neuspjeloga ne mimoilazi ni redovnike koji također olako potpadnu pod utjecaj „moderne krjeposti“ – skeptičnosti. Ništa bolje ne prolaze ni naši govori o redovništvu, dakle i o nama samima. Unatoč opravdanoj kritičnosti, pa i zabrinutosti, temeljno obilježje razmišljanja s. Katarine je nadasve traženje razloga nade svog ljudskog postojanja u specifičnom pozivu sestre dominikanke. Postulirajući kreativnu vjernost kao stup ukorijenjenosti u svoju crkvenost i dominikansku specifičnost s. Katarina otvara obzorje budućnosti i osvaja radosnu raspoloživost čitatelja. Dok tzv. laik iščitavajući knjigu pozdravlja otvorenost i svježinu govora, dotle posebice redovnici bivaju iznenađeni kako je ipak moguće jednostavno govoriti o tako suptilnim izazovima redovništva. Da je tomu tako potvrđuje i činjenica da je knjiga u svega nekoliko mjeseci doživjela već drugo prošireno izdanje.

Ova razmišljanja o posvećenu životu inspirirana dominikanskom karizmom nastoje se ugraditi u mozaik traženja perspektive poslanja redovništva na ovim našim prostorima. Naime, stanovita kriza u kojem se redovništvo nalazi nije primarno iz razloga trajnog smanjenja broja članova, nego prije svega zbog izostanka kreativne vjernosti redovništva. Dakle, nije u prvom redu riječ o krizi broja zvanja, nego su poteškoće s kojima se redovništvo nosi načelne naravi. Radi se o budućnosti redovničkog poziva kao takva – barem u onome tradicionalnom obliku.

Pred tim nadasve načelnim izazovom neće nam biti od koristi žal za nekim tzv. boljim, prošlim vremenima. Za vjeru, naime, nema pogodnih i nepogodnih vremena. Jer, iz naše perspektive gledano, najbolje vrijeme za vjeru, pa tako i za redovništvo, je upravo ovo naše vrijeme. Raspoloživost čovjeka za Boga danas nije ništa manja, naprotiv! Da bi pak postao još primljiviji za Riječ Božju, pa i nasljedovanjem Isusa Krista u nekoj redovničkoj zajednici, zacijelo puno zavisi o aktualnim redovnicama i redovnicima – ali ne samo i jedino o njima.

Pristupanjem nekoj redovničkoj zajednici redovnica ili redovnik nije na kraju svoje odluke, nego zapravo tek na početku pustolovine koja se zove izbliza slijediti Isusa Krista. Profiliranje redovničkog zvanja iziskuje, dakle, trajnu formaciju. Ona pak, osim odgajatelja, starješina te druge subraće i susestara, ima za neprestana sugovornika svijet u kojemu živimo – iščitavanjem znakova vremena, preispitivanjem temelja svoga zvanja, dosljedno tražeći osobno autentično poslanje te svoje redovničke karizme u kontekstu sveopće Crkve. U toj trajnoj redovničkoj formaciji nema privremenih ili konačnih vremenskih okvira. Riječ je o zadaći koju nam je započinjati svaki dan iznova.

Naši današnji učestali sladunjavi govori o sebi i poslanju redovništva, pa i naša neiskrenost i uopće naš način nastupanja u javnosti, naše nesnalaženje s (post)modernim svijetom dobrim dijelom potpomažu rastu klišeja o nama redovnicima. U dokidanju tih mitova i uopće krivih slika o redovništvu, nažalost mi redovnici učestalo nismo dio rješenja nego problema. Stoga mi se nadasve svidio i uvijek iznova me intrigirao način govora s. Katarine, o sebi i iz sebe, o svijetu u kojemu živi, poslanju redovništva i poslanju u redovništvu. Riječi su to i uopće govor koji je duboko i iskreno proživljen, iskustvo „na vlastitoj koži“, nikakvo podilaženje, a još manje verbalna stilistika iz dopadljivosti, nego nadasve iz dosljednosti i ponajvećma

autentične ranjivosti. Riječ je o govoru iz konstruktivne brige za svijet u kojemu se živi – bilo društva ili redovničke zajednice u kojoj je obnašala starješinsku službu.

Skupljanjem na jedno mjesto svih tekstova s. Katarine o izazovima i temeljima redovničkog poslanja dolazi do izražaja širina razmišljanja i nadasve autentičnost njezina govora, a to blago ne ostaje samo u tzv. „dominikanskim krugovima“ nego se, u skladu s prethodnim citatom sv. Tome Akvinskog, dijeli s drugima. A to „zajedničko lomljenje kruha redovništva“ ima bez sumnje za cilj dati izvjesni prinos aktualnim promišljanjima, pa i lomovima u i oko poslanja redovništva na ovim prostorima.

Zaključno, ova knjiga optimistično radoznala naslova „Zašto redovnica?“ nudi jedan novi govor redovništva iz sebe i o sebi, ne zbog sebe nego s ciljem naviještanja Radosne vijesti. Za poželjet je autorici da ne posustane nesebično dijeliti svoja iskustva, razmišljanja, jer ovaj knjižni prvijenac je bez sumnje potvrda i ohrabrenje da nastavi pisati. Stoga, ovom meditativnom i optimističnom štivu želimo mnogog čitatelja, posebice među redovnicama i redovnicima.

Franjo Prcela

Knjižnica 'Službe Božje'

- Fra Jure Brkan, USTANOVE POSVEĆENOGA ŽIVOTA I DRUŽBE APOSTOLSKOGA ŽIVOTA, 'Naše Slovo', Šibenik 2007., 472 stranica, meki uvez, 140 kuna

- MUŠKO I ŽENSKO - STVORI IH. ŽENE I MUŠKARCI U ŽIVLJENJU I U SLUŽBI BOŽJEG POSLANJA (Zbornik radova), Franjevački institut za kulturu mira, Split 2008., str. 278.

Knjižnica 'Kačić'

Šetalište A. Stepinca 1., 21 230 Sinj

- Fra Branko Brnas, HRVATSKA KATOLIČKA MISIJA U DÜSSELDORFU (1970.-2006.), Split-Düsseldorf 2007., str. 256.

Povijest i sadašnjost Nadbiskupije Köln i grada Düsseldorfa. Sjećanje vjernika na početke Misije. Pastoralno, karitativno, kulturno i športsko djelovanje, dvojezično, bogato ilustrirano izdanje.

Narudžbe: HKM, Van-Douven-Str. 8, 40227 Düsseldorf, ili knjižnica 'Kačić', A. Stepinca 1, 21230 Sinj

- FRANJEVCI I MAKARSKA OD 1502. DO 2002. GODINE. Radovi simpozija u prigodi 500. godina prvoga spomena franjevaca u Makarskoj, Kačić, 2006., br. 36-38, str. 1200.

Katehetski salezijanski centar

Srebrenjak 101, 10000 Zagreb

Tel.: 01/4814-661

E-pošta:ksc@zg.t-com.hr

- Michael Roos, PRVA PRIČEST, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 2008., str. 136. 60 kuna

Ova knjiga nudi dvanaest lako provedivih prijedloga kao pripravu za prvu pričest. Svih dvanaest prijedloga uvijek sadrže sljedeće elemente: praktične upute za rad s djecom, propovijed za bogoslužje u kojemu se djeca predstavljaju župnoj zajednici, druga propovijed za svečanost prve pričesti, molitva vjernika, priču za čitanje, tematske prikladne pjesme, zbirka navoda iz Biblije.

Knjižnica 'U pravi trenutak'

31400 Đakovo, p.p. 51.

Tel-/faks: 031/811-774.

e-mail:zirdum@upt.hr

- BOŽJA LJUBAV BILA VAZDA S NAMA, Misli za svaki dan (Benedikt XVI.), cijena: 30 kn
- MISLI ZA SVAKI DAN (Majka Terezija), cijena: 20 kn
- NAUK UČENIKA KOJI SE NASLONIO NA ISUSOVO SRCE, Misli za svaki dan u lipnju (J. Smej). Poticajne misli za pobožnost presvetom srcu Isusovu, cijena 15 kn
- SVJEDOCI MILOSRĐA, Milosrdna braća u Španjolskom građanskom ratu (1936-1939,) (N. Mutschlechter), cijena: 20 kn
- MAJKA BOŽJA KAMENITIH VRATA. Molitvenik, cijena 20 kn
- ŽELIM VAS UTJEŠITI (M.B. Schlink), cijena 10 kn
- DEVETNICA U ČAST SVETOG JOSIPA, cijena 5 kn
- 15 MOLITAVA SVETE BRIGITE, cijena 5 kn
- HODANJE MLADIĆA I DJEVOJKE (V. Frkin), cijena 10 kn
- OHRABRENJE ZA SVAKI DAN, 365 dana uz lahor Božje riječi, cijena 40 kn
- ČUDESNI SAT MOLITVE, cijena 10 kn
- ABECEDA ZA RODITELJE, Elementi kršćanskog odgoja (Ch. Meves), cijena 20 kn
- USPJEŠNO RODITELJSTVO (A. i J. Murphy), cijena 20 kn
- DEVETNICA ZA DUŠE U ČISTILIŠTU, (A. Guillet), cijena 5 kn
- MOLITVE ZA POKOJNIKE, (A. Guillet), cijena 5 kn
- SOKOVI OD SVJEŽEG VOĆA I POVRĆA (N.W. Walker), cijena 30 kn

Služba Božja

PREPORUČUJEMO NAŠA IZDANJA

PRIJEVODI SV. OTACA

Atanazije Veliki, PISMA O KRISTU I DUHU	70 kn
Grgur iz Niše, VELIKA KATEHEZA	70 kn
Ambrozije, OTAJSTVA I TAJNE	70 kn
Ciprijan, CRKVA-EUHARISTIJA-MOLITVA GOSPODNJA	50 kn
Augustin, GOVORI-1	70 kn
Augustin, RUKOVET (Enchiridion)	50 kn
Augustin, GOVORI - 2	70 kn
Leon Veliki, GOVORI	50 kn
Marijan Mandac, SV. JERONIM DALMATINAC	70 kn
Jeronim, TUMAČENJE MATEJEVA EVANĐELJA	70 kn
Jeronim, TUMAČENJE JONE PROROKA	70 kn
Jeronim, TUMAČENJE PAVLOVIH POSLANICA	90 kn
Egerija, PUTOPIS	70 kn
Ivan Zlatousti, KRSNE POUKE	90 kn
Ćiril Aleksand., UTJELOVLJENJE JEDINOROĐENCA	90 kn
Teodoret Cirski, IZABRANI SPISI	90 kn
Euzebij Cezarejski, CRKVENA POVIJEST	120 kn
Grgur Nazijanski, TEOLOŠKI SPISI I TEOLOŠKA PISMA	70 kn
Ćiril Jeruzalemski, MISTAGOŠKE KATEHEZE	70 kn
Ćiril Aleksandrijski, ODGOJITELJ	90 kn
Klement Rimski, POSLANICA KORINĆANIMA	70 kn
BARNABINA POSLANICA	60 kn

OSTALA IZDANJA

J. Brkan, OBVEZE I PRAVA VJERNIKA LAIKA	60 kn
J. Brkan, ŽUPA U ZAKONODAVSTVU KATOL. CRKVE	90 kn
J. Brkan, OPĆE ODREDBE ZAKONIKA KAN. PRAVA	70 kn
S. Čovo, BL. IVAN DUNS SKOT	50 kn
S. Čovo, FRA BONAVENTURA RADONIĆ. FILOZOF I MUČENIK	70kn
V. Kapitanović (prir.), CRKVA I DRUŠTVO UZ JADRAN	120 kn
M. Vugdelija (ur.), GOVOR NA GORI	120 kn
M. Vugdelija, POLITIČKA ILI DRUŠTVENA DIMENZIJA VJERE	120 kn

Gore navedena izdanja možete naručiti na našoj adresi:
Služba Božja, Trg G. Bulata 3, 21000 Split

Služba Božja, Liturgijsko-pastoralna revija

Osnivač – Founder:

Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja

Izdavač – Publisher:

Katolički bogoslovni fakultet Split

Uredničko vijeće – Editorial Board:

Ante Čovo, Ante Crnčević, Anđelko Domazet, Vicko Kapitanović, Ante Mateljan,
Dušan Moro, Stipe Nimac, Mladen Parlov, Luka Tomašević

Znanstveno vijeće – Scientific Council:

Ante Akrap, Marko Babić, Šimun Bilokapić, Ivan Bodrožić, Jure Brkan,
Šime Marović, Miljenko Odrlić, Luigi Padovese (Rim), Josef Pichler (Graz), Ivan
Šarčević (Sarajevo), Jure Šimunović, Ante Vučković, Marijan Vugdelića

Glavni i odgovorni urednik – Editor-in-Chief:

Anđelko Domazet

Zamjenik glavnog urednika:

Dušan Moro
Ante Mateljan

Naslovnu stranicu izradio:

Tomislav Lerotić

Jezični savjetnik:

Ankica Ravlić

Adresa uredništva i uprave – Administrative Office:

Služba Božja, Trg Gaje Bulata 3
HR – 21000 SPLIT

Tel./fax: ++ 385(0) 21 343-561; 340-192

E-mail: sluzbabozja@st.htnet.hr

Časopis izlazi četiri puta godišnje. Periodical is published four times a year. Cijena pojedinom broju je 25 kuna. Godišnja pretplata za Hrvatsku iznosi 100 kuna. Pretplata za inozemstvo 20 eura ili odgovarajući iznos u drugim valutama. Novac šaljite poštanskom uputnicom na adresu uredništva ili na naš račun:

- kunski: 2360000-1101686281 (poziv na broj 07-091)

- devizni: Zagrebačka banka d.d.: 2100346039 SWIFT CODE: ZABHR2X

IBAN: HR 7723600001101686281

Naziv: Uredništvo Službe Božje

Tisak:

Dalmacija papir - Split